

Masarykova univerzita, Filozofická fakulta

Psychologický ústav

Studijní rok 2008/2009

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Formální charakteristiky autobiografické paměti u různých věkových skupin
populace

Andrea Anderlová

Vedoucí diplomové práce: prof.PhDr.Marek Blatný, CSc.

Brno 2008

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní veškerou literaturu a jiné prameny, které jsem použila.

V Brně dne 28.11. 2008

.....

Podpis

Děkuji prof. PhDr. Marku Blatnému, CSc. za vedení mé diplomové práce a za pomoc při její realizaci. Mé poděkování patří Ireně Vlčkové za poskytnutí konzultací a za cenné rady. Dále bych ráda poděkovala Věře Čermákové, Petře Knapovské a Darině Novákové za spolupráci při sběru dat. Poděkování patří Mgr. Dagmaře Ženkové za pomoc při formálních úpravách diplomové práce. A v neposlední řadě také děkuji všem respondentům, kteří se výzkumu zúčastnili.

OBSAH

I.	ÚVOD	5
II.	TEORETICKÁ ČÁST	7
1.	Metodologická a výzkumná východiska.....	7
2.	Paměť jako pojem a proces.....	10
2.1.	Modely paměti.....	11
2.2.	Vymezení autobiografické paměti.....	14
3.	Autobiografická paměť.....	16
3.1.	Definice autobiografické paměti.....	16
3.2.	Vývoj technik zkoumání autobiografické paměti.....	18
3.3.	Reprezentace autobiografických vzpomínek.....	21
3.4.	Obsah autobiografické paměti.....	21
3.5.	Procesy kódování a uchování autobiografických vzpomínek.....	24
3.5.1.	<i>Úrovně organizace autobiografických událostí.....</i>	<i>27</i>
3.5.2.	<i>Organizační elementy autobiografické paměti.....</i>	<i>32</i>
3.5.3.	<i>Proces vybavování autobiografických vzpomínek z paměti.....</i>	<i>34</i>
3.6.	Funkce autobiografické paměti.....	38
3.7.	Autobiografická paměť ve vztahu k vědomí „Já“	41
3.7.1.	<i>Autobiografická paměť a sebepojetí.....</i>	<i>45</i>
3.8.	Autobiografická paměť a emoce.....	48
3.8.1.	<i>Zábleskové vzpomínky (flashbulb memories).....</i>	<i>49</i>
3.9.	Vývoj autobiografické paměti.....	51
3.9.1.	<i>Charakteristika autobiografické paměti v jednotlivých obdobích života.....</i>	<i>52</i>
4.	Shrnutí.....	58

III. VÝZKUMNÁ ČÁST	60
1. Výzkumná východiska.....	60
2. Výzkumné otázky.....	61
3. Výzkumný cíl.....	62
4. Výzkumný soubor.....	62
5. Způsob získávání dat.....	64
5.1. Technika čára života.....	64
5.2. Metodický postup.....	65
6. Metoda zpracování dat.....	66
7. Výsledky a interpretace.....	68
7.1. Analýza formálních charakteristik čar života.....	68
7.1.1. Celkový tvar.....	68
7.1.2. Členitost čar života.....	69
7.1.3. Události.....	71
7.1.4. Pojetí budoucnosti.....	71
7.1.5. Shrnutí.....	72
7.2. Kategorizace čar života dle jejich formálních charakteristik.....	74
7.2.1. Klasifikace čar života dle celkového tvaru.....	74
7.2.2. Klasifikace čar života podle specifické členitosti.....	85
7.2.3. Rozbor čar života na základě vyznačených významných událostí.....	91
7.2.4. Prospektivní charakteristiky čar života.....	94
7.3. Shrnutí.....	98
8. Diskuse.....	101
I. ZÁVĚR	106
LITERATURA	
PŘÍLOHY	

I. ÚVOD

V rámci naší diplomové práce se zabýváme tématem autobiografická paměť, kde se snažíme u různých věkových skupin populace zachytit nejen pojetí osobní minulosti, ale taktéž očekávání a plány do budoucnosti. Naší snahou je zachytit autobiografickou paměť v její komplexnosti a přirozeném prostředí.

Autobiografická paměť je stále poměrně jen málo prozkoumané téma, které se dostalo do popředí výzkumů až v posledních desetiletí, přesto je na poli české literatury autobiografická paměť zmiňována jen okrajově. Proto pokládáme za přínosné zabývat se právě tímto tématem, u kterého jsou ještě široké možnosti k prozkoumání a získání nových poznatků.

V teoretické části se budeme snažit ukotvit autobiografickou paměť do již nastíněných teoretických východisek, s cílem shrnout dosavadní poznatky o autobiografické paměti. Zvláště se zaměříme na modely paměti, vymezení autobiografické paměti, obsah a strukturu, proces kódování, uchování, organizování a vybavení informací z autobiografické paměti. Vztáhneme teoretické poznatky k již vzniklým studiím. Budeme se taktéž snažit přiblížit autobiografickou paměť s procesy „Já“ a sebepojetím. Lze tedy konstatovat, že poznatky budeme čerpat ze sociálně kognitivní psychologie, která se právě modelem paměti a jejím procesy nejvíce zabývá.

V již vypracovaných studiích si lze povšimnout, že největší zájem je koncentrován na vznik a vývoj autobiografické paměti, autoři se však již méně zabývají autobiografickou pamětí v dospělém věku. Proto je naší cílovou skupinou výzkumu populace dospělého a staršího věku. Tato diplomová práce by mohla prospěšná novými poznatky o autobiografické paměti v pozdějších obdobích života.

Naším cílem není podrobně prozkoumávat paměť v každém životním období zvláště, ani se nesnažíme pochopit procesy kódování, uchování a vybavování. V této diplomové práci se budeme snažit zjistit, zda lze vysledovat rozdíly v různých věkových skupinách ve vnímání svého života a při vybavování a

strukturování vlastních vzpomínek. Data od respondentů jsme získali pomocí techniky čáry života a semistrukturovaného rozhovoru. Čára života má respondentům usnadnit strukturaci a vybavování vzpomínek. Cílem naší diplomové práce je vysledovat, zda existují specifické rozdíly v pojetí kresby čáry života ve věkově rozdílných skupinách populace. Zda se v tomto způsobu pojetí vlastní minulosti projeví formální odlišnosti autobiografické paměti v závislosti na věku respondentů.

II. TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části diplomové práce se budeme snažit přinést poznatky o autobiografické paměti, které jsme z velké části čerpali ze zahraniční literatury, neboť autobiografická paměť je v české literatuře stále ještě jen málo prozkoumanou oblastí a jsou o ní podrobnější zmínky jen v několika knihách.

5. Metodologická a výzkumná východiska

Z metodologického hlediska přistupujeme k získaným datům **kvalitativně**, což je ve shodě s explorativním charakterem našeho výzkumu.

Kvalitativní přístup výzkumníka směřuje k tomu, aby jev nechal, aby se sám před ním ve své plné šíři a hloubce odhalil. Úkolem výzkumníka tu není přímo působit a měnit objekt výzkumu, ale spíše naopak, pozorovat tento objekt ze všech možných úhlů a perspektiv (Ferjenčík, 2000). Člověk, skupina, jejich produkty, či nějaká událost jsou zkoumány podle možností v celé své šíři a všech možných rozměrech. Navíc je aspirací pochopit všechny tyto rozměry integrovaně – v jejich vzájemných návaznostech a souvislostech (Ferjenčík, 2000). Výzkumník buduje komplexní, holistický obraz, analyzuje slova i rozsáhlejší verbální i neverbální významové jednotky, zachycuje podrobné názory informantů a provádí studii v přirozených podmínkách (Čermák, Miovský, 2002).

Souhrnně vzato: Kvalitativní výzkum zahrnuje popis a interpretaci sociálních nebo individuálních lidských problémů a jeho podstatou je vytvoření komplexního, holistického obrazu o zkoumaném problému. Důraz se klade na způsob, jakým lidé interpretují jevy sociálního světa a svojí zkušenost (Hendl, 1997).

Kvalitativní výzkumníci studují jevy ve svých přirozených podmínkách a pokoušejí se jim dát smysl nebo je interpretovat v termínech významu, který jim lidé dávají. Kvalitativní výzkumy jsou kolekcí obrovského empirického materiálu

– může jít o texty založené na případové studii, osobní zkušenosti, introspekci, životním příběhu, interview, pozorování, historii, vizuálních a interakčních textech – zachycuje každodennost a problematické momenty a významy v životě individua (Denzin, Lincolnová, 1994, cit. Čermák, Miovský, 2002)

Smékal (In Čermák, Miovský, 2002) nastiňuje zvláštnosti kvalitativní metodologie v následujících tezích:

- nevyhýbá se používání čísel, ale zdůrazňuje jejich používání jinak.
- je chápána jako hermeneutika, hledá podtext a respektuje kontext.
- pohlíží na životní běh jako příběh.
- ukázněně užívá narativní diskurz.
- může posílit svou explikační sílu cestou vedení důkazu pomocí moderní logiky spíše než matematiky.

Kvalitativní výzkum se snaží o porozumění jevům, které zkoumá (Hendl, 1997).

Data od respondentů jsme získávali pomocí techniky „**čára života**“ a **semistrukturovaného rozhovoru**. Ačkoli technika čára života je původně pojímána jako projektivní, v našem pojetí nám tato technika slouží k zachycení autobiografické paměti ve své komplexnosti. Křivka života má respondentům pomoci ve strukturaci jejich života a ve vybavování vzpomínek. Takto načrtnutá křivka má poté respondentům posloužit jako vodítko k vyprávění svého životního příběhu.

Techniky studie prospektivní autobiografické paměti má v podstatě svůj původ v administraci takzvaných „**časových křivek**“ (*time-line*) (Rappaport, Enrich, & Wilson, 1985, cit. Gerritsen, Kuin, Steverink, 2004), na kterých respondent vyznačil významné životní události v minulosti a budoucnosti. Obdobným způsobem zkoumali autobiografickou paměť též Assink a Schroots (2009), kteří pomocí výzkumu „**rozhovoru nad čarou života**“ (*Life-line Interview Method*) se zabývali retrospektivní i prospektivní autobiografickou pamětí v průběhu celého jedincova života.

Náš výzkum je v první řadě zaměřen na analýzu formálních charakteristik čáry života a následně interpretaci získaných dat. Obsahová analýza rozhovorů nad čarou života nebude v naší práci zahrnuta, získané rozhovory však poslouží k výzkumu prováděnému Psychologickým ústavem Akademie věd České republiky a Psychologickým ústavem Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v rámci výzkumu celoživotního vývoje osobnosti užívající techniku kresby životní křivky a narativního rozhovoru. Dále se s analýzou rozhovorů nebudeme v naší práci zabývat.

6. Paměť jako pojem a proces

Je široce akceptováno, že paměť není jednotným konceptem, ale že je složena z mnohočetných systémů, které mají rozdílnou logiku a neuroanatomii (Kandel & Squire, 2001, cit. Nelson, Fivush, 2004).

Vymezení pojmu „paměť“ je velmi složité, protože již od svých počátků stojí ve středu zájmu mnoha vědců kognitivních neurověd. Tulving (1995) pojímá „paměť“ jako schopnost nervového systému zpracovávat zkušenosti, která je všudypřítomnou součástí všech vyšších živočichů (cit. Michael, 2000).

Paměť je prostředek, jímž saháme do minulé zkušenosti, abychom informace, které zde nalezneme, použili v přítomnosti či na předvídání budoucnosti. Tu dále dělíme na tři základní paměťové mechanismy: vstup (*kódování – encoding, je to proces, kterým jsou informace zaznamenány*), uchování (*uskladnění – storage, které udržuje informace po určitou dobu*) a výstup (*vybavení – retrieval, což je proces, který umožňuje přístup k informacím formou vybavování*) (Sternberg, 2002). Což znamená, že aby jsme si mohli vytvořit vzpomínku na nějakou událost, informace musí být zpracována formou kódování. Informace, jež byla úspěšně zakódována, musí být uchována v paměti pro pozdější využití. Tyto informace jsou uloženy mimo vědomou složku až do chvíle, kdy je aktuálně budeme potřebovat. V tuto chvíli vstoupí do procesu vybavení, který umožňuje vstup vzpomínek do vědomí (Sternberg, 2002).

Poněvadž paměť není pojímána jako jednotný koncept, je možno dělit ji dle různých hledisek. Jednou možností dělení je dle doby, po kterou jsou potřebné informace uchovány, a to na paměť dlouhodobou a paměť krátkodobou. Jeden z dalších typů paměti je paměť explicitní a implicitní, kdy paměť implicitní je paměť nevědomou, pomocí níž si umíme vybavit například jízdu na kole; zatímco paměť explicitní je paměť vědomou pro uchování informací a událostí z minulosti. Taktéž je možno posuzovat paměť z hlediska způsobu ukládání informací. V tomto případě můžeme hovořit o paměti vizuální, akustické, taktilní, olfaktorické, gustatorické, sémantické či fonemické. Tento výčet zahrnuje základní typy paměti, není však výčtem konečným.

2.1. Modely paměti

Neexistuje jednotný model mysli, se kterým by souhlasili všichni, a taktéž neexistuje model toho, jak funguje paměť, aniž by se na tom všichni shodli. Dle Schacter (1996) model toho, jak paměť pracuje, musí být konzistentní se subjektivním přirozeným vědomím a s tím, co je známo z vědeckých studií.

Snaha uspořádat získané informace vedla kognitivní psychology k návrhům různých modelů paměti. S představou, že je možno rozdělit paměť na dílčí komponenty, přišel americký psycholog William James. Po něm pak znovu v roce 1949 Donald Hebb. Postupně se hromadily důkazy o členitosti lidské paměti, které přinutily v šedesátých letech většinu psychologů zvažovat možnost existence více druhů paměti (Baddeley, 1999).

V polovině šedesátých let 20. století navrhli Nancy Waughová a Donald Norman model paměti, který rozlišoval *dva systémy*. Primární paměť, reprezentující dočasné, právě užívané informace, a sekundární paměť, která reprezentuje informace trvalé nebo přinejmenším velmi dlouho uložené (Sternberg, 2002).

Jedním z významných paměťových modelů navrhli Richard Atkinson a Richard Shiffrin (1968). V tomto modelu, který byl nazván *trojsložkový*, se předpokládá, že lidská paměť obsahuje tři samostatná stádia: *senzorickou, krátkodobou (pracovní) a dlouhodobou paměť*. V tomto trojsložkovém modelu paměti jsou vstupující informace zaznamenány v sensorických registrech, které mohou být vizuální, auditorní nebo haptické. Odtud informace putují do krátkodobé paměti. Krátkodobá paměť trvá po opravdu jen krátký čas a dochází zde ke kontrolním procesům opakování, kódování, uchování, rozhodování a ke strategiím. Kontrolní procesy slouží k usnadnění toku informací z krátkodobé paměti do paměti dlouhodobé. Informace v sensorických registrech jsou uchovány pouze po krátkou dobu a poté zanikají. Pokud se shoduje struktura informací s již informacemi existujícími v dlouhodobé paměti, tzv. "schémata", jsou poté přemístěny do krátkodobé paměti ze sensorických registrů (Vrasidas, 1996). Tento model byl často kritizován pro svou jednoduchost. Například dlouhodobá paměť se vlastně pokládá za vytvořenou z mnoha dílčích komponentů, jako je epizodická a

procedurální paměť. Předpokládá se, že nácvik je pouze mechanismus, kterým informace dosahují dlouhodobého uchování, ale fakta ukazují schopnost zapamatování si věcí i bez onoho nácviku (Wikipedia, 2008).

V odezvu na výše uvedený model paměti Craik a Lockhart v roce 1972 jako první navrhli, že pozornostní a percepční procesy v průběhu učení jsou podmíněny tím, jak jsou informace uchovány v dlouhodobé paměti. Tento model je založen na **hloubce úrovně zpracování informací**. Existují různé úrovně zpracování informací; *povrchní* neboli percepční zpracování (*jako například určení specifických písmen ve slově*); *hluboké* neboli sémantické zpracování, což je hlubší úroveň analýzy procedury, déletrvajících a mohutnější paměťové stopy. Čím větší poté bude hloubka zpracování informace, tím by pravděpodobnost, že budeme schopni položku z paměti reprodukovat, měla být vyšší (Baddeley, 1976). Tento model byl potvrzen četnými výzkumy prováděnými Craikem, Tulvingem i Zinčenkem. Je ale i mnoho kritiků, kteří tvrdí, že teorie jednotlivých úrovní zpracování skrývá definici kruhem a tento model odmítají (Sternberg, 2002).

V návaznosti na předešlé modely vznikl další model zvaný jako **konekcionistický pohled** na paralelně distribuované zpracování informace. Někdy je také nazýván modelem sítě. Předpokládá síť s uzly, ve které jsou zmiňované uzly základem reprezentace poznatků. Aktivace jednoho uzlu předpokládá aktivaci uzlu druhého. Informace se šíří do doby, než překročí meze pracovní paměti. Pracovní paměť je v tomto modelu pojímána jako aktivovaná část dlouhodobé paměti a je činná na základě paralelního zpracování informací (Sternberg, 2002).

Na základě nově vytvořené taxonomie Squire vznikl předěl mezi **deklarativní a nedeklarativní paměti**, která se vyznačuje svou rozdílnou neuronální strukturou, což do studie paměti přineslo další model paměti. Squire považuje deklarativní paměť za rychlou, specializovanou pro jednorázové učení a pro formování asociací mezi libovolnými rozmanitými stimuly, s kapacitou pro vědomé vzpomínky právě se vyskytujících fakt a událostí. Narozdíl od nedeklarativní paměti udává způsoby, ve kterých může výkon měnit, ale bez vyžadujícího přístupu do jakéhokoli vědomého obsahu paměti. V nedeklarativní paměti není obsažen smysl pro vzpomínky a pro minulost. Tato základní dichotomie a

terminologie je široce využita ve vývojové a stejně tak i v osvětové literatuře. Schacter, Wagner a Buckner (2000) identifikovali 5 systémů významných v současnosti (*myšleno v roce 1999*) ve studiích neuronální představitivosti: **pracovní paměť, sémantická paměť, epizodická paměť, systém reprezentace vjemů a procedurální paměť**. První tři z nich mohou být považovány za subsystém SQUIROVY deklarativní paměti, zatímco poslední dva jako subsystém nedeklarativní paměti (Nelson, Fivush, 2004).

První, kdo navrhl **rozdíl mezi sémantickou a epizodickou pamětí** byl TULVING (1972, 1983), jež je definoval v termínech jejich speciálních funkcí - co systém dělá nebo produkuje - a vlastností - jak to dělají (Michael, 2000). V jeho teorii **sémantické paměti** je předpokládán základ obecných znalostí, které mohou být běžné ve své formě a funkci i některým zvířatům. Narozdíl od epizodické paměti, která je považována za nově rozvinutý, pozdně rozvíjený a brzy zanikající i na minulost orientovaný paměťový systém, který je více citlivější na neuronální dysfunkce než jiné paměťové systémy, a je pravděpodobně jedinečná člověku (Michael, 2000). Sémantická paměť zahrnuje obecné znalosti světa, neosobní fakta, která jsou reprodukována nezávisle na časovém kontextu (Sternberg, 2002). Podle Baddeleye (1982) se sémantická paměť týká spíše pojmů a myšlenek, které se slovy v některých případech úzce souvisejí, ale samy o sobě slovy nejsou. Slova je třeba interpretovat v kontextu znalosti reálného světa, která budou pravděpodobně založena na informacích značně přesahujících význam jednotlivých slov (cit. Vlčková, 2004).

Epizodická paměť, podle Tulvinga a jeho kolegů, je vždy specifická v pojmech místa události, v čase a místě, stejně tak jako ve specifickém vědomí „Já“ v prožitku – pocitu, že *“Já jsem tam byl, já jsem to udělal.”* (Wheeler, Stuss & Tulving, 1997; Tulving & Lepage, 2000, cit. Nelson, Fivush, 2004). Epizodická paměť je paměťovým systémem, který lidem umožňuje, aby si zapamatovali konkrétní osobní epizodu nebo událost uskutečněnou v subjektivní minulosti, což znamená, že si jedinec zapamatuje, že byl svědkem něčeho v určité situaci a době. Tato schopnost epizodické paměti pamatovat si osobní zážitky se předpokládá u všech normálních jedinců, ale není přítomna u velmi malých dětí (Eysenk, 1990).

Baddeley (1999) uvádí, že epizodická paměť zahrnuje neverbalizovatelné, dříve prožité smyslové vjemy (*jako např. chuť sýra, pach pálicí se gumy nebo zvuk mořského příboje tříštícího se o skalnaté pobřeží*), které si dokážeme zapamatovat, aniž bychom potřebovali jejich slovní popis.

Oba systémy (*epizodická i sémantická paměť*), bez ohledu na to, zda jsou lingvisticky vyjádřeny nebo ne, jsou souhrnně označovány jako **paměť deklarativní** (Sutton, 2003, cit. Vlčková, 2004)

Inovátorem Tulvingova modelu sémantické paměti byl Conway (2001), který vytvořil **kognitivně motivační teorii** autobiografické paměti. V nové koncepci je nahlíženo na epizodickou paměť jako na paměťový systém, který obsahuje velmi detailní senzorio-percepční znalosti o nedávno prožitých událostech, které jsou poté uchovány v časovém rámci minut až hodin. Tyto znalosti jsou následně zakomponovány do autobiografické pamětní informační báze, a tak vytváří určitý kontext či odkaz bezprostřední minulosti prožívajícího „Já“. K procesu vybavování dochází nezávisle na obsahu. Vybavené vzpomínky jsou „znovuprožívány“. Informace obsažené v autobiografické paměti jsou poté uchovány v intervalech týdnů, měsíců, let, v dekadách v průběhu celého života. Autobiografická paměť je úzce spojena s činností motivačního systému osobnosti a tím se podílí na fungování lidského „Já“ (Conway, 2001). Autobiografické informace reprezentují prožívající „Já“, jsou vždy přístupné k obsahu, ale nemusí vždy nezbytně vzniknout epizodický paměťový prožitek. Namísto toho dochází k epizodickému paměťovému prožitku, když autobiografické znalosti jsou zpřístupněny k asociovaným epizodickým vzpomínkám. V tomto přepracovaném modelu epizodické paměti koncept autobiografické paměti poskytuje konkretizovaný obsah pro senzorio-percepční epizodické vzpomínky (Conway, 2001).

2.2. Vymezení autobiografické paměti

V pojetí Tulvinga, 1972 (cit. Roediger, Marsh, 2003, In Irving B. Weiner, Donald K. Freedheim, John A. Schinka, Wayne F. Velicer) byla **epizodická paměť** původně definována jako paměť pro události. Při vybavování informací pro

epizodické události musí být specifikován čas a místo vyskytnutí události. Po sérii studií v roce 2002 popsal epizodickou paměť jako reprezentující jedinečný systém ve vztahu mysl – mozek, který je (*pravděpodobně*) jedinečný lidem a který nám umožňuje mentálně cestovat zpět časem, abychom znovuprožili dřívější události skrz zapamatování si oněch vzpomínek. Definice slova jako je například slon, význam vzorce H₂O, jméno třetího prezidenta USA a další velké množství faktů jsou součástí ***paměti sémantické***.

Autobiografická paměť referuje jedinci o vlastní osobní historii. Vlastní vzpomínky na vystupňované prožitky (*na výuku jízdy na kole, na přátele z fakulty nebo na své prarodiče*) jsou autobiografické vzpomínky. Také jsou to samozřejmě vzpomínky na minulé letní prázdniny nebo na obrázky a slova prezentována ve včerejším experimentu. Proto můžeme uvažovat o autobiografické paměti jako o zahrnující informace z epizodické paměti: Všichni víme, ve kterém městě a jakého data jsme se narodili, proto jsou tyto informace součástí i autobiografické paměti; ale nemůžeme si pamatovat událost sama sebe, proto není součástí epizodické paměti. Autobiografické vzpomínky mohou tedy reprezentovat jiný typ informací, jako například procedurální učení (Roediger, Marsh, 2003, In Irving B. Weiner, Donald K. Freedheim, John A. Schinka, Wayne F. Velicer).

Autobiografická paměť tedy ve shodě s epizodickou pamětí uchovává vzpomínky na události, které se udály v určitém místě a určité době. Důležité však je, že ne všechny autobiografické vzpomínky se musí stát nezbytně i vzpomínkami epizodickými.

Shrňme-li si tedy současné poznatky o autobiografické paměti, lze konstatovat, že autobiografická paměť je deklarativním paměťovým systémem, který zahrnuje jak epizodické, tak i sémantické vzpomínky, nelze ji však pojímat za totožnou s pamětí epizodickou.

3. Autobiografická paměť

V této části se budeme zabývat autobiografickou pamětí. Nejprve se pokusíme vymezit autobiografickou paměť ve své definici. Dále přiblížíme vývoj technik zkoumajících autobiografickou paměť od minulosti po současnost. Poté se pokusíme autobiografickou paměť zasadit do procesu kódování, uchování a vybavení vzpomínek z paměti. Vysvětlíme funkci autobiografické paměti. Následně se zmíníme o vztahu autobiografické paměti ve vztahu k vědomí „Já“. Poté vysvětlíme jakou roli hrají emoce v autobiografické paměti. Nakonec na základě dosavadních poznatků popíšeme vývoj autobiografické paměti od raného vývoje až po stáří.

3.1. Definice autobiografické paměti

Laický pohled na autobiografickou paměť nám může přiblížit výrok Gabriela Garcia Marqueze, který se vyjadřuje o své knize jako o „*velké knize fikce*“, čímž se tak přibližuje našemu pojetí autobiografické paměti, když poté dodává: „*Nic, co jsme žili, není život, nýbrž to, na co si pamatujeme, jak si to pamatujeme a jak o tom vyprávíme.*“ (volně přeloženo dle Irmen, 2004).

Rubin (1986) se vyjadřuje o autobiografické paměti jako o epizodické paměti, resp. paměti pro epizodické události, které patří k osobní minulosti jedince. Události, které jsou vybaveny jako autobiografické vzpomínky jsou typické svou multimodalitou (*zahrnují zrak, sluch, čich, chuť, hmat a tělesné „smysly“ nebo kinestetiku*), mění se v prostorový, časový, emocionální a narativní obsah a kontext a nesou osobní význam.

V širším vymezení můžeme autobiografickou paměť definovat jako druh epizodické paměti pro informace, které jsou ve vztahu k vlastnímu „Já“. Obojí je ve formě vzpomínek (*retrospektivní autobiografická paměť*) a očekávání (*prospektivní autobiografická paměť*). A jestliže retrospektivní autobiografická paměť se vztahuje k znovuvybavení si vzpomínek, prožitků či minulých událostí v současnosti, pak prospektivní autobiografická paměť se týká vybavení si

očekávání, předvídání budoucích událostí, které jsou stejně založené na současném fungování paměti (Schroots, van Dijkum, 2004).

Autobiografická paměť je základem lidského vědomí. Tento specificky lidský paměťový systém umožňuje lidem, aby umístovali svou vlastní existenci do časoprostorového kontinua a aby mohli pohlížet na svou minulost, která předcházela přítomnosti (Schroots, van Dijkum, Assink, 2004). Autobiografické vzpomínky se vyznačují tím, že se vztahují k „Já“ (*self*), jsou časově řazeny a emocionálně podmíněny (Schroots, van Dijkum, Assink, 2004).

Nelsonová a Fivush (2004) definují autobiografickou paměť jako explicitní paměť na události vyskytující se ve specifickém čase a místě v osobní minulosti.

Jiné pojetí pro autobiografickou paměť má Elaine Reese (2002), která ji považuje za komplexní a multideterminovanou dovednost skládající se z neurologických, sociálních, kognitivních a lingvistických komponent. Na nejzákladnější úrovni tedy autobiografické vzpomínky představují osobně prožité minulé události.

Konzervativnější definice zaujmají další autoři. Pojímají autobiografické vzpomínky jako takové, jestliže jsou verbálně přístupné (Pillmer a White, 1989), narativně formulované (Nelson, 1996), které zahrnují pocit znovuprožívání minulých událostí (Perner, in press) a tvoří součást životního příběhu (Nelson, 1996, cit. Reese, 2002).

Autobiografická paměť je rozsáhlá a důležitá součást epizodické paměti obsahující ty události, které obsahují vlastní životní příběh. Slovy Katherine Nelson (2003), autobiografická paměť je: „specifická, osobní, dlouhotrvající a (*obvykle*) významná pro „Já-systém“ (*self-system*). Formuje jedincův vlastní životní příběh. Pokud tedy jdete poprvé s osobou, kterou milujete do kina, má tento zážitek velikou šanci, aby se stal autobiografickou vzpomínkou. Další návštěvy kina však již budou zapamatovány pouze po krátkou dobu, ale pravděpodobně se nestanou součástí autobiografické paměti. Namísto toho, tyto události budou přispívat obecné paměti. Obecná paměť obsahuje vzpomínky na události, které se dějí často jako například čištění zubů či návštěva kina. Pokud se na tyto události budeme ptát, je nepravděpodobné, že budou zapamatovány.

Podle Conweye (n.d.) jsou autobiografické vzpomínky dynamické, dočasné mentální konstrukty vytvořené ze základní mnohoúrovňové vědomostní báze, která je sama pod kontrolou exekutivních procesů.

3.2. Vývoj technik zkoumání autobiografické paměti

Mezi průkopníky zkoumání autobiografické paměti patří Sigmund Freud a Francis Galton. Oba patří mezi následovníky Ebbinghause, ale oba dva vytvořili tradici ve zkoumání paměti rozdílným způsobem. Životní vzpomínky nám vypráví něco o zapamatování si a něco o tom, kdo si je pamatuje. Kdo se zajímal o tento dvojitý aspekt, ten šel ve šlépějích Ebbinghause. Galton s Freudem upřednostňovali přímou cestu k osobním vzpomínkám (Rubin, 1986).

Blížeji se budeme zabývat F.Galtonem, který jako první začal používat techniku *volných asociací*. Tato technika spočívala v tom, že se prezentovalo určité podnětové slovo a dotazovaná osoba měla uvést zážitek asociovaný na daný podnět. Tento zážitek měla daná osoba popsat a zařadit na časovou osu. Poté se zážitek posuzoval dle různých kritérií (*jako např. živost, detailnost apod.*). Nevýhody této metody spočívaly v málo zúženém zkoumání obsahu, v efektu přenosu a v rozdílech různých vyhledávacích strategií (volně dle Becker, 2006). V roce 1974 tuto techniku zmodernizovali Crovitz a Schiffman, kdy respondentům bylo prezentováno slovo a byli požádáni, aby mysleli na specifickou vzpomínku, kterou k tomuto slovu asociují. Poté byli požádáni, aby se opět vrátili ke vzpomínce a určili na ní čas tak přesně, jak je to možné (Birren, Schroots, 2006).

Jako další technika zkoumání je interview zaměřené na autobiografickou paměť (např.Kopelman, Wilson a Baddeley, 1989). Jedná se o *semistrukturované interview*, ve kterém je daná osoba dotazována na obsahy z určitého životního období (volně dle Becker, 2006).

S longitudinální studií svých osobních každodenních vzpomínek započala Lintonová (1975), jejíž práce se nazývá *deníkovou studií*. Lintonová si zapisovala každý den dvě události na kartotéční lístky. Poté na základě těchto kartiček mohla porovnávat vzpomínky na minulé události. Výsledkem této studie bylo, že

radostné události byly uchovány v paměti déle. Nevýhodou této techniky je proces učení, který nám výsledek zkresluje. Brewer (1988) tuto techniku poněkud zdokonalil, když deseti respondentům poskytl diktafon a zvukový signalizátor. Respondenti měli poté přibližně jednou za dvě hodiny zaznamenat událost v daném okamžiku. Za 0, poté 23 a 46 dní byl proveden test, kdy si respondenti museli dle jistých podnětů (*např. místo, čas*) vzpomenout na tyto události. Výsledkem bylo, že většinou respondenti neudali žádnou vzpomínku, často si pamatovali něco jiného nebo něco konkrétního, jen zřídka ovšem uvedli nesprávné vzpomínky (volně dle Becker, 2006).

A v neposlední řadě byla použita technika ***datování autobiografických událostí***. Jedná se odhadování určitého časového bodu zážitku na různá podnětová slova. Tato podnětová slova mohou být například

- roční období, počasí
- jasnost vzpomínek, obtíže při vzpomínání
- otevřené události jako záchytný bod

(volně dle Becker, 2006)

V letech 1978 – 1984 Willem Wagenaar započal ***deníkové studie***. Po dva roky zaznamenával denně jeden až dva zážitky, kde poznamenal, co se stalo, všechny zúčastněné, místo a čas (*zápisky sloužily jako podněty pro zapamatování*), dále posoudil významné nápadnosti a stupeň emočního náboje. Mezi třetím a sedmým rokem testoval pravděpodobnost uchovaného, resp. každých dvanáct měsíců si dle určitých podnětů (*jednoho či více*) vyvolal všechny vzpomínky a zkoumal vliv podnětů na vzpomínky. Zjistil, že děj, zúčastnění a místo mají stejnou podnětovou sílu. Samotný čas je málo podnětný, musí se spojit s ještě něčím významným. Při dostatečném přísunu podnětů je téměř každý zážitek zapamatovatelný. Zkoumáním vlivu vlastností událostí na zapamatování zjistil, že přímý vliv mají nápadnosti a emoční náboj. Nedostatkem a nevýhodou této metody je, že se jedná o studii na jediné osobě, velmi časově náročný výzkum a jde o pouhé pozorování (*resp. hypotézy těchto dat nemohou být testovány*) (volně dle Becker, 2006).

Technika studie prospektivní autobiografické paměti má v podstatě svůj původ v administraci takzvaných čar času (Rappaport, Enrich, & Wilson, 1985,

cit.Gerritsen, Kuin, Steverink, 2004), na kterých subjekt vyznačil významné životní události v minulosti a budoucnosti. Pokud je známo, de Vries a Watt (1996) jsou jediní výzkumníci, kteří studovali distribuci prospektivních autobiografických vzpomínek v průběhu celého života. Z jejich dat můžeme usuzovat, že distribuce se řídí významnou funkcí, a to věkem skupiny, což znamená, že životní události, které jsou očekávány v blízké budoucnosti jsou zaznamenány častěji než události, které očekáváme v budoucnosti vzdálené (Gerritsen, Kuin, Steverink, 2004).

Simulované autobiografické události. Všechny metody ve zkoumání autobiografické paměti výše popsané jsou závislé na vzpomínkách, které se uskutečnily mimo prostředí experimentu. Proto, abychom získali kontrolu nad zapamatovanými událostmi, někteří výzkumníci vytvořili autobiografické události v laboratoři. Např.: subjekt mohl pít šálek kávy, nebo se setkat s indickou ženou v laboratoři a později byl požádán, aby si na tyto události vzpomněl (např. Suengas, Johnson, 1988, cit.Roediger, Marsh, 2003, In Weiner, Freedheim, Schinka, Velicer)

V současné době patří mezi významné výzkumníky autobiografické paměti Assink a Schroots (2009), kteří se zabývají tím, zda se autobiografická paměť mění v průběhu života. Dále si kladou otázky, které události si pamatujeme a proč, zda existují vzpomínky, které jsou rozdílně významné mezi muži a ženami, mezi mladými a staršími lidmi? Na základě pětiletého longitudinálního výzkumu a pomocí rozhovoru nad čarou života (Life-line Interview Method) byli mladí, středního věku a starší muži a ženy po třikrát dotazováni. ***Rozhovor nad čarou života*** probíhá tím způsobem, že respondenti jsou požádáni, aby nakreslili čáru života a poté vyprávěli vlastní příběh, a to jak o minulosti, tak i o budoucnosti. Na základě tohoto výzkumu vytvořili novou perspektivu o dynamice retrospektivní a prospektivní paměti. Zabývají se tím, co je vybaveno z paměti, jak je to významné a vztahem mezi pohlavím, věkem a pamětí po celý průběh života. Chtějí zjistit, zda se pomocí metody rozhovoru nad čarou života projeví „bump efekt“ do té míry, že starší dospělí si vybaví nepoměrně událostí z adolescence a mladé dospělosti, tedy v rozporu s klasickým pohledem na dlouhodobou paměť.

3.3. Reprezentace autobiografických vzpomínek

V níže uvedeném Kaufman (2003) vymezil základní reprezentace autobiografických vzpomínek. Ve své práci přesně popsal, co reprezentují a čím jsou specifické.

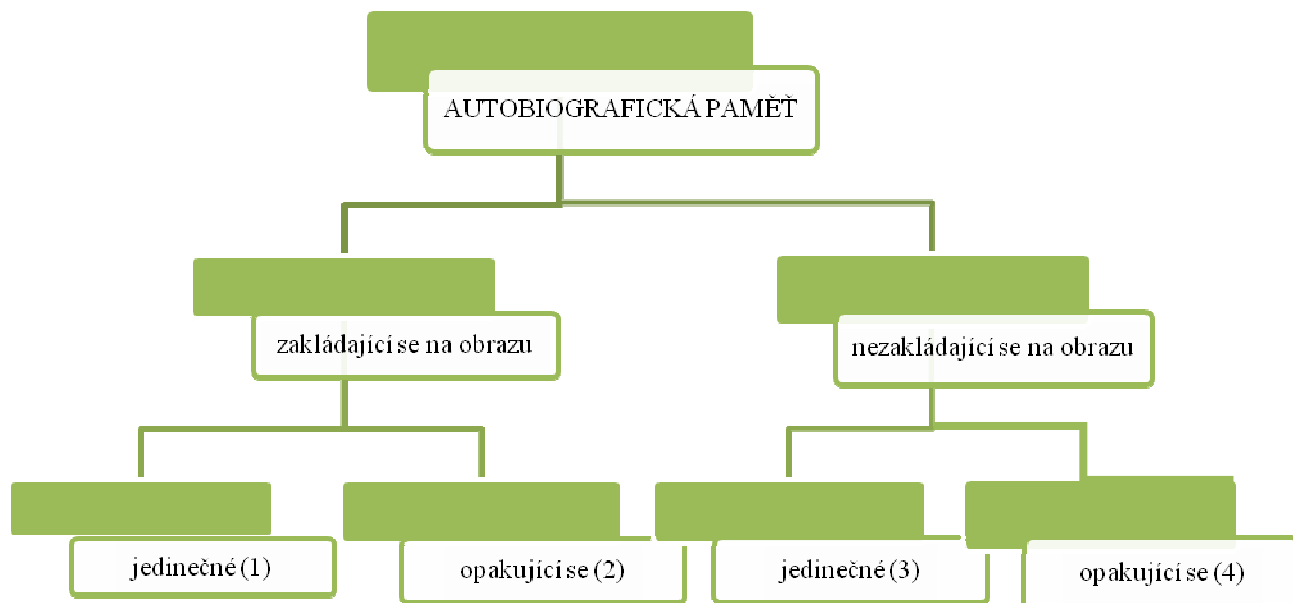
Autobiografické vzpomínky reprezentují:

- informace o místu událostí, které jsou většinou odvozeny.
- informace o datu nastalé události, jež jsou obvykle odvozené
- v první řadě jsou to interpretace nastalých událostí, nejedná se ovšem o všechna dostupná data
- faktické informace, jež jsou podány formou popisu zúčastněných osob, dané akce a místa
- vždy jsou zachyceny smyslové a percepční vlastnosti vycházející z daného kontextu
- často jsou zde zastoupeny i vizuální představy
- vždy musí být přítomen zážitek „vzpomínání si“
- uchování vzpomínek může trvat mnoho let

3.4. Obsah autobiografické paměti

Jen několik vědců se doposud pokusilo autobiografickou paměť ještě dále rozdělovat. Abychom pochopili obsah autobiografické paměti, je bezpodmínečně nezbytné tento soubor rozmanitých forem paměti ještě rozdělit. Jedno takové dělení paměti navrhl Brewer (1986, cit. Belli, 1998).

Obr.č.1. Dělení obsahu autobiografické paměti dle Brewera (cit.Belli, 1998).

Brewer vychází ze čtyř kategorií. Činí rozdíly mezi prožitky zakládajícími se na obrazu a nezakládajícími se na obrazu. Uvnitř těchto kategorií činí rozdíl mezi prožitky jedinečnými a opakujícími se. Všechny tyto čtyři skupiny spojuje to, že všechny prožitky se vztahují k „Já“. Podle Brewera se „Já“ skládá z prožívajícího já, sebeschéma, což je sdružený soubor osobní paměti a autobiografické paměti. Následující očíslování se vztahuje k výše uvedenému obrázku č.1.

- (1) **osobní paměť**: V tomto případě se může jednat například o neopakovatelnou nehodu, při níž vzniknou obrazové vzpomínky.
- (2) **všeobecná osobní paměť**: V protikladu k osobní paměti jsou obsahy méně koncentrované na jedinečné zážitky. Například se může jednat o ranní hygienu v koupelně, která bude zapamatována jako abstraktní schéma.
- (3) **autobiografická fakta**: Tato kategorie je podobná osobní paměti. Hlavní rozdíl se nachází v tom, že je nespojují žádné obrazy. Například otázka, zda jsem dnes něco snídala, zůstane zodpovězena bez vzpomínky na snídaňovou tabuli a danou situaci.

(4) **všeobecná osobní paměť- nezakládající se na obraze:** Jedná se o více abstraktní, ne obrazové vzpomínky. Na otázku, zda chodím často do kina, mohu odpovědět bez obrazových vzpomínek.

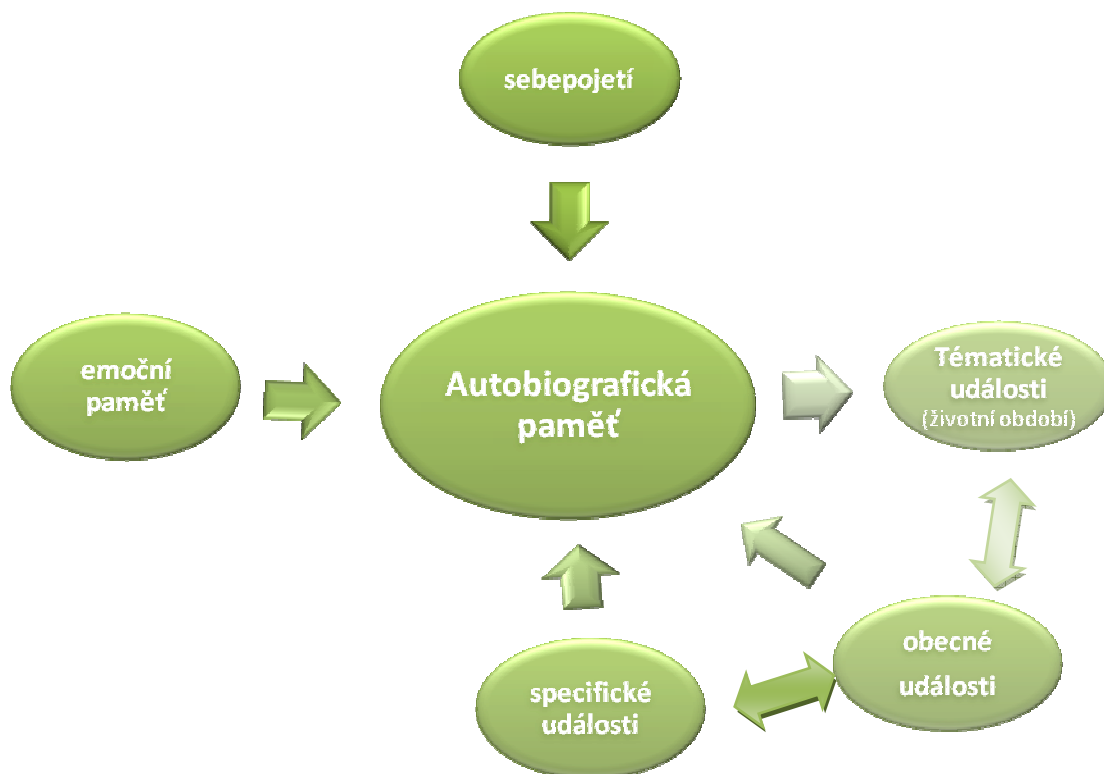
(Belli, 1998).

Jiné pojetí můžeme najít u McPhersonové (2003), která předpokládá, že autobiografická paměť obsahuje informace o sobě samém a o osobních zážitcích. Schéma autobiografické paměti můžeme vidět na obr.1. Emoce pokládá za fakta, která popisují danou osobu a činí ji tím jedinečnou, dále za fakta získávaná v průběhu vlastního života pomocí zážitků. Všechny výše uvedené složky jsou dohromady obsaženy v oddělených doménách a odlišně zpracovány. Z tohoto hlediska dělíme obsahy autobiografické paměti do těchto okruhů:

- **Sebepojetí** obsahující informace typu: zda mám či nemám rád zmrzlinu, jaká je má oblíbená barva, co si myslíme o politické straně.
- **Emoční paměť**, která nejen obsahuje naše vzpomínky na emočně nabitě zážitky, ale také nám pomáhá mít naši náladu pod kontrolou. Při vyvolání příslušné vzpomínky můžeme k ní přiřadit adekvátní náladu. Při vzpomínání, které obsahuje různé emoce můžeme měnit náladu.
- **Paměť pro události:** tento největší prvek v autobiografické paměti obsahuje tři oddělené, ale propojující se domény:
 - **paměť pro specifické události**, které se nám přihodily
 - **paměť pro rámcové události**, které nám poskytují širší okolnosti dění v události, jako je jít do restaurace nebo jít k zubaři
 - **tematické události**, jde o souhrn našeho života, který nám umožňuje odpověď na otázky typu: “*Kam jsi chodil do školy? Kde jsi pracoval minulý rok?*“

Tyto specifické události, rámcové události a tematické události můžeme považovat za hierarchicky propojené, což nám může přiblížit následující schéma č.2 (McPherson, 2003).

Obr. č.2. Schéma autobiografické paměti (podle McPherson, 2003)

Taktéž se můžeme setkat s dělením autobiografické paměti na *paměť retrospektivní* a *prospektivní* (Schroots a van Dijkum, 2004). Retrospektivní paměť představuje vybavení vzpomínek z minulosti, zatímco paměť prospektivní se podílí na uchovávání plánů, očekávání a předjímání budoucnosti.

3.5. Procesy kódování a uchování autobiografických vzpomínek

Kódování autobiografických vzpomínek je komplexním procesem, který je ovlivněn osobní interpretací vznikající v průběhu prožívání určité události, dále také změnami v pozornosti a v integraci informací o události se strukturou autobiografické informační báze. Jedním aspektem této teorie je, že informace

jsou jen selektivně postupně zakódovány a autobiografické vzpomínky nejsou nikdy kompletními celky událostí. Navíc se zdá, že nejenom že informace o události je nekompletně zakódována, ale také že nějaké události jsou jen stěží zaregistrovány v dlouhodobé paměti. Události, které se netýkají současných témat, plánů a cílů „Já“ a které nekorespondují se strukturou autobiografických vzpomínek, jednoduše nejsou zakódovány do dlouhodobé paměti (Conway, 1999; In Rubin)

Kódování informací následně probíhá na základě přesunu informací z krátkodobé paměti do dlouhodobé. Přesun může probíhat na základě volní pozornosti zaměřené na pochopení informace. Může jít také o vytváření spoju a asociací mezi novou informací a tím, co již víme a čemu rozumíme, což je významnější způsob. Proces integrování nové informace do uložených informací se nazývá *konsolidace* (Sternberg 2002).

Když je informace zakódována do paměti, je uložena ve formě nějakého *kódu neboli reprezentace*. Tato reprezentace může být fonologickou, vizuální nebo sémantickou, dle toho na čem se zakládá. Výzkumníci ukazují, že ke kódování informací do dlouhodobé paměti můžeme použít kteroukoli z těchto možností. K tomu, abychom uložili informaci aktivní, používáme opakování, což znamená, že si ji v duchu znovu a znovu opakujeme (Atkinson, 2003).

Informace, které ukládáme, jsou automaticky organizovány. K organizaci paměťových záznamů dochází individuálním způsobem. Na určitou organizaci obsahu a užití předchozích událostí poukázal již Bartlett (1932) ve svých experimentech s reprodukováním textu. Později to dokazují experimenty Bousfielda (1953) a Tulvinga (1962), ve kterých respondenti reprodukovali, pokud to bylo možné, náhodné seznamy slov v uspořádaných kategoriích. Z těchto pokusů je zřejmá tendence lidí vytvářet si vlastní konzistentní organizace, které pak využívají při vybavování slov (Sternberg, 2002).

Na základě výzkumů prováděných v kognitivních vědách i v kognitivní psychologii došlo k obecné shodě na konceptu *hierarchicky organizovaného paměťového systému* (Singer 1995, cit. Vlčková, 2003). Bousfield (1953) ukázal, že jestliže lze soubory testovacích slov uspořádat do kategorií (*jména ovoce,*

nábytku apod.), seskupí pokusné osoby spontánně reprodukována slova do těch kategorií, byť bylo pořadí prezentace slov náhodné. Na základě úsilí o vytvoření analogického modelu lidského porozumění textu vznikla klíčová společná koncepce, že lidé uchovávají informace v paměti ve formě znalostních struktur (Galambos et al., 1986, cit.Vlčková, 2003). Tyto znalostní struktury (*knowledge structures*) poté vytvářejí hierarchický model (Singer, 1995, cit.Vlčková, 2004)

Hierarchický model organizace informací podle Singera (1995)

1. ***Hodnotící princip*** (Cantor, Kihlstrom, 1987, Fiske, 1982). K organizaci informací dochází na základě hodnoty, která je těmto informacím přidělována, v rámci hodnotových preferencí individua. Informace, jimž je přikládán větší význam, zaujímají pozici na vyšší úrovni hodnotové hierarchie.
2. ***Kategorizační princip*** (Gibsonem, 1979, Roschem 1978). Informace jsou organizovány dle vzrůstajícího stupně abstrakce nebo obecnosti. Výsledná struktura je dělena do tří úrovní. První a nejnižší úrovní organizace informací jsou uchovány specifické události a detaily těchto událostí. Na další úrovni organizace jsou události náležející určité třídě nebo kategorii událostí. V těchto kategoriích mohou být některé události shledávány jako typické a prototypické ve větší míře než ostatní, ale žádná nemůže být kategorií sama o sobě. Na nejvyšší úrovni organizace jsou tematicky založené znalostní struktury, jež jsou spojeny časově a fyzicky význačnými okolnostmi skrze společné téma či rozpor mezi nimi.
3. ***Princip subsidiace*** je založen na principu podřízenosti nebo podpory mezi potřebami nebo motivy. Princip ovlivňuje časovou posloupnost událostí uložených v paměti vzhledem k jejímu vztahu k potřebám a motivům (Singer, 1995, volně dle Vlčková, 2004).

Tyto principy fungují v paměťových procesech uvnitř autobiografického kognitivního subsystému, počínaje kódováním informací až po vybavování vzpomínek, s cílem organizovat informace uvnitř existujících struktur znalostí. Těto činnosti napomáhá odhalování pojmových vztahů mezi jednotlivými

paměťovými informacemi a přiřazování určitého významu těmto informacím na základě hodnocení jejich důležitosti (Singer, 1995, cit.Vlčková, 2004).

Podle Cohena (1989, cit.Ben-Peretz, 1995) konsensus zjištěných údajů ukazuje, že organizace je převážně kategorická, s různými druhy událostí nebo akcí reprezentovaných na různých úrovních obecnosti/specificity. Když si lidé snaží vzpomenout na určitou epizodu z minulosti, proces vybavování si zpřístupní úroveň kategorizace, která poskytuje optimum obsahu pro hledání. Tato optimální úroveň kategorizace je taková, která je dostatečně bohatá a specifická, aby vytvořila užitečný klíč a připomínky. Určité epizody, které jsou dostatečně výrazné, originální, odchýlené nebo současné nejsou pojaty do obecných reprezentací, ale jsou reprezentovány na nejvíce specifické úrovni, kde mohou být identifikovány dle specifického vodítka.

3.5.1. Úrovně organizace autobiografických událostí

Autobiografické události jsou organizovány na třech rozdílných úrovních, které jsou definovány jako: **lifetime periods** – životní období (*obsahující vědomosti z celého životního období*), **general event** – rámcové vzpomínky (*obsahující zobecněné znalosti o prožitém*) a **event specific knowledge** – specifické události (*obsahující znalosti o specifických událostech*).

1. *životní období*

Tento pojem byl do autobiografické paměti poprvé zaveden Conwayem a Bekerianem v roce 1987. Měl zahrnovat životní období osobních autobiografických vzpomínek typu: „*Když jsem žil s „X“.*“, *Když jsem pracoval v „Y“.*“, *Když jsem byl na střední škole.*“ (Conway, Rubin, 1993; In Alan F. Collins, Susan E. Gathercole, Martin A. Conway, Peter E. Morris). Jedná se o nejabstraktnější a časově nejrozsáhlejší strukturu autobiografických událostí (Conway, 2001). V této úrovni se nacházejí informace o významných osobách, pocitech a emocích, cílech a představách o cílech nebo tematicky orientovaných rozčleněních období života, jako například: „*jsem v roli vědce, manžela, otce, sportovce atd.*“ (Conway, Rubin, 1993; In Alan F. Collins, Susan E. Gathercole,

Martin A. Conway, Peter E. Morris). Tyto úseky života nejsou pojímány jako nesouvislá období, které mají jasně definované hranice. Spíše to vypadá, že se částečně překrývají a přesto reprezentují rozdílné úseky autobiografických vzpomínek. Dobrým příkladem nám může být období typu: „*Když jsem žil v Y.*“ se může překrývat s obdobím: „*Když jsem pracoval v X.*“, ale tematicky tyto dvě období mohou být v autobiografických vzpomínkách zaznamenána rozdílně (Conway, 2001). Životní období může také obsahovat podrobné hodnocení (*jako např. zda hodnotí osoba prožité období jako dobré či špatné*) a poté je možno je zakomponovat do jednotek vyššího řádu, aby vytvářely schéma životního příběhu (*life story*), který zahrnuje část sebepojetí (Bluck, Habermas, 2001, cit. Conway, 2001).

2. rámcové události

V porovnání s úrovní životního období jsou rámcové události více specifické a zároveň více heterogenní než úroveň životního období. Mohou býti takovým souhrnem pro děje, jež se opakují (*např. večerní procházka po louce*), nebo také mohou obsahovat vzpomínky na významné, specifické události (*např. výlet do Paříže*) (Conway, Pleydell-Pearce, 2000). Robinson (1992) zjistil, že rámcové události mohou reprezentovat soubor asociovaných událostí, a tak obsahují sérii vzpomínek tematicky propojených. Na základě dalších studií, kdy se studentů dotazoval na tzv. „*mini-historiky*“ pro aktivity jako „*učení se jízdě autem*“, „*první romantický vztah*“, navrhl, že tyto vzpomínky „na své poprvé“ jsou obzvláště důležitou kategorií rámcových událostí a slouží k určení vlastního „*Já*“. Ke stejným závěrům na základě jiné studie došli i Singer a Salovey (1993, cit. Conway, 2001).

3. specifické události

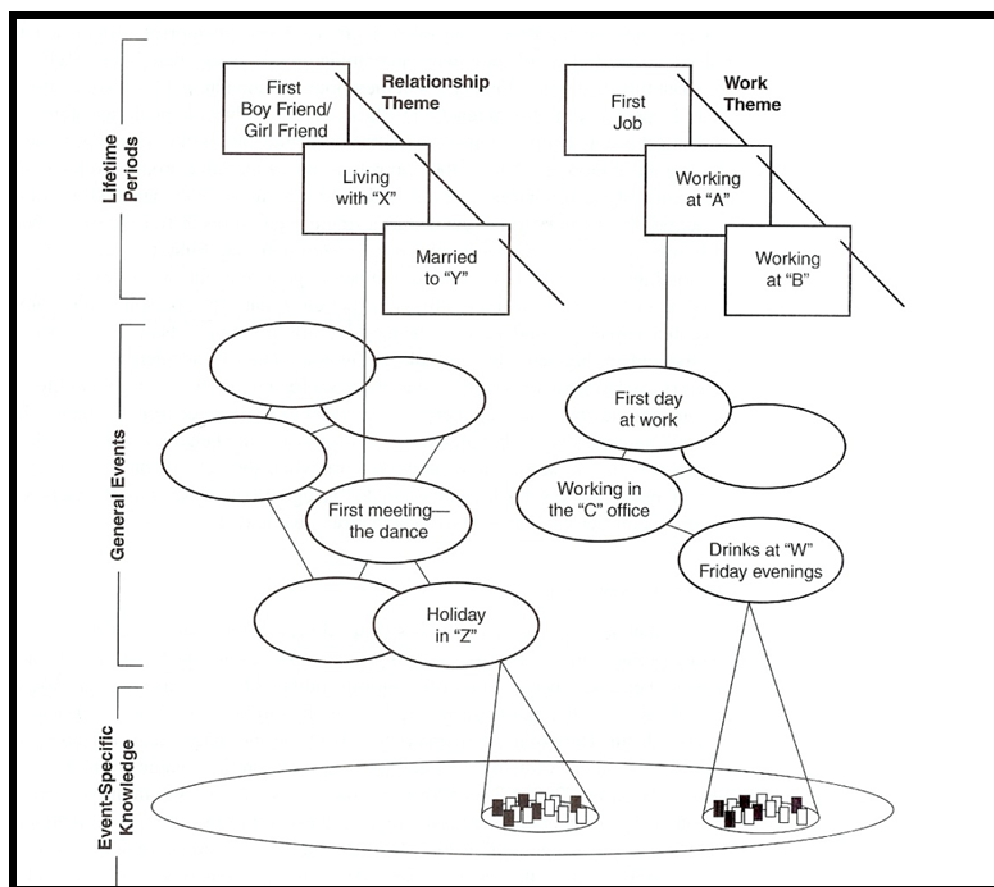
Zde se nacházejí v první řadě mentální obrazové představy, pocity a specifické detaily, které signalizují proces vybavování si smyslových atributů objektu a děje. Specifické události jsou centrální částí autobiografických vzpomínek a umožňují jedinci, který si vzpomíná pocit „*Já si vzpomínám*“ (Hillebrandt, 2002). Tato úroveň je nejvíce detailní. Je měřeny v sekundách, minutách a hodinách. Obsahuje mnoho percepčních a kontextových detailů. Některé vzpomínky se stanou

jedinečnými, pokud se podílejí na vzniku událostí, zlomových okamžiků, ukotvujících událostí nebo jsou důležité jako způsob průvodce pro chování v budoucnosti (Conway, 1999, In Rubin). Obvykle jsou tyto události v paměti propojeny s rámcovými událostmi. Jestliže tyto spoje nejsou opakovány, mohou být velmi rychle zapomenuty (Mittal, Agarwal, 2004).

Obrázek č. 3. Hierarchická organizace autobiografické paměti podle Conwaye (1996, cit.Hillebrandt, 2002)

Tematicky orientované znalosti, příklad č. 1: <i>Pracovní život</i>	
Obsah příkladu 1a	Obsah příkladu 1b
Životní období (<i>lifetime periods</i>)	
První práce ve (firmě X).	Práce v (místě Y).
Rámcové události (<i>general events</i>)	
Počáteční období ve firmě X.	Pracuji v kanceláři v budově Z.
Specifické události (<i>event specific knowledge</i>)	
Poznávám okolní budovy (prostory s kopírkou, tiskárnou atd.).	Moji kolegové a já přemísťujeme pracovní stoly v naší společné kanceláři.
Poznávám spolupracovníky ve svém pracovním okolí.	Vedu zajímavý rozhovor o vývojové psychologii.
příklad č.2: <i>Vztahy</i>	
Obsah příkladu 2a	Obsah příkladu 2b
Životní období (<i>lifetime periods</i>)	
Rodinný život v domě rodičů.	Život ve stálém partnerském vztahu.
Rámcové události (<i>general events</i>)	
Moje sestra a já si společně hrajeme.	Návštěva kina (místo X).
Specifické informace (<i>event specific knowledge</i>)	
Moje sestra mě učí jezdit na kole na našem dvoře.	Ačkoli moje žena nemá ráda scifi filmy, přesto mě do kina na daný film doprovodila.
Po objetí dvora jsem dostal něco sladkého.	Velmi mě potěšilo, že mě přesto doprovázela.

Obr. č. 4. **Struktura autobiografické paměti.** Specifické události jsou znázorněny jako nediferenciované ostrůvky rysů, oblastí, které jsou aktivovány pomocí podnětových slov na úrovni rámcových událostí. Znázorněné malé černé a bílé čtverce ukazují aktivované specifické události (Rubin, 1999).

S obdobným dělením autobiografické paměti přišli Daniel B. Wright a George D. Gaskell, kteří sdílí názor Ulrica Neissera, který tvrdí, že autobiografické události mohou být nejlépe popsány jako obsahující vzpomínky na osobně prožité události. Tyto osobně prožité události jsou strukturovány v autobiografické paměti pomocí hierarchického uspořádání typů vzpomínek pro události, které se mění ve svém rozsahu a specifitě, a tato struktura je organizována pomocí časové a tematické cesty. Struktura je hierarchicky uspořádána do tří oblastí: **prodloužené události** (*extended event*), **souhrnné události** (*summarised events*) a **specifické události** (*specific events*), které jsou níže podrobněji popsány (cit. Belli, 1998).

(1) **prodloužené události** – tato skupina událostí stojí na vrcholu hierarchie.

Jedná se o nejjobecnější typ vzpomínek. Tyto vzpomínky zahrnují časovost autobiografických vzpomínek, což znamená, že jsou rozloženy v čase po několik dní (*např. výlet do Washingtonu DC*), stejně tak ale mohou trvat až po mnoho let (*např. když jsem pracoval v X...*). Můžeme tedy říci, že mají jasný začátek i konec, ale mohou se také s jinými vzpomínkami prolínat.

(2) **souhrnné události** – vzpomínky tohoto typu jsou ve středu hierarchie.

Souhrnné vzpomínky zdůrazňují tematický aspekt autobiografických událostí. Abychom si zapamatovali události, musíme nejprve zvážit běžná témata, která tvoří základ událostí stejného druhu. Takovéto vzpomínky můžeme vyjádřit pomocí frází, jako *např. „Příliš mnoho se dívám na televizi.“*, nebo také *např. „Obvykle obědvám se svým otcem.“* Souhrnné události jsou abstrakcí typického aspektu obdobných událostí, a proto primárně reprezentují tematické informace o časově opakujících se vzorcích zážitků.

(3) **specifické události** – tyto události stojí ve spodu hierarchie. Vzpomínky

specifických událostí obsahují percepční a epizodické informace, které poskytují pocit „znovuprožívání“ minulých dílčích epizod, jako by skutečně opět nastaly. Dodávají autobiografickým vzpomínkám na bohatosti. Jsou rozprostřeny v čase. Příkladem nám mohou být fráze: *„čas, kdy jsem potkala Angelu“*, *„vidět hru“*, *„vyplňovat přihlášku“*. Nejlépe jsou tedy charakterizovány průběhovým časem a trvají v časovém úseku od minut až po mnoho hodin.

(Belli, 1998).

Neisser (1986, cit. Ben-Peretz, 1995) shledává podobnost mezi používáním konceptu **„ukládání“** (*jako do hnízda – „nesting“*) v ekologickém popisu reálného světa a v užití porozumění struktury vzpomínek. Předměty jsou komponenty dalších předmětů bez jakékoli jasné hierarchie, protože mnoho z nich se proměňuje a překrývá. Struktura ukládání může hrát rozhodující roli v jejich

vybavování. Zde existuje propojení mezi úrovněmi: Když se jedna z nich stane v procesu vybavování aktivní, mohou si vyvolat i ostatní, které jsou uvnitř uloženy.

3.5.2 Organizační elementy autobiografické paměti

Významné zjištění týkající se lidské paměti říká, že vybavování není jen rekonstruktivní proces. V reálných životních situacích má paměť i konstruktivní povahu v tom smyslu, že předchozí zkušenost ovlivňuje způsob, jak si vybavujeme a co si ve skutečnosti vybavíme (Sternberg, 2002).

3.5.2.1. Témata

Životní témata mohou být definována jako kognitivní reprezentace koherentních aspektů vlastního života, které subjektivně ovlivňují osobní zkušenost a chování v určitém životním období nebo po celý život. Conway a Pleydell-Pearce tyto kognitivní reprezentace nazývají **centrální témata osobního paměťového systému** (Hammelstein, Berger, Buergy, Fiedler, Mundt, 2007).

Dle Conwaye (1999) jsou reprezentovány na dané úrovni a přejímají organizační a strukturální funkci pro životní období, rámcové události a specifické události a další podřízené úrovně. Autobiografická paměť obsahuje informace, které zrcadlí v bezprostřední souvislosti s vlastním „Já“, vlastních osobních cílů, záměrů, dosažených cílů a položených vývojových úkolů a nedávných osobních významů.

Pro objasnění nám poslouží příklad: V rámci našeho školního vzdělávání se vypořádáváme s problémy, které byly se školou spojeny a které v kontextu „škola“ můžeme odvodit. Životní období jako například: „*Když jsem byl ve škole...*“ může obsahovat informace o různých cílech a záměrech, které jsou ve spojení s obecnými tématy tohoto životního období. Téma: „*Měl jsem nešťastné období.*“, dosažení cíle / uskutečnění záměru: „*Nesložil jsem zkoušku.*“ Zde je téma manifestováno a skrz kontext „škola“ je vyznačen specifický problém a specifický požadavek. Za tímto tématem je skrytý rámcový popis zážitku a rámcové události, které jsou životnímu období přiřazeny, ve kterém je školní vzdělávání datováno (Hillebrandt, 2002).

Životní témata mají v sociálně - kognitivním systému několik funkcí. Fungují jako organizační struktura autobiografických znalostí, slouží jako ekonomická cesta k prezentování a porozumění biografických příběhů a také formují důležitou část lidské identity. Role toho, komu je příběh určen, není jen pasivní. Příjemce může například ověřovat biografické příběhy, ovlivňovat jejich tvorbu pomocí otázek, aspektu otázky příběhu a tak dále. Z tohoto důvodu je vznik příběhu formován částečně i tím, komu je příběh určen. Tato sociální modifikace příběhu postupně nastartovává proces sebereflexe a proto má vliv na identitu. Tento předpoklad je součástí jakéhokoli psychoterapeutického směru. Tvorba biografických příběhů proto záleží na motivaci vypravěče, aby se cítil nezávisle, aby se prezentoval určitým způsobem a určil přesný význam sdělovaného zážitku. To také závisí na reakci toho, komu příběh vypráví. Několik psychologických disciplín demonstrovalo, že způsob, kterým jsou díky rozhovoru osobní zážitky vyprávěny a seskupeny, nejen ovlivňuje formu příběhu, ale také vybavení a dokonce nové uspořádání a rekonstrukci zakódovaných informací v autobiografické paměti. K modifikaci autobiografických vzpomínek dochází nejčastěji, když obsah příběhu je pro osobu vysoce důležitý. Proto nejsou osobní vzpomínky jen zdrojem, ze kterého vyprávění vzniká, ale také ovlivňují výsledek životního příběhu (Hammelstein, Berger, Buergy, Fiedler, Mundt, 2007).

Životní témata jsou součástí vědomé explicitní paměti subjektu od té doby, co jsou aktivně konstruovány. Narozdíl od motivů nebo intrapersonálních konfliktů nejsou koherentní v osobních prožitcích – musí být tvořeny v určitém pořadí, aby dávaly osobním zážitkům smysl. Definováním jsou jen mírně ovlivněny změnou. Bylo by vhodnější říci, že jako „nit“ procházejí proměnou životních období. Proto je možné adaptovat vlastní autobiografii do nových zážitků a změnit význam dřívějších událostí, tudíž zajišťují, že autobiografie je stále udržována nebo se stává koherentní. Tato reflexe života je průběžným procesem po celý vlastní život (Hammelstein, Berger, Buergy, Fiedler, Mundt, 2007).

3.5.2.2. Scénáře

Autobiografické vzpomínky nejsou jen nahodilými soubory, ale jsou shlukovány do souborů majících k sobě vzájemný vztah. Jsou organizovány a registrovány

tak, aby mohly být vybaveny na pobídku a aby určitá vzpomínka na specifickou událost měla svou vlastní vnitřní strukturu. Schank (1982a) a Schank a Abelson (1977) prezentovali koncept *scénáře* (*script*), který je určitým druhem schéma reprezentující informace o událostech a prožitcích (Williams, Conway, Cohen, 2008, In Gillian Cohen, Cohen/Conway, Martin A. Conway).

Scénář je obecnou vědomostní strukturou, který reprezentuje znalosti vyvozené z oblasti jednoduchých událostí, spíše než znalost jakékoli specifické události. Proto mají lidé scénáře pro rodinné zážitky jako například jídlo v restauraci, nakupování, návštěva u zubaře atd. Během každodenních prožitků každý získá stovky podobných scénářů (Williams, Conway, Cohen, 2008, In Gillian Cohen, Cohen/Conway, Martin A. Conway).

Scénář se skládá ze sekvence akcí, které jsou časově a kauzálně řazeny a jsou orientovány na cíl. Scénáře nám umožňují doplnit chybějící elementy a vyvodí to, co není explicitně dáno. Taktéž slouží jako organizační rámec pro zapamatované události (Williams, Conway, Cohen, 2008, In Gillian Cohen, Cohen/Conway, Martin A. Conway).

V pojetí Baddeleyho (1999) je scénář jako ucelený soubor informací, který je možno použít při interpretaci chápání některé události.

3.5.3. Proces vybavování autobiografických vzpomínek z paměti

Podle Hollana a Williamse (1981) jsou vzpomínky zpřístupněny *procesem cyklického znovuvybavení* („*cyclic retrieval*“). Počátky tohoto procesu jsou iniciovány na podnětové slovo nebo charakteristickou vzpomínku, které jsou využity pro vyhledávání v dlouhodobé paměti. Informace vyvolané podnětovým slovem jsou poté vyhodnoceny, čímž se dojde k závěru, zda se proces znovuvybavení ukončí. Pokud přístup informací nevyhoví zákazu z fáze vyhodnocování, je poté znovu iniciován proces cyklického znovuvybavení s popisem nové vzpomínky. Popis nové vzpomínky bude poté modifikací předešlého podnětu na základě informací nejnovějšího přístupu. Cílová informace v dlouhodobé paměti je umístěna pomocí sérií cyklu znovuvybavení, který

postupně sladuje popisy vzpomínek, dokud není vytvořen efektivní popis, který umožňuje vyhledání informací. Poté může být proces znovuvybavení ukončen (Conway, 1999, In D.C.Rubin).

Tento proces je blíže vysvětlen pomocí obrázku č.5. Ve schématu jsou znázorněny dva soubory kompletního cyklu znovuvybavení dvou jednotlivých podnětových slov, která byla vybrána z verbálního protokolu předloženého 38leté ženě. Nejdůležitějším poznatkem je, že všechny znalosti jsou zpřístupněny v celém souboru cyklického znovuvybavení. Například autobiografická vzpomínka vyvolána na podnětové slovo „židle“ je souborem znalostí informací v každém ze čtyř cyklů znovuvybavení. Podobně tomu je tak u vzpomínky získané z podnětového slova „restaurace“, která je složená ze všech informací zpřístupněných ze tří cyklů znovuvybavení (Conway, 1999, In D.C.Rubin).

Obr. č.5. Proces cyklického znovuvybavení podle Williamse a Hollana (Conway, 1999, In D.C.Rubin).

Dále tento cyklus Williams a jeho kolegové (Williams & Hollan, 1981; Williams & Santos-Williams, 1980, cit. Schrauf, 2003) doplňují, když ho pojímají jako úkol řešit problémy (*“problem-solving task”*), kde některé informace o cílovém tématu (*podnět*) jsou využity ke konstruování popisu cíle (*zpracování procesu hledání podnětu*) a poté jsou využity k hledání některých fragmentů informací (*dílčí znovuvybavení*), které je dále přidáno k informacím v podnětu. Proces se opakuje, dokud není dosaženo hledaného požadavku (*plné znovunabytí, dílčí znovunabytí nebo neúspěch*). Williams popsal tyto tři stádia opětovného vybavení jako **„Nalézání obsahu, hledání a ověřování“** (*„Find-A Context, Search, and Verify“*).

K obdobným závěrům došli Reiser, Black a Kalamarides (1986), když se snažili najít specifická kritéria vzpomínek. Jedinci rozpoznají obsah, ve kterém se určitá událost může uskutečnit, a poté hledají některé detaily v paměti, které se shodují s kritérii hledání. Například oznámí jedinci kdo, kdy ho požádal, aby si vzpomněl na dobu *„Kdy jsi byl ambiciózní“*, specifikoval *„školu“* spíše jako obsah a *„kandidatura na školního prezidenta“* jako specifickou událost. Tento proces označili jako **Model obsahu a záznamu** (*„Context-plus-Index model“*) (Schrauf, 2003).

Občas je znovuvybavení automatické a poté tento cyklus není přístupný vědomí. Jindy je zase znovuvybavení více úspěšnější, jedinec vzpomínky prožívá a může podrobně vylíčit po sobě následující chod myšlenek na jednotlivých úrovních hierarchie. V jakého rozsahu, to záleží na tom, jak detailní jsou kritéria hledání. Teorie specifity podnětu určuje, že od znovuvybavení zahrnuje spojování informací v hledání podnětu s informací v zakódované paměťové trase (*“cíl“*), čím specifitější kritéria hledání (*obsahující více informací*), tím spíše je pravděpodobné, že podobná specifická informace bude spuštěna (*aktivována*) v mnemonických trasách (Tulving, 1983; Tulving & Thompson, 1973). Například, podnět *„myslet na dobu, kdy jsi požádal o ruku svou ženu“* zahrnuje velmi málo hledání, protože podnět je velmi specifický, že i jediná vzpomínka s ní může být spojena, zatímco podnět: *„Mysli na dobu, kdy jsi byl nervózní.“* může vyžadovat značné úsilí, pokud je podnět vágní, a může se s ním spojovat mnoho vzpomínek (Schrauf, 2003).

3.6. Funkce autobiografické paměti

I přes teoretický význam funkce autobiografické paměti se pouze tři studie touto funkcí empiricky zabývaly (Alea, 2004).

Hyman a Faries (1992) zkoumali funkci autobiografické paměti ve studii, ve které požádali jedince, aby sdělili a popsali minulé události, o nichž dříve hovořili s ostatními osobami. Ve druhé studii si respondenti vybavovali vzpomínky z autobiografické paměti na podnětové slovo a popsali předešlou dobu, kdy na danou vzpomínku mysleli nebo o vzpomínce hovořili. Výsledek první studie odhalil, že jedinci hovoří o vzpomínkách proto, aby sdíleli své zážitky, poskytlí informace a radu nebo popsali sami sebe ostatním. Na základě výsledku druhé studie navrhli, že některé vzpomínky jsou použity pro soukromí funkce „Já“ (*ne ke sdílení s ostatními*) a některé jsou použity k informování ostatních o vlastním „Já“ a životě. Autoři došli k závěru, že paměť hraje roli jak v „Já“, tak i v sociálních funkcích, ale trocha podpory k tezi řídicí funkce autobiografické paměti byla z jejich dat evidentní (Bluck, Alea, Habermas, Rubin, n.d.).

Bluck, Haberman a Rubin v roce 2002 použili subjektivní dotazník u mladých dospělých. Zjistili přítomnost funkce pro kontinuitu „Já“, funkci k řešení problémů (*řídicí funkce*) a dvě odlišné sociální funkce: intimita a ujištění. Současné studie potvrzuje existenci tří funkcí pomocí kvalitativního kódování konverzace starších párů o událostech ve vztahu (Pasupathi, Lucas, & Coombs, 2002, cit.Alea, 2004). Z těchto studií vyplývá, že autobiografická paměť pro „**Já**“, **řídicí a sociální funkce** je evidentní v obou výpovědích a analýzách konverzací ve všech věkových skupinách (Alea, 2004).

Tyto funkce jsou shrnuty v následujících bodech:

1. Funkce autobiografické paměti pro „Já“:

Podle Conway a Pleydell-Pearce zahrnuje funkce „Já“ úkol, aby vzpomínky vytvářely kontinuitu nebo další rozvoj „Já“ (Alea, 2004).

Ve své knize *Treatise on Human Nature* Hume pojednal o důležitosti autobiografické paměti: „*Kdybychom neměli paměť, neměli bychom ani ponětí (....) řetězce příčin a výsledků, které vytváří naše „Já“ a osobnost.*“ (Wang, Ross, 2007). Z této perspektivy lidé vytváří své názory, záměry a hodnoty jejich existence pomocí znovuprožívání a identifikování se s jejich vlastní minulostí. Tím je myšleno, že jejich minulost tvoří základ toho, kdo jsou a kdo naopak nejsou (Wang, Ross, 2007).

Vysvětleno to může být na následujícím příkladě. Matematicka, která důvěřuje ve své vlastní intelektuální schopnosti, si může pamatovat nadšení, když složila zkoušku, stejně tak jako vítězství v soutěži a následné obdržení ceny. Taktéž si může pamatovat opačné epizody, jako propadnutí z matematiky na střední škole. Může si racionalizovat takovýto neúspěch pomocí přičítání nízkému výkonu, nezralosti a tak udržovat svou současnou (*zralou*) identitu jako uznávanou matematicku (Wilson a Ross, 2001, cit. Wang, Ross, 2007).

Vědomí vlastního „Já“ v minulosti stejně tak jako schopnost promítnutí možností „Já“ do budoucnosti je pokládáno za klíčový element funkce „Já“ v autobiografických vzpomínkách.

Podpora kontinuity a rozvoje „Já“ a zachování pocitu koherence v čase umožňuje jedinci chápat sebe ve své konzistentní identitě oddělené od dalších po celé své životní období (Bender, 2006).

Integrace vlastních vzpomínek formující koherentní životní příběh (Bluck & Habermas, 2000) je zvláště důležitá na konci životního období (Bühler, 1968; Erikson, 1982), když se mění poměr životní minulosti a stále očekávaných životních událostí (Bender, 2006).

2. Sociální funkce autobiografické paměti

Neisser (1988) předpokládal, že nejdůležitější funkcí autobiografické paměti je sociální povaha, protože autobiografická paměť poskytuje materiál pro konverzaci, čímž usnadňuje zahájení a udržení sociální interakce (Cohen, 1998; Robinson & Swanson, 1990; Nelson & Fivush, 2004, cit. Bender, 2006).

Autobiografické vzpomínky činí konverzaci pravdivější, důvěryhodnější a přesvědčivější (Pillemer, 1992), a tím zvyšují aktivitu učení a informování ostatních. Taktéž autobiografická paměť usnadňuje porozumění ostatním a soucítění s nimi (Bender, 2006).

Neisser (1988, cit. Bender, 2006) navrhl, že použití autobiografických vzpomínek je adaptivní v tom smyslu, že podporuje rozvoj sociálních vztahů klíčových pro úspěch vývoje.

Důležitost sociálních sítí vyzdvihnou mladí dospělí, kteří využívají autobiografické vzpomínky jako průvodce v kritické sociální funkci vztahující se k danému období. Tyto funkce mohou zahrnovat intimitu a nalezení partnera. Toto se odlišuje od sociální funkce autobiografických vzpomínek ve středním věku, které mohou využít autobiografické vzpomínky jako způsob řízení vlastní aktuální akce do základu budoucích cílů stavěných na minulých zážitcích. Ve stáří poté mohou být autobiografické vzpomínky využity k adaptaci na ztrátu přátel a partnera, což se může v životě jedince vyskytnout. Autobiografické vzpomínky mohou pomoci zvládat tyto ztráty a mohou sloužit k udržování stárnoucí self-identity (Butler, n.d.).

Lidé často hovoří o minulosti a sdílejí své zážitky s ostatními proto, aby naplnili sociální cíle, jako je rozvoj intimity a vztahu ve skupině (Norrick, 1997, cit. Alea, 2004).

Sociální funkce autobiografické paměti je více než cokoli jiného řízena tím, že je verbální formou (Alea, 2004).

3. Řídící funkce autobiografické paměti

Pamatování si naší minulosti může být směřováno k formulování plánů a ke konání rozhodnutí a obecně k předvídání budoucích událostí (Baddeley, 1987, cit. Bender, 2006).

Řídící funkce autobiografické paměti zahrnuje užití minulosti k provázení přítomných i budoucích myšlenek a chování. Cohen (1989, 1998) tvrdí, že

autobiografická paměť slouží jako pomoc při řešení problémů a k rozvoji názorů i postojů. Baddeley (1987) zastává názor, že autobiografická paměť nám umožňuje pokládat otázky pomocí starých informací, abychom vyřešili problémy v současnosti a k určení budoucích událostí. Lockhart (1989) přišel s obdobnou myšlenkou, navrhl, že hlavní funkcí autobiografické paměti je poskytnout pružnost v konstruování a k aktualizaci pravidel, které umožňují jedinci obsáhnout minulost a předvídat budoucí závěry (Bluck, Alea, Habermas, Rubin, n.d.).

Robinson a Swanson (1990) tvrdí, že tyto tři funkce autobiografické paměti nejsou konceptualizovány jako rozdílné kategorie a jejich překrývání je zvláště zřetelné ve vztahu k řídicí funkci (Bluck, 2003): využití našich vlastních zážitků nám pomáhá v soucítění s ostatními (sociální funkce), ale také nám pomáhá porozumět jejich vnitřnímu světu k předvídání jejich budoucího chování (řídicí funkce) (Bluck, Alea, Habermas, Rubin, n.d.).

3.7. Autobiografická paměť ve vztahu k vědomí „Já“

„Já“ stojí v centru autobiografické paměti. Autobiografická paměť (*nebo také paměť o vlastním „Já“*) je zdrojem informací o našich životech, ze kterých pravděpodobně činíme rozhodnutí o našich osobnostech a vlastních předpovědích apod. (Rubin, 1988, cit. Misztal, 2003)

Na „Já“ je tradičně pojmově nahlíženo jako na informační strukturu zahrnující vědomí a ohodnocení svých vlastních charakteristik, rolí a schopností, všeho současného a akceptovaného (Harter, 1998; Higgins, 1996; Markus & Nurius, 1987, cit. Pasupathi, Mansour, 2006). Takové pojetí však pohlíží na „Já“ jako na odlišné od autobiografické paměti obecně, ačkoli připouští vztah mezi pamětí a „Já“ (Pasupathi, Mansour, 2006). S poněkud obdobných pojetím přišel Brewer, který zastává názor, že autobiografická paměť obsahuje informace ve vztahu k „Já“ (Neisser, Fivush, 2004). Shroots a Dijkum tuto definici ještě upřesňují a rozšiřují, když pojímají autobiografické vzpomínky jako typ epizodické paměti pro informace ve vztahu k „Já“, obojí ve formě vzpomínek (*retrospektivní*

autobiografická paměť) a ve formě očekávání (*prospektivní autobiografická paměť*)“ (Schroots, van Dijkum, Assink, 2004).

„Já“ je jedinečný soubor vnitřních atributů, kvalit, dispozic a názorů (Fiske, Kitayama, Markus, Nisbett, 1998, Gettz, 1973, Kagircibagi, 1996, Markus, Kitayama, 1991, Shweder et.al., 1998, Ttrianidis, 1989, cit.Wang, Q., Ross, M., 2007, In Shinobu Kitayama, Dov Cohen). Historické, psychologické (např. James, 1890; Greenwald, 1981; Keenan,1993) a filozofické (např. Grice, 1941; Locke, 1731; Quinton, 1962) pojetí o spojení mezi „Já“ a pamětí se zaměřilo na vztah mezi „Já“ a epizodickou pamětí zvláště proto, že epizodické vybavování si vzpomínek má sebevypovídající kvalitu. Tím je myšleno, že jiné typy zapamatovaných prožitků chybí (jako např. sémantické). Avšak současné výzkumy z klinické neuropsychologie navrhuji, že sémantická paměť se také podílí na vlastním sebepojetí (cit. Klein, Cosmides, Costabile, Mei, 2002).

Dalším významným pojmem souvisejícím s autobiografickou pamětí a „Já“ je ***autobiografické vědomí sama sebe*** (*autobiographical self – knowledge*). Aby paměť mohla být prožívaná jako autobiografické vědomí sama sebe, vyžaduje minimálně tři schopnosti:

1. ***Schopnost sebereflexe:*** což znamená schopnost reflektovat vlastní mentální stav – vědění o svém vlastním vědění (např. Frith, 1992; McCormack & Hoerl, 1999; Suddendorf&Corballis, 1997; Wheeler et al., 1997).
2. ***Osobní pocit činnosti vlastního vlastnictví:*** což znamená důvěru v to, že já jsem příčinou svých vlastních myšlenek a jednání (e.g., Bruner, 1994; Damen & Hart, 1988; Macmurray, 1957; Povinelli & Cant, 1995; Stern, 1985), a pocit, že moje myšlenky a jednání *patří mě* (např. Gallagher, 2000; Humphrey, 1992; James, 1890; Vesey, 1974).
3. ***Schopnost myslet o čase jako rozvíjející vlastní události soustředěné na „Já“*** (např. Klein et al., 2002; McCormack & Hoerl, 1999; Robinson & Freeman, 1954; Tulving, 2002).

(cit. Klein, German, Cosmides, Gabriel, 2004).

Autobiografické vědomí sebe sama vyžaduje schopnost reprezentovat „Já“ jako psychologicky koherentní celek stálý v čase, jehož minulé prožitky jsou uchovány v paměti jako náležící k vlastnímu současnému „Já“ (např. Howe & Courage, 1997; Klein, 2001; Klein, Loftus, & Kihlstrom, 2002; Nelson, 1997; Suddendorf&Corballis, 1997; Wheeler et al., 1997, cit. Klein, German, Cosmides, Gabriel, 2004).

Vztahem mezi autobiografickou pamětí a “Já” se zabývali také Conway a Pleydell-Pearce (2000) a tento model vztahu nazvali ***Systém mezi pamětí a Já*** (*Self-Memory System*). V tomto modelu jsou autobiografické vzpomínky pojmány jako přechodné dynamické mentální konstrukty vytvořené ze základní informační databáze. Funkcí autobiografických vzpomínek je přemostit mezeru mezi minulostí a budoucností. To přemostění je umožněno pomocí integrace vlastních vzpomínek a činného „Já“ hodnocením vlastních minulých prožitků a „Já“ vztahné k vlastním budoucím cílům. Systém mezi pamětí a Já je složen z interakce tří komponent: epizodické paměti, epizodického pamětního systému a dlouhodobým Já. Touto cestou je umožněno vytvořit informace a vzpomínky, které ověřují a podporují to, jak člověk chce vnímat sama sebe. Výsledkem je, že my selektivně zpevňujeme vzpomínky, které napomáhají způsobu, ve kterém si volíme náhled na sama sebe, a může zkreslit nebo zastavit vzpomínky, které podlamují nebo odmítají žádoucí pohled na své „Já“ (volně podle Conwaye a Pleydell-Pearce, 2000).

Lidé uspořádávají znalosti a informace o sobě a jejich vlastnosti do „***Já-schématu***“ (*self-schema*) (Markus, 1977, Markus a Zajonc, 1985). Schéma je organizovaný soubor poznávání ve vzájemném vztahu – jednotou znalostí a informací – o určité osobě, události nebo zážitku. Já-schéma je uspořádání informací, myšlenek a pocitů o nás samotných, zahrnující informace o našem rodu, věku, rase nebo etniku, zaměstnání, sociálních rolích, fyzické atraktivitě, inteligenci, talentu, atd. Lidé mají mnoho různých „Já-schémat“ pro různé okruhy životních aktivit (Bordens, Horowitz, 2001).

Martin Conway (2001) rekoncipoval autobiografickou paměť, kterou pojal jako pamětní systém, který uchovává velmi detailní senzorio-percepční informace

o současných zážitcích v retenčních intervalech měřených v rámci minut a hodin. Epizodické informace byly již integrovány autobiografickou informační bází, a tak tvoří určitý kontext nebo jsou ve vztahu k bezprostřední minulosti činného „Já“ (nebo také Self). Pokud jsou znovuvybaveny, mohou být zpřístupněny nezávisle na obsahu a jsou opět prožívány.

V kontrastu s výše uvedeným autobiografická paměť uchovává informace v retenčních intervalech v rámci týdnů, měsíců, let, dekadách až po celý život. Autobiografické informace reprezentují prožívané „Já“ (*the Me – sebepojetí*), které je vždy přístupno pomocí svého obsahu, a pokud je zpřístupněno, nemusí nezbytně vyvolat opětovné znovuprožívání (Conway, 2001).

V řadě výzkumů byly objeveny efekty posilující paměťovou reprodukci. Tyto efekty jsou založené na vztahu informací k Já-systému. Tyto principy mohou být vysvětleny jak specifickými principy paměťových procesů, tak efektem působení činného Já. Mezi tyto principy patří:

- 1) **Sebeprodukční efekt** (*self-generation effect*). Materiál, který si člověk osvojí svým vlastním aktivním způsobem, se při reprodukci osvojuje lépe než pasivně osvojený materiál.
- 2) **Sebezapojující efekt** (*ego-involvement effect*). Úkol, který nedokončíme, a s ním spojený materiál si budeme pamatovat lépe než úkol dokončený (Blatný, Plháková, 2003).
- 3) **Sebevztažný efekt** (*self-reference effect*). Materiál vztahující se svým obsahem k osobě je lépe vybavován než materiál obecný.

Sebevztažný efekt je v podstatě shodný s kognitivně motivační teorií (Conway, 2001), podle které se z epizodické paměti integrují do autobiografické paměti jen ty vzpomínky, které se vztahují k osobním cílům a k jednotlivci vůbec.

3.7.1. Autobiografická paměť a sebezpojetí

V nejširším smyslu je sebezpojetí percepcí sebe samého. Tyto percepce jsou formovány prostřednictvím zkušenosti s prostředím... a jsou ovlivněny zvláště posílením z prostředí a významnými druhými“ (Shavelson, Hubner a Stanton, 1976, cit. Blatný, Plháková, 2003).

Podle některých autorů lze o *sebezpojetí uvažovat jako o postoji k sobě* (Brehm a Kassin, 1989; Greenwald a Pratkanis, 1984). Podobně jako postoj můžeme proto sebezpojetí charakterizovat třemi aspekty. Jde o aspekt *kognitivní*, týkající se obsahu sebezpojetí a jeho organizace (struktury), *afektivní*, týkající se emocionálního vztahu k sobě (sebehodnocení), a *konativní*, který vyjadřuje skutečnost, že sebezpojetí má motivační funkce a uplatňuje se v seberegulaci chování (Blatný, Plháková, 2003).

O tom, jak a co spojuje autobiografickou paměť a sebezpojetí, se vyjadřuje Robinson (1992), který pokládá za základní funkci autobiografické paměti konstrukci a uchování sebezpojetí a identity. Současný výzkum poukazuje, že nynější sebezpojetí není jen rozšířeno o vlastní vzpomínky, ale může ve skutečnosti hrát aktivní roli v organizování a interpretaci minulé zkušenosti (Barclay & Subramanian, 1987; Neimeyer & Metzler, 1994). V Markusově teorii (Markus, 1977, 1983), „Já“ se skládá ze souboru kognitivních generalizací o dané osobě, které provází procesem zpracování „Já“ - relevantních informací a událostí. Tyto generalizace („Já“-schémata) fungují jako selektivní mechanismus, který určuje, zda událost přichází, jak moc důležité je připojení k ní a jak je reprezentována v paměti (cit. Niedzwienska, 2003).

Sebezpojetí obsahuje vzpomínky, které tvoří základ pro informace o sobě. „Já“ se zabývá uchováním pozitivních já-pocitů, myšlenek a hodnocení. Jedním ze způsobů, jak toho dosáhnout, je ovlivnění paměti. Anthony Greenwald (1980) navrhnul, že „Já“ jedná jako jistý způsob nevědomého detektora, který umožňuje lidem vyhnout se znepokojivým informacím. „Já“ vyžaduje, abychom si zachovali to, co máme; zvláště takové informace o nás, které nám umožňují cítit se dobře. „Já“ je tedy určitým druhem filtru, který nám umožňuje cítit se dobře pomocí

shromažďování pro „Já“ sloužících informací a vyloučením informací, které nás matou. Studie autobiografické paměti ukazují, že „Já“ skutečně hraje roli v procesu vybavování si vzpomínek na události (Woike, Gerskovich, Piorkowski, Polo, 1999). „Já“ je zvláště mocným pamětním systémem, protože události a vlastnosti uchované v „Já“ mají mnoho asociací (Greenwald, Banaji, 1989).

Podle Bordense a Horowitz (2001) se vzpomínky, které se shodují se sebepojetím, vybavují mnohem snadněji. Budeme-li se tedy hodnotit jako čestný člověk, budeme mít jistě potíže vybavit si vzpomínku, ve které se chováme nečestně. Taktéž se na základě studií zjistilo, že příjemné události a zvláště ty, které se shodují s vlastním sebepojetím, byly z paměti vybaveny snadněji. „Já“ tedy hlídá naše prožitky zpracováním informací takovým způsobem, že o nás sobě samotným vytváří pozitivní dojem.

Totožnost paměti a konceptu Já zastávají hlavně sociálně kognitivní psychologové. Považují globální paměť za totožnou s Já a autobiografickou paměť za totožnou se sebepojetím. Při svém uvažování o totožnosti těchto konceptů vycházejí z W. James (1890), který rozlišil Já na subjekt poznání (*aktivní pozorovatel, agens duševního života, proces*) a objekt poznání a hodnocení (*je produktem procesu poznávání a je definovaný jako sebepojetí*) (Harter, 1996, cit. Blatný, Plháková, 2003).

Singer (1995, cit. Vlčková, 2004) považuje za základ sebepojetí specifický druh autobiografických vzpomínek, které nazývá „**já-definující**“ *vzpomínky (self-defining)*, o nichž se Wang a Ross (2007, In Shinobu Kitayama, Dov Cohen) vyjadřují jako o nejdůležitější funkci autobiografické paměti.

Uvedené „já definující“ vzpomínky nesou základní atributy:

- Jsou nejméně jeden rok staré.
- Je to vzpomínka z vlastního života, kterou si jedinec pamatuje velmi jasně, a kterou stále pociťuje jako významnou událost.
- Je to vzpomínka na důležité trvalé téma, záležitost nebo konflikt z vlastního života. Je to vzpomínka, která pomáhá vysvětlit, kdo daný jedinec je, a

mohla by být vzpomínkou, kterou by jedinec mohl sdělit někomu jinému, pokud by chtěl, aby mu osoba porozuměla na důvěrné úrovni.

- Je to vzpomínka propojená s dalšími podobnými vzpomínkami, které sdílejí stejné téma nebo zájem.
- Může to být vzpomínka, která je pozitivní nebo negativní (*nebo obojí*) v tom smyslu, jak ji jedinec pocítuje. Jediným důležitým aspektem je, že vede k silným pocitům.
- Je to vzpomínka, na kterou jedinec musí myslet vícekrát. Měla by být dané osobě důvěrně známá jako obraz či píseň (*šťastná či nešťastná*), kterou studoval a naučil se z paměti.

(Singer, n.d.)

Tyto specifické vzpomínky jsou narativně organizovány. Jejich charakter spočívá v tom, že vybaveny do vědomí si zachovávají specifickou živost, jsou afektivně nabitě, jsou opakovaně vybavovány, spojeny s dalšími podobnými vzpomínkami a mají vztah k důležitým nevyřešeným tématům nebo trvalým zájmům v životě individua (Singer, 1995, cit. Vlčková, 2004).

Paměti je tedy přisouzena významná role ve vývoji, zachování a vyjádření stálého sebepojetí (Bruner, 1990, Brockmeier, Carbaugh, 2001, Hume, 1739/1882, James, 1890/1950, McAdams, 1993, Nelson, 1996, Pillemer, 1998, Ross, 1989, Singer, Salovey, 1993). Odlišné typy „Já“ jsou asociovány s různými žánry autobiografických vzpomínek tak, jak odráží styl a obsah vybavených vzpomínek. Jeden zajímavý kulturní rozdíl se dotýká i autobiografické paměti, a to zda lidé udávají specifické (*např. „Doba, kdy jsem spadl do rybníka“*) a rámcové vzpomínky (*např. „Často si hraji s dětmi v lese.“*). Rozdíly v této specifitě autobiografických vzpomínek mohou reflektovat kulturní variace v povaze „Já“ a identity. Specifické epizody jsou často osobními prožitky, které by mohly podporovat jedinečnost, autonomní pocit „Já“. Rámcové vzpomínky mohou značit důležitost sociálních konvencí, stejně tak jako zdůrazňovat vlastní vztah k významným lidem a komunitě. Výsledkem tedy je, že rámcové vzpomínky mohou mít podíl na vztahu k pocitu „Já“ (Wang, Q., Ross, M., 2007, In Shinobu Kitayama, Dov Cohen).

3.8. Autobiografická paměť a emoce

Emoce mají významný vliv na paměť. Nespočet studií prokázalo, že nejživější autobiografické vzpomínky jsou převážně události emočně nabitými, které jsou častěji vzpomenuy, a to s větší jasností a detailností než události neutrální (Wikipedia, 2008).

Autobiografické vzpomínky mají mnoho kvalitativních charakteristik, jako například přesnost, detailnost, emoční náboj (Larsen, 1998, cit. Alea, 2004). Současné výzkumy se zaměřily na emoční kvalitu autobiografické paměti, protože emočně nabitě informace jsou častěji zapamatovány (např. Bohannon, 1988; Bluck, et al., 1999; Brown & Kulik, 1977; Cohen, Conway, & Maylor, 1994, cit. Alea, 2004). Zatímco další charakteristiky vzpomínek (např. detailnost) jsou taktéž důležité, počet emocí vyjádřených během vzpomínání může být zvláště důležitý, pokud autobiografické vzpomínky slouží k uchování intimity ve vztahu.

Pillemer (1998) navrhnul, že autobiografické vzpomínky, které jsou více emočně nabitě mohou být užitečné v poskytování důležitých mezilidských cílů, jako například udržení si intimity (Alea, 2004).

Mnoho vědců se zabývalo výzkumem závislosti věku a počtu vybavených emočně nabitých vzpomínek (Hashtroudi, Johnson, & Chrosniak, 1990, Carstensen and Turk-Charles, 1994, Bluck, et al., 1999; Bluck & Li, 2000, cit. Alea, 2004). Výsledkem těchto studií bylo, že starší dospělí si častěji vzpomněli na více emočně zabarvené obsahy, zvláště když si vzpomenu na středně až mírně emočně nabitý obsah. Toto utvrzuje v postoji, že starší dospělí si zapamatují a znovu vyprávějí autobiografické vzpomínky způsobem, který lépe slouží sociální funkci pro udržení intimity, což znamená s více emocemi. Emoční kvalita paměti však může záviset na valenci zapamatovaných událostí (Alea, 2004).

Dalším aspektem emocí je *nálada* – náš emocionální stav v daném čase kódování události nebo její vybavení si. Na toto téma bylo podniknuto mnoho výzkumů, které se zabývaly vlivem nálady na paměť. Je zřejmé, že nálada ovlivňuje to, co je zaznamenáno a zakódováno. To se odráží ve dvou (*podobných, ale jemně rozdílných*) účincích:

- **Kongruence nálady:** pomocí níž si pamatujeme události, které se shodují s naším aktuálním naladěním (*když jsme v depresi, máme tendenci pamatovat si negativní události*).
- **Závislost nálady:** která se vztahuje ke skutečnosti, že zapamatování je snazší, když se naše nálada při vybavení si vzpomínky shoduje s náladou v době kódování (*naše šance na vybavení si vzpomínky na událost nebo skutečnost jsou větší, jestliže nastolíme emocionální stav, ve kterém jsme byli v době prožívání události nebo učení se skutečnosti*).

(Wikipedie, 2008)

Aktivita emočně nabitých uchovaných vzpomínek může být spojena s lidskou evolucí. Během raného vývoje by se mohlo vnímavé chování k událostem v okolí vyvíjet jako proces pokusu a omylu. Přežití záleželo na vzorci chování, které bylo opakováno nebo posíleno díky situacím na život a na smrt. V průběhu evoluce se tento proces učení stal geneticky podmíněným u lidského i zvířecího druhu (Wikipedia, 2008).

Zdá se, že se vzpomínkami se nakládá rozdílně, záleží na tom, zda jsou asociovány s příjemnými emocemi nebo nepříjemnými. To je obecné pravidlo, které se zdá být ovlivňováno věkem a dalšími individuálními faktory. Zvláště příjemné emoce mizí pomaleji z našich vzpomínek než emoce nepříjemné. U osob s mírnou depresí nepříjemné i příjemné emoce zanikají stejně. Starší dospělí regulují své emoce lépe než mladší lidé a ukládají méně informací, které jsou negativní (McPherson, 2003).

Výzkumem autobiografické paměti se zjistilo, že pozitivní vzpomínky obsahují více smyslových a kontextových detailů, než vzpomínky neutrální nebo negativní (*které se navzájem v tomto ohledu významně neodlišují jedna od druhé*) (McPherson, 2003).

3.8.1. Zábleskové vzpomínky (flashbulb memories)

Tento fenomén byl poprvé pojmenován Brownem a Kulikem. Název zábleskové vzpomínky proto, že si je lidé pamatují tak živě, jako by je fotografický blesk naprosto jasně osvětlil a zaznamenal na film (Brown a Kulik, 1977, cit. Sternberg, 2002). V amerických dějinách mohlo k takovýmto situacím dojít, když byl zavražděn Lincol nebo Kennedy, dále když explodoval raketoplán Challenger a

nebo také nedávno při útoku na Twin Towers. V našich poměrech to mohlo být zastřelení Franze Josefa, vpád ruských vojsk do České republiky v roce 1968, pád Berlínské zdi, smrt princezny Diany.

Talarico a Rubin (2003) popisují zábleskové vzpomínky jako extrémně živé, přesné, konkrétní, dlouhotrvající vzpomínky pro neočekávané, emočně zatížené a důležité události. To znamená, že si lidé pamatují s téměř percepční jasností detaily kontextu, ve kterém poprvé slyšeli o dané události, jako například co dělali, s kým a kde byli. Přesto nejsou stejně tak přesné jako fotografická metafora (Neisser & Harsh, 1990; Larson, 1992). Jejich křivka zapomínání je jen málo ovlivněna časem, než je tomu v případě jiných typů vzpomínek zkoumaných v základních výzkumech (Bohannon & Symons, 1992; Christianson, 1989; McCloskey, Wible & Cohen, 1988; Pillemer, 1984, cit. Finkenauer, Luminet, Gisle, El-Ahmadi, van der Linden, & Philippot, n.d.).

Podle Browna a Kulika (1977, cit. Eysenck, 2001) takové zábleskové události nejsou jen přesné a dlouhotrvající, ale také často zahrnují následující kategorie informací:

- informace (osoba, která informaci donesla)
- místo, kde danou informaci osoba slyšela
- následující události
- emoční stav dotyčné osoby
- emoční stav ostatních
- důsledky události pro osobu

(Eysenck, 2001)

Hlavní determinanty zábleskových vzpomínek:

- vysoký stupeň překvapení
- vysoký stupeň emoční reakce (arousal)
- důsledky
- pravděpodobnost opakovaného vybavování

(Vlčková, 2004)

Conway et.al. (1994, cit. Eysenck, 2001) odmítl přijmout názor, že zábleskové vzpomínky jsou jednoduše silné verze běžné paměti. Podle nich účastníci ve studii

Bahonnona (1988) nemohli spojiti explozi Challengeru s vlivem na svůj život. Jestliže neměly důsledky na život, nebylo jedno z Brownem a Kulikem (1977) předpokládaných kritérií pro zábleskové vzpomínky naplněno.

Zatímco někteří badatelé mají za to, že si zábleskové vzpomínky pamatujeme živěji v důsledku jejich emoční intenzity, jiní tvrdí, že živost reprodukováné informace je důsledkem častého opakování, protože se tak významné události, přinejmenším v duchu, mnohokrát vracíme nebo o ní uvažujeme. Je možné, že právě toto časté opakování zvyšuje percepční bohatství látky, kterou jsme si vybavili (Bohannon, 1988, cit. Sternberg, 2002).

Jsou-li zábleskové vzpomínky častějším předmětem konverzace nebo tichého uvažování, je možné, že při každém převyprávění zkušenosti reorganizujeme a konstruueme své vzpomínky tak, že se ve skutečnosti přesnost toho, co reprodukujeme, zmenšuje, zatímco živost toho, co z reprodukováné informace vnímáme, roste (Sternberg, 2002).

Brown a Kulik (cit. Rubin, n.d.) se zabývali dvěma spornými otázkami: zda jsou zábleskové vzpomínky odlišné ve svém druhu od autobiografických vzpomínek a zda jsou přesnější. Neexistují žádné významné důkazy o tom, že zábleskové vzpomínky jsou odlišné ve svém typu od autobiografických vzpomínek, neměly by být nic víc než nejextrémnější případ živé vzpomínky kromě flasbacků. Nicméně extrémní pocit znovuoživení, který je charakterizuje, je činí zvláštním a zajímavým tématem různých studií.

3.9. Vývoj autobiografické paměti

Hlavním tématem této diplomové práce je pojetí autobiografické paměti v kontextu celoživotního průběhu. Z mnoha výzkumů vyplývá, že autobiografické vzpomínky nezůstávají neměnné, a proto si zaslouží tento fakt bližšího prozkoumání.

Největší pozornosti se dostalo vývoji autobiografických vzpomínek v raném dětství a mladé dospělosti, jen malý zájem byl směřován na vývoj autobiografických vzpomínek v pozdní dospělosti či ve stáří. V současné době je

patrný směr příklonu právě k této dosud jen málo prozkoumané oblasti. A právě i tato diplomová práce by měla být v tomto ohledu příspěvkem k dalším poznatkům o rozdělení autobiografických vzpomínek v průběhu života.

3.9.1. Charakteristika autobiografické paměti v jednotlivých obdobích života

1. Autobiografická paměť v dětství

Již v úvodu jsme se zmínili, že na tuto oblast byl soustředěn největší zájem, zvláště proto, že si z tohoto období pamatujeme nejméně. Období mezi 0 až 10ti měsíci je popsáno jako období dětské amnézie, z tohoto období si budeme jen těžko vybavovat vzpomínky (*což zvláště platí celkově pro období do pěti let*) (Hillebrandt, 2002). Jako první tento fenomén pojmenoval a popsal Sigmund Freud jako období infantilní amnézie (*infantile amnesia*). Tento termín byl později nahrazen výstižnějším pojmem dětská amnézie („*childhood amnesia*“) (Eacott, 1999). Waldfogel (1948) ve svém výzkumu zjistil, že průměrný věk nejranějších vzpomínek je okolo 3,5 let, ačkoli rozpětí je široké od 2 až do 8 let (Eacott, 1999).

Na základě těchto poznatků bylo provedeno mnoho výzkumů, aby odhalily mechanismus odpovědný za vznik dětské amnézie. Současné teorie dětské amnézie byly formulovány v kognitivních spíše než psychoanalytických termínech. Aktuální vysvětlení pro dětskou amnézii zahrnují neurologický základ přenosů z jednoho paměťového systému do druhého (Bachevalier, 1990, cit. Hayne, 2003), změny v sebepojetí ve vztahu k věku (Howe, Courage, Edison, 2003) a teorii mysli (Perner & Ruffman, 1995, cit. Hayne, 2003) nebo rozvoj jazykových a konverzačních dovedností (Nelson, Fivush, 2004). Trochu se pozastavíme u Nelsonové a Fivushe (2004). Ti navrhli, že se děti učí pomocí svých prožitků přizpůsobovat příběhovou narativní strukturu, kolem níž mohou vystavět a interpretovat koherentní vlastní minulost. Tyto organizované vzpomínky jsou dlouhotrvající a přístupnější než neorganizované vzpomínky. V této úvaze tedy existují epizodické vzpomínky v raném dětství, ale jsou náchylné k zapominání jako výsledek absence struktury.

V pojetí Elaine Reese (2002) zvýšený nárůst autobiografické paměti v průběhu předškolních let odráží pokroky v uvědomování sebe sama, ale taktéž dalších kapacit, včetně rozšiřující se zastoupení událostí v paměti, sociálního vlivu na rekonstrukci a vybavení minulých prožitků, pojmových dovedností v souvislosti se znalostmi a dále též vlivu jazyka při konstrukci vzpomínek a jejich vyprávění. Na základě studie, která se zabývala důležitostí role porozumění „Já“, jazyka, teorie mysli, bezpečností přimknutí a rodičovského stylu v dětském vývoji autobiografických vzpomínek, zjistila, že ve vytváření prvních dětských verbálních vzpomínek na sebe vzájemně působí sociálně kognitivní faktory s rodičovským stylem. Emocionální faktory, jako například bezpečné přimknutí, se zdá být klíčové pro socializaci životních příběhů.

Eacott (1999) zahájil výzkum, ve kterém se dvaceti pěti mladých dospělých dotazoval na události spojené s narozením mladších sourozenců, které se konalo v době, kdy jim bylo méně než dva roky. Přibližně čtyřicet procent zúčastněných tvrdilo, že mají významné vzpomínky na tuto událost. Matky účastníků potvrdily, že většina jejich odpovědí byla přesná. Porovnáním vzorku dat s tím, co bylo dříve posbíráno, došli k závěru, že vzpomínky těch, kteří měli méně než dva roky jsou kvalitativně podobné vzpomínkám těch, kteří byli v období oné události starší, ale jsou odlišné v typu od těch, kteří tvoří své údaje na základě rekonstrukce rodinných znalostí. Tato zjištění mohou být dokladem toho, že vzpomínky na události, které se objeví z let před druhým rokem života, jsou skutečné, ale vzácné.

Vývoj autobiografické paměti v dětství je spojen s celkovým vývojem kognitivních schopností. Typy paměti se vyvíjejí odlišně. Autobiografická paměť jako subsystém dlouhodobé deklarativní paměti závisí na vývojovém zrání ve větší míře, než je tomu u jiných typů paměti (*např. implicitní paměť*). Malé a školní děti dosahují horších paměťových výkonů než mladí dospělí. Výzkumy paměti u dospělých dokázaly, že počet vzpomínek z období dětství plynule narůstá od nejranějších období. Tento fakt je vysvětlován tím, že v průběhu vývoje se zvyšuje schopnost dlouhodobějšího uchování informací v paměťových skladech (Howe, O'Sullivan, in pres, cit. Vlčková, 2004)

Studie, ve kterých byli dospělí požádáni, aby si vybavili vzpomínky na dětství, zjistily a potvrzují, že nejranější vzpomínky jsou nejčastěji fragmentovité, bez sociálního a časového kontextu a narativní struktury. Vzpomínky vyčnívají jako momentka události („*Pouze si vzpomínám, jak šlapu do pedálu na tříkolce.*“) bez ničeho předchozího, či posloupnosti, kontextu nebo dalších zúčastněných (Eacott, 1999).

2. Autobiografická paměť v adolescenci a rané dospělosti

V adolescenci je vybavení si autobiografických vzpomínek nezbytné k rozvoji sebekonceptu, k regulaci emocí a řešení sociálních problémů. Adolescenční období je bohaté na takové události, které se odehrávají poprvé v životě jedince a nadále ovlivňují průběh života. Jedinečnost a specifická těchto vzpomínek hraje významnou roli při jejich zapamatování a takovéto vzpomínky se pravděpodobně stávají součástí životního příběhu. Tyto typy autobiografických vzpomínek se rovněž vyskytují ještě v období rané dospělosti a na počátku střední dospělosti (*zhruba do třiceti let*), zejména díky současnému trendu pozdějšího vstupu do oficiálního partnerského svazku a založení rodiny (Vlčková, 2004).

Nejvíce studiích zabývajících se vývojem autobiografické paměti v adolescenci a rané dospělosti pojednávají o spojitosti se sklony k depresivnosti a sklony k užívání drog. A bohužel jen málo výzkumů se zabývá samotným vývojem autobiografických vzpomínek v tomto období.

Ve věku mezi osmnácti lety a dvaceti lety si může nejvíce dospělých vybavit a detailně popsat autobiografické vzpomínky z celého svého života. Mají pocit osobní historie a mohou uspořádat své vzpomínky chronologicky a tematicky. Pobídka typu „vyprávěj mi o své minulosti“ vytvoří smysluplnou, organizovanou a detailní odpověď oznamující formou životního příběhu (Janssen, Chessa, Murre, 2003).

Na období mezi 10. a 30. rokem života se vyskytuje nadměrně mnoho vzpomínek. Události z tohoto období budou s velkou pravděpodobností udávány jako události z životního období přímo před a přímo v souvislosti s tímto období. Toto platí

obzvláště pro osoby, které jsou starší více než čtyřicet let. (Rubin, Rahhal & Poon, 1998; Rubin, Wetzler & Nebes, 1986, cit. Hillebrandt, 2002). Tento fenomén se nazývá „bump“. Tento „bump“ platí dnes jako zásadní a reliabilní výsledek zkoumání autobiografické paměti, který má za cíl popis a analýzu zvláštností autobiografické paměti (Hillebrandt, 2002).

V literatuře bude označena tato zvláštnost v rozdělení autobiografických vzpomínek ve věkovém rozmezí 10 a 30 let v dřívějších pracích jako *reminiscence*, *reminiscence bump* nebo *bump* (Jansari & Parkin, 1996; Rubin & Schulkind, 1997b, cit. Hillebrandt, 2002). Pojem *reminiscence* se však nehodí podle Rubina a Schulkinda k označení, protože je příliš teoreticky sycen. Rubin a Schulkind použili místo toho pojem „bump“. Toto označení se zdá být neutrální, neprobouzí žádné podobné asociace v jiných odborných směrech a není pokládáno za teoretické (Hillebrandt, 2002).

Efekt nárůstu vzpomínek v období 10 - 30 let je charakteristický nejen pro vzpomínky vztahující se k minulým událostem, ale také se vztahuje k oblíbeným filmům, hudbě a literatuře (Rubin, Rahhal a Poon, 1998, cit. Janssen, Chessa a Murre, 2003).

3. Autobiografická paměť ve stáří

Výzkumy v autobiografické paměti jsou komplikovány problémem spolehlivosti. Autobiografické vzpomínky byly obvykle v průběhu života mnohokrát převyprávěny a v zájmu plynulosti vyprávění byla pozměněna řada jejich detailů (Bartlett, 1932)

V literatuře bylo možno najít jen několik výzkumů zabývajících se autobiografickou pamětí ve vztahu ke stáří. Pro ilustraci jsou některé výzkumy uvedeny níže.

Burke a Mackay (1997) zastávají názor, že ve stáří je relativně zachována výkonnost paměti zahrnující zvláště praktické dovednosti a informace o rodině, i faktické, sémantické a autobiografické informace. Relativní snížení ve stáří je ve výkonnosti paměti, která vyžaduje informace o nových spojeních, například vybavení si vzpomínek na současné autobiografické zážitky, nová fakta nebo zdroj nově nabitých faktů.

Na druhé straně Schlagman, Schulz a Kvavilashvili (2006) se zajímali o bezděčné autobiografické vzpomínky, které jsou spontánně vybavovány v každodenním životě, jejich vlastním obsahem autobiografických vzpomínek a jak může být tento obsah věkem měněn. Jejich studie přináší analýzu obsahu bezděčných autobiografických vzpomínek u mladých osob v porovnání s osobami starými po dobu jednoho týdne. Celkově bylo klasifikováno 224 vzpomínek do 17 kategorií dle typu obsahu (*jako například narozeniny, prázdniny, dovolená, škola*). Dosažené výsledky podporují socioemocionální teorii stárnutí od Carstensena, Isaacowitze a Charlese (1999) ukázáním, že ačkoli mladí a starí dospělí si vzpomněli na stejný počet vzpomínek s typicky pozitivním obsahem (*jako například dovolená, zvláštní příležitosti*), starší dospělí si vzpomněli jen velmi málo na události s typicky negativním obsahem (*jako například nehody, stresové události*). Navíc když takové negativní události byly vybaveny, byly staršími dospělými označeny jako neutrální nebo dokonce pozitivní.

Dalším přínosem k autobiografické paměti ve stáří přispěli Rabbit a Winthoropová (1988), kteří se taktéž zabývali obsahem vzpomínek. Zjistili, že když se vzpomínky rozdělí na „příjemné“ a „nepříjemné“, vzpomínky na rané fáze lidského života spadají především do druhé kategorie. Dalším problémem je, že lidé svoje vzpomínky patrně cenzurují. Lze předpokládat, že vzhledem k lidské přirozenosti zaujmají poměrně velkou část nejživějších vzpomínek člověka sexuální zážitky. Tyto vzpomínky však starší lidé zmiňují jen zřídka. Se zapamatovanými zážitky souvisí otázka jasnosti jejich vybavení. Důvody, jež vedou k tomu, že určité vzpomínky jsou vnímány jako živé, se v průběhu lidského života mění. U starších lidí je nejdůležitější příčinou jasnosti určité vzpomínky frekvence, s jakou na danou událost později vzpomínali (Hamilton, 1999).

Rubin a jeho kolegové (Conway, 1999) zjistili, že křivka zapomínání pro nejbližších minulých dvacet let u 70letých vypadá jako u 20letých. Zdá se, že pro nejbližší minulá léta je křivka zapomínání spíše lineární. Jinými slovy tedy existuje jednoduché pravidlo, že čím více je vzpomínka časově vzdálena, tím spíše bude zapomenuta.

Rabitt a Winthorpová (1988) si povšimli, že starší lidé jsou při vzpomínání celkové pomalejší. Starší lidé skutečně vykazují v testech autobiografické paměti v průměru méně kvalitní reakce. Odpovídají například vágně než konkrétně (např. „Vzpomínám si , že když jsem ještě byla mladá holka, udělali jsme si s rodiči piknik,“ proti „Vzpomínám si, že jsme v den mých sedmých narozenin vyrazili s rodiči na Salisburskou planinu na piknik.“) (Hamilton, 1999).

4. SHRNU TÍ

Teoretická část této práce je soustředěna na pojetí autobiografické paměti ve své komplexnosti. V této kapitole usilujeme o shrnutí dosavadní teoretické části pro ujasnění, na kterých poznacích je tato diplomová práce postavena.

Vrátíme-li se k výroku Gabriela Garcia Marqueze: „*nic, co jsme žili, není život, nýbrž to, na co si pamatujeme, jak si to pamatujeme a jak o tom vyprávíme.*“ (volně přeloženo dle Irmen, 2004), zjistíme, že vystihuje náš pohled na autobiografickou paměť, která se podílí na utváření našeho vlastního životního příběhu. Bez schopnosti uchovat si vzpomínky na vlastní život a prožité události bychom neměli základní pocit vlastního vědomí, vědomí kontinuity vlastního „já“ v čase; naše bytí by pozbylo na smysluplnosti. V pojetí naší diplomové práce se nezabýváme přesností či kapacitou autobiografické paměti, usilujeme o postihnutí subjektivního významu událostí pro osobnost. Autobiografická paměť je tedy souhrnem vzpomínek z osobní minulosti jedince. Tyto vzpomínky jsou následně uchovány, organizovány a vybaveny právě z autobiografické paměti.

Základním východiskem k přístupu autobiografické paměti je kognitivně motivační teorie od Conway (2001), kde je na ní nahlíženo jako na úzce spojenou s činností motivačního systému osobnosti, a tím se podílející na fungování lidského „Já“.

Organizace autobiografické paměti je koncipována hierarchicky od nejnižšího stupně k nejvyššímu, resp. na nejnižším stupni se nachází specifické události, dále rámcové události a na vrcholu stojí události životního období, které zahrnují určitá období jedincova života s jasně vymezeným začátkem i koncem. Organizace obsahu probíhá individuálním způsobem. Do obsahu se promítá taktéž externí a intrapsychické prostředí, jako například potřeby a motivy, osobnost.

Proces vybavování vzpomínek byl koncipován Hollanem a Williamsem (1981, cit Schrauf, 2003), kteří ho pojali jako procesem cyklického znovuvybavení. Tento proces popisuje hledání obsahu, jeho následné nalézání a konečné ověřování.

Funkcí autobiografické paměti je zachovat kontinuitu „Já“ a jeho další rozvoj. Těž nám usnadňuje kontakt se sociálním okolím a umožňuje presentovat sama sebe prostřednictvím sdílení vlastních vzpomínek. V neposlední řadě nám autobiografická paměť umožňuje porozumět vnitřnímu světu k předvídání budoucího chování (Bluck, Alea, Habermas, Rubin, n.d.).

Autobiografická paměť je v našem výzkumu zkoumána v kontextu celoživotního průběhu jedince. Dobře prozkoumána a mnoha výzkumy podložena je autobiografická paměť ve vývoji svých počátcích a v raném období. Již málo se toho však ví o obdobích pozdějších, starší dospělosti a stáří konkrétně. Proto považujeme za vhodné rozšiřovat poznatky o autobiografické paměti právě na tomto jen málo prozkoumaném poli.

III. VÝZKUMNÁ ČÁST

1. Výzkumná východiska

Tato diplomová práce navazuje svým pojetím na diplomovou práci Ireny Vlčkové (2004), která se stejně jako my zabývala individuální autobiografií se zaměřením na analýzu formálních charakteristik čáry života, kterou pojímala jako specifický neverbální způsob vyjádření autobiografické paměti. Tento přístup koreluje tedy nejen s naším chápáním autobiografické paměti, ale též je shodný i s metodou zkoumání autobiografických vzpomínek. Naše diplomová práce by měla přinést další poznatky k tomuto tématu, rozšíření záběru výzkumu o nové věkové skupiny, aby bylo možno podrobněji zachytit variabilitu formálních charakteristik autobiografické paměti.

V této práci dále navazujeme na výzkumy prováděné Psychologickým ústavem Akademie věd České republiky a Psychologickým ústavem Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v rámci výzkumu celoživotního vývoje osobnosti užívající techniku kresby životní křivky a narativního rozhovoru.

Záměrem této diplomové práce je kvalitativně zachytit individuální autobiografii. K získání dat bude použita technika kresby čáry života, která bude doplněna semistrukturovaným rozhovorem, jež nám pomůže ujasnit si znázorněná data na načrtnuté čáře života. Pro tuto diplomovou práci jsou významné nejen obsahy retrospektivní, ale též obsahy prospektivní. Naším záměrem je specifická analýza a interpretace formálních charakteristik čáry života, která je v této práci pojímána jako neverbální vyjádření autobiografické paměti.

Jak již bylo v teoretické části naší diplomové práce zmíněno, na autobiografickou paměť lze nahlížet z různých úhlů a je pojímána pokaždé v trochu jiném smyslu. Proto pokládáme za vhodné uvést, jakým způsobem je nahlíženo na autobiografickou paměť v pojetí tohoto výzkumu. V našem pojetí je autobiografická paměť pojímána jako paměť pro události, které jsme osobně prožili. Základní dělení autobiografické paměti, z něhož vycházíme, je dělení na obsahy retrospektivní a prospektivní; kdy retrospektivní obsah zahrnuje vlastní

minulé prožitky událostí a obsah prospektivní představuje očekávání a plány do budoucnosti.

Z pohledu narativní psychologie je zde autobiografická paměť pojímána jako životní příběh, který nám umožňuje organizovat autobiografické vzpomínky a zkušenosti. Ve svém procesu integrace a interpretace životních fakt propůjčuje význam a smysl v celém životním kontextu. Představuje fenomenologické vyjádření autobiografické paměti a vzniká především v sociálním, resp. interpersonálním kontextu. Tak koresponduje s pojetím konstruktivní paměti (Bartlett, 1932).

Technika čáry života byla použita k zachycení individuální autobiografie, která nám umožňuje získat informace nejen o retrospektivních obsazích, ale též o obsazích prospektivních. Tuto nestandardizovanou techniku čáry života jsme zvolili z tohoto důvodu, protože náš výzkum je pojat explorativním způsobem. Na základě tohoto přístupu je nám umožněno nacházet nové způsoby poznávání reality. Výše uvedená metoda je zvolena také pro svou ekologickou validitu. Snažíme se zkoumat přirozené jevy v přirozeném prostředí a přirozeným způsobem. Získané křivky životních čar budou následně porovnávány a na základě srovnání se budeme snažit zjistit, zda existují specifické odlišnosti formálních znaků v závislosti na věku respondentů.

2. Výzkumné otázky

V souvislosti se získáváním a klasifikací dat do naší diplomové práce vyvstaly tyto výzkumné otázky:

Existují specifické rozdíly v pojetí kresby čáry života ve věkově rozdílných skupinách populace?

Pokud takovéto rozdíly existují, tak v jakých specifických formálních znacích?

***Jaké je neverbální pojetí osobní autobiografie v období v střední dospělosti?
Jaké je neverbální pojetí osobní autobiografie v období starší dospělosti? Jaké je neverbální pojetí osobní autobiografie v období stáří?***

Existují rozdíly v počtu vybavených si událostí při rekonstrukci vlastní autobiografie ve věkově rozdílných skupinách populace?

3. Výzkumný cíl

Tato práce si klade za cíl prozkoumat, zda je možné na základě srovnání křivek respondentů najít rozdíly v neverbálním vyjádření autobiografické paměti prostřednictvím techniky čáry života v různých věkových skupinách. Konkrétně v naší diplomové práci se jedná o rozdíly ve věkových skupinách ve věku střední dospělosti (30-38 let), ve věku starší dospělosti (50-60 let) a ve věku stáří (67-72 let).

1. Hlavním výzkumným cílem je explorativně zjistit, zda je možno na základě formální analýzy čar života nalézt nějaká shodná kritéria v získaných křivkách k tomu, aby jsme je mohli dle daných kritérií klasifikovat do kategorií.
2. Provedenou klasifikaci se poté budeme snažit porovnávat s již existujícími klasifikacemi dle Čermáka (2004) a Vlčkové (2004).
3. Zjištěné výsledky jsme se pokusíme shrnout a podrobně popsat v diskusi.

4. Výzkumný soubor

V souladu s naším záměrem nebyly na výzkumný soubor kladeny žádné specifické požadavky jako je pohlaví, vzdělání, rodinný stav, zaměstnání. Jediným směrodatným vodítkem byl pro nás věk, konkrétněji dospělost respondentů. Na získávání dat se podíleli celkem tři výzkumníci. Každý výzkumník se snažil získat data v již přesně věkem definovaném souboru. Prvním výzkumným souborem byla skupina střední dospělosti ve věkovém rozmezí 30-38 let, další skupinou byli respondenti v období starší dospělosti ve věku od 50-60 let a poslední skupinou byli respondenti v období stáří ve věku 67-72 let. Celkem bylo získáno 66 čar života. Rozložení věku respondentů je zpracováno v tabulce

č. 1. Všichni respondenti byly informováni předem o záměru a účelu výzkumu, jejich účast na výzkumu byla dobrovolná.

Tabulka č.1: Počet respondentů vzhledem k věku a pohlaví

Věk respondentů	Počet
Střední dospělost (30-38 let)	31
Starší dospělost (50-60 let)	18
Stáří (67-72 let)	17
Celkem	66

Kromě požadavku na věk hrála při výběru respondentů roli především dostupnost jedinců, kteří by byli ochotni podělit se o svůj životní příběh.

Respondenti ve věku střední a starší dospělosti byli přednostně kontaktováni pro svou lepší dostupnost přímo z našeho okolí. Tito respondenti nám poté poskytli kontakty na další osoby, se kterými byli v kontaktu či dokonce naše společné setkání zprostředkovali a tímto způsobem byla kapacita vzorku dané skupiny naplněna. Způsob získávání dat byl proveden metodou zvanou „**lavinový výběr**“. Tato metoda je shodná u sběru dat u všech našich věkových skupin.

Respondenti ve věku stáří byli osloveni ve dvou velkých městech - v Ostravě a Brně. Osloveni byli klienti Domů s pečovatelskou službou a Domovů pro seniory.

5. Způsob získávání dat

Primární metodou ke zkoumání autobiografické paměti je technika čáry života, která je doplněna metodou semistrukturovaného rozhovoru nad graficky znázorněnou čarou života.

5.1 Technika čáry života (*taktéž křivka života*)

Techniku čáry života poprvé u nás zavedl Jiří Tyl (Svoboda, 1999), který vycházel ze své psychoterapeutické praxe. Tato technika se řadí do grafických projektivních technik.

Jak ve své knize uvádí Říčan a Ženatý (1988), nejčastěji se používá takovým způsobem, že je osoba vyzvána k tomu, aby nakreslila křivku „života jako takového“ a čáru „ideálního života“. Což koresponduje s výše uvedeným projektivním pojetím. Techniku lze tímto způsobem použít jak v diagnostice, tak v psychoterapii k získávání informací o postojích, vztazích, událostech, interpretacích a očekáváních klienta v běhu života.

Ačkoliv je technika čáry života původně myšlena jako projektivní, v našem výzkumu není takovýmto způsobem pojata, ale slouží nám jako vlastní individuální výpověď o svém životě. Křivka života je pro nás významná svou výpověďní hodnotou v tom smyslu, jak ji pojmají samotní respondenti, bez toho, aniž bychom dále interpretovali křivku na základě možného třesu ruky – nejistých linií, síly tlaku na tužku, opravy v kresbě, úrovně situování křivky na papíře a dalších aspektů, které mají diagnostický význam. Sami respondenti byli se způsobem využití jimi znázorněnou křivkou obeznámeni, nic jim nebylo zastíráno. Křivka nebyla hodnocena na základě skrytých významů. K takovému přístupu nám posloužila jako předloha výzkumná práce Čermáka (2004), na kterého navázala též Vlčková (2004), kdy křivku analyzovali v pojetí kvalitativního a narativního výzkumu. Křivka života má usnadnit respondentům přístup k vyprávění svého životního příběhu a k lepší strukturaci autobiografických vzpomínek, kdy mohou svůj život pojmout do grafického znázornění a tím si ujasnit své vzpomínky.

5.2. Metodický postup

Nejprve před samotným sběrem dat byli respondenti seznámeni s tématem naší diplomové práce a poté jsme si od nich vyžádali písemný souhlas se zpracováním jimi poskytnutých dat do diplomové práci i se zaznamenáním našeho rozhovoru na diktafon. Data, která by mohla vést k identifikaci respondenta byla pozměněna.

- 1) Na počátku jsme usadili respondenta ke stolu či vhodné ploše na kreslení a předložili jsme před něj čistý list papíru a tužku. Poté jsme ho vyzvali, aby nakreslil křivku, která by nějakým způsobem vyjadřovala jeho vlastní život. Při dalších dotazech respondenta na způsob či formu vyjádření dané křivky, byl jen upozorněn, že záleží pouze na jeho pojetí a může se úkolu zhostit zcela dle svých pocitů či představ.
- 2) Poté jsme respondenta požádali, aby na znázorněné křivce vyznačil bod, který má představovat přítomnost.
- 3) Dalším krokem měl na dané křivce vyznačit pro něj významné události, které se staly v jeho životě, a které jsou nějakým způsobem pro něj důležité.
- 4) Po tomto vyjádření byl respondent vyzván, aby volně pohovořil o svém životě a o vyznačených událostech na křivce.
- 5) Následně, pokud již tak respondent neučinil, byl vyzván, aby načrtnul, jak bude křivka pokračovat v budoucnosti a následně opět na ní vyznačil své plány a očekávání.
- 6) Po splnění tohoto úkolu byl znovu vyzván, aby o těchto očekávání do budoucnosti pohovořil.

Rozhovor s respondentem byl nahráván na diktafon. Několik rozhovorů se však nepodařilo zaznamenat, neboť na respondenta působil diktafon rušivě. Znervózňoval ho a znejišťoval do té míry, že nebyl adekvátně schopen o životě pohovořit. Mnohdy se to týkalo velmi citlivých a osobních témat. Proto bylo velmi důležité přistupovat k respondentovi citlivě a ohleduplně, nechat mu dostatečný prostor pro vyjádření svých myšlenek. Významným předpokladem je individuální přístup a snaha navázat co nejvíce lidský kontakt a navodit bezpečnou atmosféru. Z tohoto důvodu bylo vždy zapotřebí zajistit ničím

nerušené prostředí, bez přítomnosti dalších osob. Křivka života byla během rozhovoru ponechána na stole, respondent měl možnost do ní nahlížet a využít ji jako osnovu pro své vyprávění. Obsažnost rozhovoru byla ponechána na respondentovi, vždy mu byl poskytnut dostatečný prostor k vyjádření vlastních témat. Doba rozhovoru tedy nebyla nijak limitována. Vzhledem k tématu práce nebyla data získaná během rozhovoru nakonec využita, proto se jimi dále nebudeme zabývat.

6. Metoda zpracování dat

Naší výchozí předlohou byla kvalitativně interpretační analýza v pojetí Hendla (1997), jež nám umožňuje přístup k informacím, které se v klasických zkoumání pomocí testů a sledování chování neberou dostatečně v úvahu. Ke zpracování získaných dat jsme použili metodu kategoriální analýzy.

Technika čára života není v našich podmínkách standardizována, proto je nutno přistupovat k ní kvalitativním přístupem. Přínosem kvalitativního přístupu je, že nám umožňuje zkoumat jev ve svých přirozených podmínkách a není omezen tradičním poznáváním reality. Tento přístup je pro náš přístup k čáře života velmi přínosný, neboť ji potřebujeme zachytit jako podnět z reality.

Metoda kategoriální analýzy spočívá v určení veškerých formálních charakteristik a znaků, v našem případě tedy tvar křivky, členitost křivky, počet událostí, po formální stránce celkové grafické pojetí, rozložení událostí a prospektivní část křivky. Tyto znaky byly následně pojmově označeny a dle nejvíce typově podobných křivek jsme si stanovili kategorie. V rámci těchto kategorií jsme určili subkategorie, které tam na základě vydefinovaných hlavních prvků mohou patřit. Pro křivky, které byly svým pojetím velmi atypické a nebylo tedy možno je do žádné z definovaných kategorií zařadit, byla definována kategorie „Jiné“, která je vymezena právě svou nezařaditelností. V rámci vzniklých subkategorií byla následně porovnávána četnost zastoupení věkových skupin.

Kvalitativní přístup dovoluje použití nových, nestandardizovaných přístupů k poznávání reality. Čára života je pro nás právě tím podnětem, který chceme takto uchopit a dospět k jejímu bližšímu poznání.

7. Výsledky a interpretace

V této kapitole představíme výsledky získané pomocí kresby čar života. V našem výzkumu bylo získáno celkem 66 čar života, z čehož 31 čar bylo získáno od respondentů střední dospělosti, 18 čar nám graficky znázornily respondenti starší dospělosti a 17 čar bylo získáno respondenty ve věku stáří.

7.1 Analýza formálních charakteristik čar života

Na základě analýzy čar života jsme identifikovali jejich nejvýznamnější formální charakteristiky. Naším záměrem je zjistit, zda variabilita formálních charakteristik čar života určitým způsobem koresponduje s věkem respondentů. A pokud ano, tak v jaké míře.

7.1.1. Celkový tvar

V první řadě byla čára života posuzována z hlediska tvaru graficky znázorněné křivky. Tvar křivky je v našem pojetí neverbálním vyjádřením autobiografické paměti. Stejně tak jako život má svůj průběh a vývoj, tak i znázorněná čára života někam směřuje a vyvíjí se a tak kopíruje respondentův život.

Na základě podrobné analýzy čáry života jsme získali sedm základních kategorií, které jsou definované na základě společných rysů. Pouze kategorie poslední je definovaná na základě své nezařaditelnosti čar do ostatních typů kategorií. Ve svém pojetí jsou tyto čáry natolik originální a individuální, že nebylo možno nalézt u nich shodující se znaky a tak ani nebylo možno je zařadit do předchozích kategorií. Proto jsme vytvořili poslední kategorii, která se vyznačuje právě tím, že jsou čáry nesrovnatelné.

V souladu s naším výzkumným cílem, kdy se snažíme zjistit, zda existují specifické rozdíly v pojetí kresby čáry života ve věkově rozdílných skupinách populace, se zaměříme na hledání možných společných znaků mezi věkem respondentů a způsobem pojetí ve tvaru čáry života. Vždy jsme pro vyšší přehlednost do tabulky u uvedených jednotlivých kategorií zapsali počet do této

kategorie náležitých křivek ze souboru respondentů střední dospělosti, starší dospělosti a starých respondentů.

7.1.2. Členitost čar života

Dalším naším záměrem bylo posuzovat čáry života z hlediska jejich členitosti, která nám poskytuje významné informace o tom, jak respondent hodnotí různé úseky svého života.

Členitost čáry života úzce souvisí s emoční pamětí, která v pojetí McPhersonové (2003) tvoří specifickou složku autobiografické paměti. Jednotlivé úseky v členitosti nám napomáhají získat vhled do toho, jak respondent určité údobí či prožitou události hodnotí, jak ji emocionálně prožíval. Členitost je hodnocena jen z retrospektivního hlediska, neboť v prospektivní linii se setkáváme až na některé výjimky se specifickou členitostí.

Na získaných čarách lze vyzorovat, že členitost se může vztahovat jak delším časovým úsekům (*jako například období dětství, docházky do základní školy, období adolescence apod.*), tak i k jednotlivým, jednorázovým událostem (*jako např. první polibek, smrt blízkých apod.*).

V prvním případě se jedná o členitost, ke které respondent došel na základě určité generalizace. Shrnul veškeré jednotlivosti, prožité události pozitivní a negativní a na základě jejich vyhodnocení přisoudí tomuto období určitý tvar. Takový tvar je většinou v podobě oblouku (*delšího či menšího v závislosti na délce trvání a hlubšího či nižšího v závislosti na tom, do jaké míry bylo období pro něj šťastné či nešťastné*). Pravidlem je, že při poklesu křivky dolů se jedná o období nešťastné a naopak při stoupaní křivky, se jedná o období šťastné. V našich křivkách je však možno naleznou i výjimky, kde ono pravidlo neplatí, proto je nutné přihlídnout i k doplňujícímu rozhovoru nad graficky znázorněnou čarou, kdy respondent nad jednotlivými událostmi pohovořil a dodatečně vysvětlil znázorněnou členitost. U čar rovných jsou tato období členěna do rovných úseků oddělených čarami a většinou popsány jedno či víceslovně, nebo rozděleno věkovým údajem či rokem od kdy – do kdy období trvalo. Výjimečně se taktéž můžeme

setkat s nakreslenými symboly na křivce v podobě srdcí, sluncí, blesků, ve kterých se odráží charakteristika hodnocení jejich prožívání. S touto symbolikou se můžeme setkat převážně u respondentů ženského pohlaví. S ohledem na náš výzkumný cíl jsme se s touto zvláštností více nezaobírali, ale předpokládáme, že je to zajímavé specifikum a bylo by to dobrým tématem k dalšímu výzkumu, zda se objevují rozdíly v pojetí čar života v závislosti na pohlaví respondentů.

V druhém případě se jedná, jak již jsme výše uvedli, o jednotlivé, jednorázové události. Takováto členitost je převážně záležitostí hodnocení velmi intenzivně prožívaných událostí, v pozitivním i negativním směru. S ohledem na to, že se jedná o jedinečný prožitek, členění se podobá výraznému vychýlení z původního směru čáry života, které je ve velké míře ostré s hlubokým propadem či vysokým stoupáním, což opět závisí na intenzitě prožitku. U čar, které byly pojaty ve své celistvosti jako rovina, jsou tyto události vymezeny jako bod na křivce.

V souvislosti s členěním čáry života bude v našem výzkumu **hodnocen poměr rozložení členitosti**. Tedy míra výskytu členitosti na křivce se zaměřením na to, ve které části křivky je jejich výskyt nejfrekventovanější. Zkoumáme, zda jednotlivé prvky členitosti jsou na křivce rozloženy rovnoměrně anebo zda jsou v některých místech soustředěny více. V tomto pojetí se jedná o členitost výraznou či nevýraznou. Křivky, které nebyly vůbec členěny, nebyly do této klasifikaci zařazeny.

Druhým zájmem našeho zkoumání je postižení **členitosti čar ve spojení s počtem významných událostí** zanesených na křivce. Uvedené události na křivce a členitosti nám vyznačují jednotlivé autobiografické vzpomínky. Čím specifičtější členitost, tím více emočně podložený zážitek, naopak pouhý popisek či zanesení bodu na křivku nám spíše poukazuje na kognitivní faktory podílející se v procesu vybavování.

Členitost křivky je spojena často pro respondenta s významnou událostí. Naším záměrem je vysledovat, zda je míra členitosti čáry života spojena s počtem vyznačených významných událostí.

7.1.3. Události

Dalším předmětem našeho zkoumání je *počet událostí* vyznačených na čáře života. Respondenti byli požádáni, aby na křivku zanesli pro ně významné události. Důraz je kladen na to, že se nemusí jednat o události, které i druzí pokládají ve svém pohledu za významné. Jde tedy o to, jak velký význam přisuzuje dané události respondent, jak události on samotný subjektivně hodnotí. Na respondentovi však není vyžadováno, aby si vzpomněl na co největší počet vzpomínek. Jde nám o subjektivní stránku obsahu vzpomínek.

Naším cílem je vysledovat počet zanesených událostí na křivce. Zaměřujeme se na to, zda je možné naleznou specifické odlišnosti jednotlivých věkových skupin v souvislosti s počtem vyznačených významných události na čáře života.

Zde se můžeme setkat s dvojitým předpokladem. Jednou možností je, že čím mladší věková skupina, tím více významných událostí zanesou na znázorněnou křivku. Předpokladem je, že pro mladé lidi jsou i drobné, ale přesto různě emočně nabitě události významné. Můžeme předpokládat, že mohou uvést události typu: „moje první kolo, první den na základní škole, zlomená ruka, nejlepší kamarád, propadnutí v sedmé třídě, první polibek, vítězství v soutěži v krajském kole v běhu přes překážky apod. Tyto události jsou jim ještě věkově blízké a mohou pro ně zůstat stále v čerstvé paměti. Jsou ještě v období očekávání událostí budoucích, proto jim i takovéto události mohou vytanout na mysli a zanechat se na křivce. Druhým rozdílným předpokladem může být, že čím starší respondenti, tím více událostí na křivku zanesou. Tato možnost může nastat proto, že lidé v již pokročilém věku mají mnoho prožitých událostí, jak těch šťastných, tak zajisté i těch méně šťastných. Proto mají v paměti mnoho vzpomínek, které jim v souvislosti s naším výzkumem mohou na mysli vytanout.

7.1.4. Pojetí budoucnosti

Při procesu vybavování si plánů a očekávání do budoucnosti mluvíme o paměti prospektivní. Ve svém pojetí jsou čáry vícero druhu, buď se jedná o pokračování ve směru původní linie, tedy její protažení ve směru do budoucnosti, bez toho,

aniž by na nich byly zachycené konkrétní očekávané události. V druhém pojetí jsou čáry směřující do budoucnosti doplněny již konkrétními očekávanými události. Jsou-li na čarách vyznačené konkrétní plány a očekávání, poté můžeme hovořit o paměti prospektivní. Čáry směřující do budoucnosti, které jsou pojaty způsobem pouhého protažení linie retrospektivní, vyjadřují spíše jen obecnou anticipaci budoucnosti. Celkově lze rozdělit charakter křivky do třech základních skupin. Skupinu se stoupající, klesající a rovným směrem křivky směřující do budoucnosti. Možno říci, že ve velké míře čáry směřující do budoucnosti jistým způsobem korespondují s linií čáry života retrospektivní. Při procesu uvažování o očekávaných událostí budoucnosti hrají významnou roli již události prožité, tedy určitá zkušenost. Autobiografická paměť má zde svou funkci jako určité schéma. Na anticipaci budoucnosti se však podílí i další faktory. Významným faktorem jsou tu právě osobnostní proměnné, ale také např. situační vlivy (*jako například aktuální naladění, zdravotní stav apod.*).

Vzhledem k tomu, že ne všichni respondenti vyjádřili na svých čarách života linii prospektivní, bylo nutné rozdělit získané křivky do skupiny obsahující či neobsahující pojetí budoucnosti. U každé z těchto dvou kategorií je poté uveden počet zastoupení respondentů z našich věkových skupin, tedy střední a starší dospělost a stáří.

7.1.5. Shrnutí

Na základě analýzy čar života jsme vytvořili níže uvedené znaky a jejich specifické charakteristiky:

- 1) Tvar
 - a. Celkový tvar
- 2) Členitost
 - a. Rozložení a charakter členitosti.
 - b. Závislost členitosti čáry v kombinaci s počtem událostí.

3) Události.

- a. Počet vyznačených významných událostí.

4) Pojetí budoucnosti

- a. Počet zastoupení znaku
- b. Specifické charakteristiky prospektivní linie

- b1. Výskyt očekávaných událostí.

V tomto shrnutí jsou obsaženy námi vytvořené kategorie, které slouží jako východiska pro naše výzkumné závěry, kdy budeme usilovat o zjištění, zda grafické pojetí čáry života se nějakým způsobem liší v závislosti na věku respondentů.

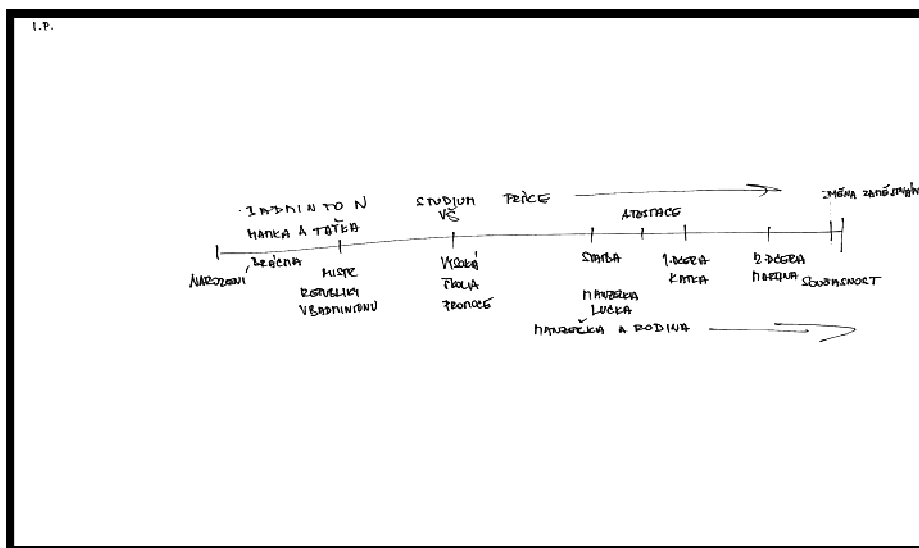
7.2. Kategorizace čar života dle jejich formálních charakteristik

7.2.1. Klasifikace čar života dle celkového tvaru

Pomocí kategorizace čar života dle jejich tvaru jsme identifikovali následující kategorie.

1) Kategorie č.1. „Rovná křivka“

Obr.č.1. Prototyp č.1. (Rovná křivka)

Tato křivka se vyznačuje tím, že je zcela rovná. Není zde žádná členitost, nenacházejí se zde žádné vzestupné ani sestupné linie. Její směr je rovnoběžný. Z celkové tvaru tohoto typu tedy nelze vysuzovat, zda respondent hodnotí určitá období jako šťastná či méně šťastná, jak respondent období prožíval a zda se zde vyskytují pro něj zlomové události.

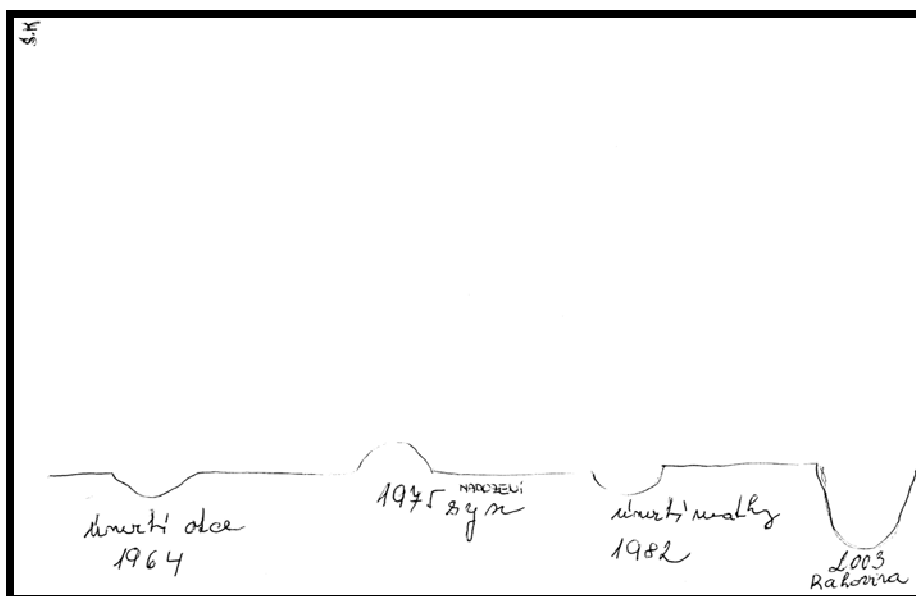
Z celkového počtu získaných čar života bylo do této kategorie zařazeno 8 křivek.

Tab.č.2. Četnost respondentů, kategorie č.1.

Věková skupina	Počet zastoupení
Střední dospělost	7
Starší dospělost	1
Stáří	0

2) Kategorie č.2. „Mírně členitá rovina“

Obr.č.2. Prototyp č.2. (Mírně členitá rovina)

Tento typ křivky se vyznačuje ve svém základu rovným tvarem, který se jen v některých místech mírně vychyluje, ale poté opět pokračuje ve svém původním

rovnoběžném směru. Od prvního typu se liší pouze v tom, že nám umožňuje širší pohled do respondentova vnímání některých období. Rovný průběh čáry v tomto případě znamená, že život prožíval bez nějakých potíží, bez zvýšeného emočního prožívání, zatímco vychýlení z roviny nám naznačuje, že v daném období došlo ke změně, jak v pozitivním, tak i v negativním smyslu.

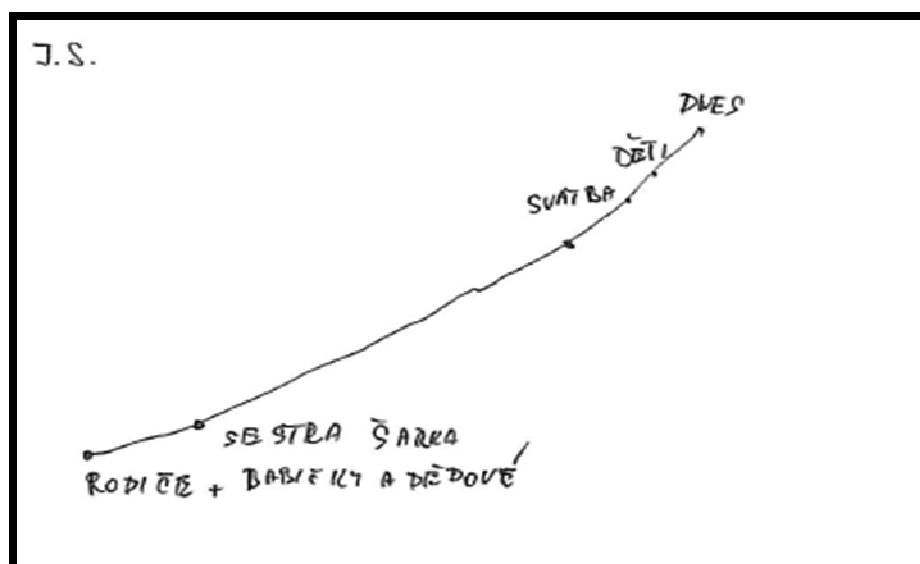
Z celkového počtu získaných čar života bylo do této kategorie zařazeno 8 křivek.

Tab.č.3. Četnost respondentů, kategorie č.2.

Věková skupina	Počet zastoupení
Střední dospělost	2
Starší dospělost	4
Stáří	4

3) Kategorie č.3. „Stoupající křivka“

Obr.č.3. Prototyp č.3. (Stoupající křivka)

Tyto křivky jsou charakteristické svým stoupajícím směrem. Některé křivky stoupají pozvolna, některé stoupají strmě vzhůru. Hlavním znakem je tendence křivky stoupat neustále vzhůru. Některé křivky jsou mírně členité, ovšem vždy ve stoupajícím směru. Jsou zde zahrnuty stoupající přímky i stoupající prohnuté přímky, ale i čáry připomínající schody. Z těchto křivek nelze zcela usuzovat na hodnocení či emoční náboj u jednotlivých konkrétních událostí. Emoční ladění u těchto křivek lze však souhrnně interpretovat jako vyšší míra životního optimismu. Stoupající charakter u křivek lze vnímat jako neustálý, stoupající vývoj osobnosti, její růst a směřování k vyšší úrovni.

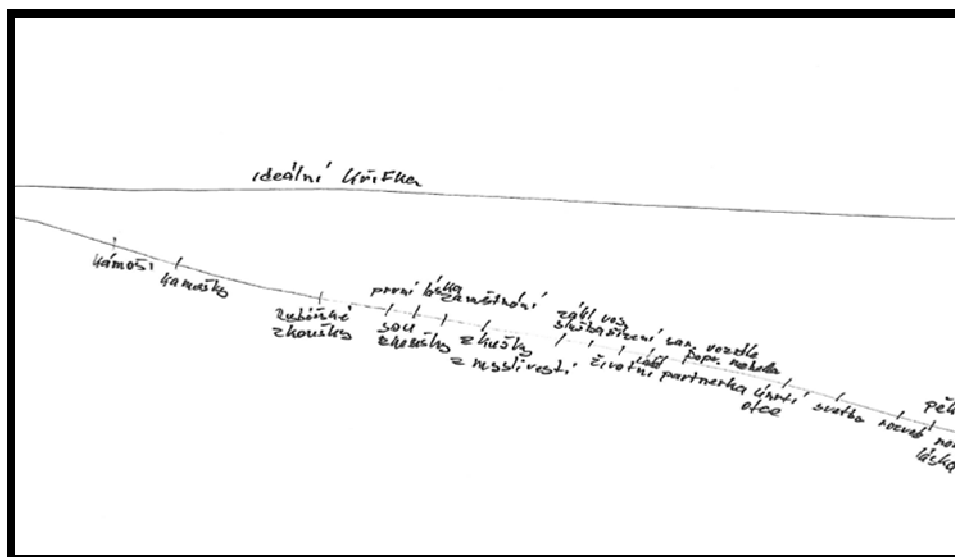
Z celkového počtu získaných čar života bylo do této kategorie zařazeno 16 křivek.

Tab.č.4. Četnost respondentů, kategorie č.3.

Věková skupina	Počet zastoupení
Střední dospělost	8
Starší dospělost	4
Stáří	4

4) Kategorie č.4. „Klesající křivka“

Obr.č.4. Prototyp č.4. (Klesající křivka)

Celkový tvar těchto křivek má sestupnou tendenci. Křivky jsou většinou rovné, nečleněné nebo jen mírně členěné. Jejím směr je téměř rovnoběžný či mírně prohnutý. Z celkové tvaru tohoto typu tedy lze vysuzovat, že respondent nejvyšším bodem svého života považuje svůj zrod a poté další průběh života má sestupný průběh. Emoční ladění u těchto křivek lze souhrnně interpretovat jako nižší míra životního optimismu. Klesající charakter u křivek možno vnímat jako neustálý, klesající vývoj osobnosti, směr na nižší úroveň.

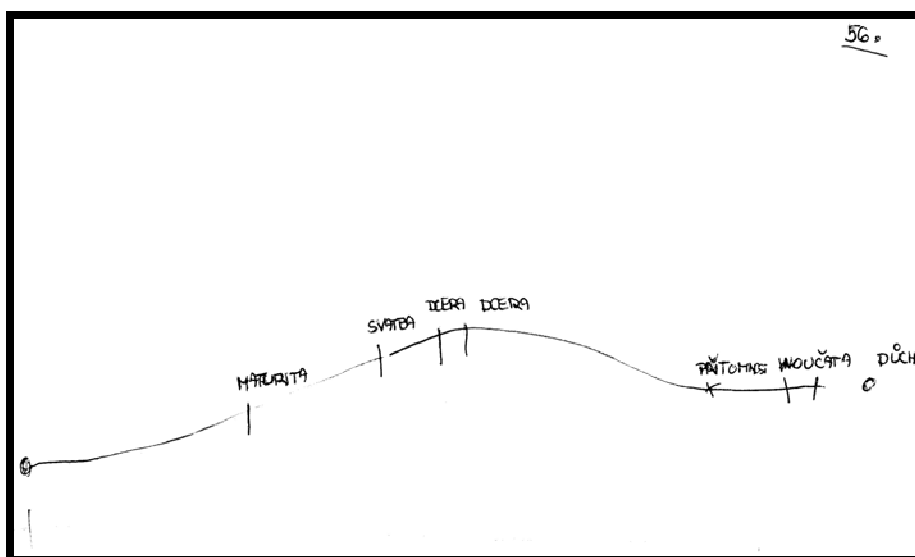
Z celkového počtu získaných čar života byly do této kategorie zařazeny 3 křivky.

Tab.č.5. Četnost respondentů, kategorie č.4.

Věková skupina	Počet zastoupení
Střední dospělost	3
Starší dospělost	0
Stáří	0

5) Kategorie č.5. „Oblouk“

Obr.č.5. Prototyp č.5. (Oblouk)

Tato křivka je pojata ve svém tvaru jako oblouk. Zpočátku mírně stoupá, dále se stoupání zmírňuje, poté dosahuje svého maxima a následně zase pozvolna klesá. Opět tyto křivky nevypovídají nic o jednotlivých událostech, ale spíše nás informují o celkovém znázornění života, který je pojímán jako postupný vývoj

ve svém růstu a následném stoupaní. Později dochází ke stagnaci a poklesu v závěru života.

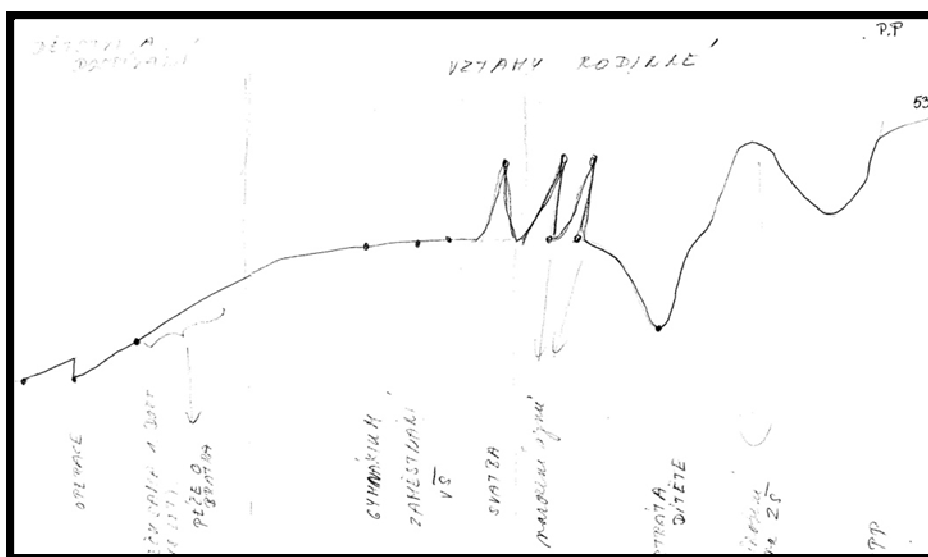
Z celkového počtu získaných čar života bylo do této kategorie zařazeno 5 křivek.

Tab.č.6. Četnost respondentů, kategorie č.5

Věková skupina	Počet zastoupení
Střední dospělost	3
Starší dospělost	1
Stáří	1

6) Kategorie č.6. „Členitá křivka“

Obr.č.6. Prototyp.č.6 (Členitá křivka)

Tvar členitých křivek se vyznačuje svými vzestupy a poklesy většinou v závislosti na významné události či konkrétnímu životnímu období. Členění může být pravidelné bez výrazných odchylek, ale i nepravidelné s většími či menšími vybočeními od celkového tvaru. Takto zaznamenaná členitost nám umožňuje větší

vhled do prožívání a hodnocení respondentem svého života a jeho životních období, taktéž snáze odhalíme zlomové okamžiky. Tvar je má úrp nás vypovídající hodnotu o emočním náboji jednotlivých událostí či období. Z takového pojetí můžeme usuzovat na přítomnost emočního prožívání ve spojení s hodnocením daných událostí, jak v minulosti, tak i často v plánované budoucnosti.

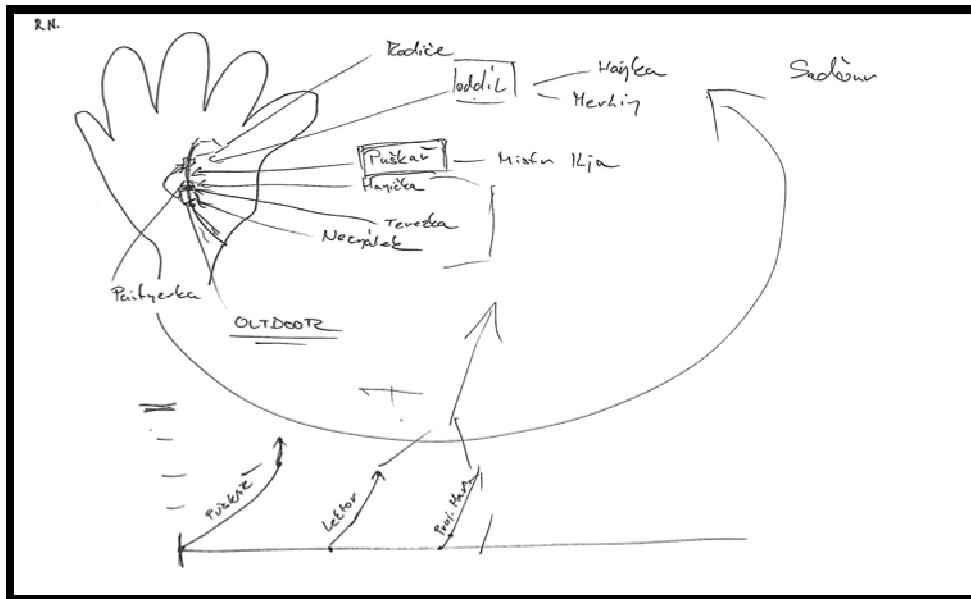
Z celkového počtu získaných čar života bylo do této kategorie zařazeno 19 křivek.

Tab.č.7. Četnost respondentů, kategorie č.6.

Věková skupina	Počet zastoupení
Střední dospělost	5
Starší dospělost	6
Stáří	8

7) Kategorie č.7. „Jiné“

Obrázek č.7 : Prototyp č.7 (Jiné)

Tato kategorie obsahuje křivky, které byly ve svém pojetí natolik originální, že je nebylo možno zařadit do žádných kategorií výše uvedených. V těchto křivkách neexistuje žádná shoda, jsou opravdu velmi osobité a originální. Tato kategorie se tedy vyznačuje tím, že křivky mezi sebou navzájem nejsou shodné, jsou typické svou nezařaditelností. Většinou jsou tyto křivky pojaty jako kresby obsahující symboly, dále jsou to nespojitě linie či se vyskytují podobě uzavřeného kruhu. U takovýchto respondentů se dá hovořit o jejich nekonvenčnosti a neobvyklém uvažování.

Z celkového počtu získaných čar života bylo do této kategorie zařazeno 5 křivek.

Tab.č.8. Četnost respondentů, kategorie č.7.

Věková skupina	Počet zastoupení
Střední dospělost	2
Starší dospělost	1
Stáří	2

Hodnocení a interpretace:

Na základě analýzy získaných křivek jsme vytvořili sedm kategorií, ve kterých jsou zastoupeny křivky vyznačující se svou podobností, výjimku tvoří kategorie poslední (*sedmá*), jež se vyznačuje tím, že křivky nebylo možno přiřadit do kategorií předchozích. Nevyšší shodou v rámci kategorie se vyznačují kategorie č.1, č.3 a č.4, naopak nejvyšší variabilitou v rámci své kategorie se vyznačuje již zmíněná kategorie č.7, ale také č.6. Nejvíce zastoupenou kategorií jsou křivky z kategorie č.6, nejméně zastoupenou kategorií jsou křivky z kategorie č.4. Počet zastoupení čar v našich kategoriích je poměrně vyrovnaný. Poměr zastoupení typů čar vzhledem k celkovému počtu respondentů uvádíme v tabulce č.9.

Tabulka č.9. zachycuje poměr zastoupení typů čar vzhledem k celkovému počtu respondentů.

Typy čar	Počet zastoupení čar v kategorii	Relativní četnost %
Rovná křivka	8	12,12%
Mírně členitá rovina	10	15,15%
Stoupající křivka	16	24,24%
Klesající křivka	3	4,50%
Oblouk	5	7,50%
Členitá křivka	19	28,78%
Jiné	5	7,50%

Poměr zastoupení věkových skupin respondentů v rámci námi vytvořených kategorií je pro přehlednost zpracován do níže uvedené tabulky č.10.

Tabulka č.10 zachycuje věkové rozložení v jednotlivých kategoriích životních křivek, vzniklých na základě tvaru. Poměr relativní četnosti je stanoven k počtu respondentů v rámci jednotlivých věkových kategorií.

Typy čar	Střední dospělost	Relativní četnost %	Starší dospělost	Relativní četnost %	Stáří	Relativní četnost %
Rovná křivka	7	23,30%	1	5,88%	0	0%
Mírně členitá rovina	2	6,66%	4	23,53%	4	21,05%
Stoupající křivka	8	26,66%	4	23,53%	4	21,05%
Klesající křivka	3	10,00%	0	0%	0	0%
Oblouk	3	10,00%	1	5,88%	1	5,26%
Členitá křivka	5	16,66%	6	35,30%	8	42,10%
Jiné	2	6,66%	1	5,88%	2	10,53%

Celkově s jistotou nejvíce preferovanou křivkou byla křivka č.6 (*Členitá křivka*), počet respondentů zastoupených v této křivce se s věkem zvyšuje. U tohoto typu je však nutno vzít úvahu, že je to taktéž kategorie, která se vyznačuje tím, že obsahuje křivky s největší variabilitou, tedy nejmenší shodou uvnitř kategorie. Nejméně vyskytující se křivkou je křivka č.4 (*Klesající křivka*), která je překvapivě zastoupena pouze respondenty z věkové skupiny střední dospělost. Tato skutečnost je překvapující, neboť tato křivka má sestupnou tendenci a u takovýchto respondentu se dá očekávat převládající nižší míru životního optimismu, což by dle našich očekávání mělo být spíše poplatné věkové skupině stáří. Rozdíl lze také zaznamenat v rámci kategorie č.2 (*Mírně členitá křivka*), četnost ve věkové skupině střední dospělost je téměř čtyřikrát nižší než ve dvou zbývajících skupinách. V rámci této kategorie rozdíl mezi věkovou skupinou starší dospělost a věkem stáří je poměr již téměř vyrovnaný.

Námi vytvořené kategorie jsme porovnávali s již existující kategorizací vytvořenou Čermákem (2004) a Vlčkovou (2004). Čermák (2004) rozdělil čáry

života na základě spojení s narativní analýzou rozhovorů nad čarou života. Výsledně vytvořil celkově devět kategorií: **Life crisis** – Životní krize (*obdobná naší kategorii č.2 – Mírně členitá rovina*), **Slowly ascending** – Pomalu rostoucí (*obdobná naší kategorii č.3 – Stoupající křivka*), **Planned gain with appreciated risk** – Postupně stoupající s vědomím rizika (*tato kategorie není žádné naší kategorii obdobná*), **Life-crisis – fall and dash** – Životní krize – pád a vzestup (*shodná s naší kategorií č.6 – Členitá křivka*), **Moratorium** – Moratorium (*obdobná naší kategorii č.1 – Rovina*) a Metanoia (*tato kategorie není žádné naší kategorii obdobná*). Námi vytvořená kategorie se tedy s pojetím Čermáka shoduje ve čtyřech kategoriích. Vlčková (2004) postupovala stejným metodologickým postupem jako my v naší práci a vytvořila na základě analýzy křivek šest kategorií: **Přímka** (*ve shodě s naší kategorií Rovina*), kategorie **Stoupající přímka** a kategorie **Stupňovitá vzestupná křivka** se shodují s naší Stoupající křivkou, kterou jsme však dále nečlenili vzhledem k tomu, že oba typy mají vzestupný směr, další kategorie **Členitá vzestupná křivka** a **Členitá, v rovině umístěná křivka** se shodují s naší Členitou křivkou, kterou jsme však dále nečlenili vzhledem k tomu, že oba typy jsou ve svém pojetí členité, a poslední kategorie **Jiné typy** (*ve shodě s naší kategorií Jiné*). Námi vytvořená kategorie se tedy s pojetím Vlčkové (2004) shoduje taktéž ve čtyřech kategoriích. Kategorie Oblouk a Klesající křivka, která se v naší kategorizaci vyskytuje, se neobjevila ani v práci Čermáka (2004), ani v práci Vlčkové (2004).

7.2.2. Klasifikace čar života podle specifické členitosti

Jak již jsme se dříve zmínili, členitost křivky má svůj význam v tom smyslu, že respondent nám tak umožňuje větší vhled do toho, jak určitá období prožíval a zda nastala v jeho životě nějaká zlomová období. Členitost křivky je tedy ve spojitosti s prožitkem a významem, který respondent daným událostem či obdobím přisuzuje. V této části se budeme zabývat umístěním členitosti na čáře života.

Do této klasifikace nebyly zahrnuty čáry, ve kterých se žádná členitost nevyskytuje, respektive vyloučili jsme křivky z kategorie č.1, 3, 4 a 7. Celkem tedy bylo vyloučeno 32 křivek, z čehož 20 křivek bylo z věkové skupiny střední dospělost, 6 křivek bylo z věkové skupiny starší dospělost a 6 křivek bylo

z věkové skupiny stáří. Zahrnuto do této klasifikace byly křivky z kategorie č.2, 5 a 6. Celkově tedy bylo zahrnuto 34 křivek, z toho 10 křivek respondentů střední dospělosti, 11 křivek respondentů starší dospělosti a 13 křivek respondentů starých.

7.2.2.1. Umístění členitosti na čáře života

Tato klasifikace byla provedena formou zhodnocení formálního znaku členitosti čar života na základě rozložení členitých znaků na křivce. Na základě tohoto posouzení jsme vytvořily dvě kategorie, z čehož první se vyznačuje výraznou a druhá nevýraznou členitostí. Naším záměrem je stanovit poměr rozložení členitosti v rámci stanovených kategorií s porovnáním zastoupení respondentů z našich věkových skupin.

a) Výrazná členitost

Tato kategorie je charakteristická větším počtem zastoupení členitosti křivky, která je vcelku rovnoměrně rozložena a to již od počátku křivky.

V níže uvedené tabulce je napsaná četnost zastoupení respondentů z našich skupin.

Tab.č.11. Četnost zastoupení respondentů střední dospělosti, starší dospělosti a starých respondentů v kategorii „Výrazná členitost“

Věková skupina	Počet zastoupení
Střední dospělost	5
Starší dospělost	7
Stáří	10

b) Členitost nevýrazná

Tato kategorie je charakteristická menším počtem zastoupení členitosti křivky, členitost je umístěna spíše ve středu křivky, není rovnoměrně rozložena.

V níže uvedené tabulce je napsaná četnost zastoupení respondentů z našich skupin.

Tab.č.12. Četnost zastoupení respondentů střední dospělosti, starší dospělosti a starých respondentů v kategorii „Nevýrazná členitost“

Věková skupina	Počet zastoupení
Mladí dospělí	5
Starší dospělí	4
Stáří	3

Hodnocení a interpretace:

První kategorie: „Výrazná členitost“ byla zastoupena 5 respondenty z věkové skupiny střední dospělosti (polovina z počtu 10 křivek), 7 respondentů z věkové skupiny starší dospělosti (téměř dvě třetiny respondentů z počtu 11 křivek), 10 respondentů z věkové skupiny staří (téměř tři čtvrtiny z počtu 13 křivek). Tato kategorie je zastoupena 22 čarami života. Největší četnost má skupina starých respondentů.

Druhá kategorie: „Nevýrazná členitost“ byla zastoupena 5 respondenty z věkové skupiny střední dospělosti (polovina z počtu 10 křivek), 4 respondentů z věkové skupiny starší dospělosti (téměř jedna třetina respondentů z počtu 11 křivek), 3 respondentů z věkové skupiny staří (téměř jedna čtvrtina z počtu 13 křivek). Tato kategorie je zastoupena 12 čarami života. Největší četnost má skupina respondentů střední dospělosti.

Shrnutí:

Z výše dosažených výsledků je možno vysuzovat, že tendence více členit a strukturovat svůj život na částe života s věkem stoupá. Největší zastoupení v kategorii „Výrazná členitost“ je právě ve věkové skupině starých respondentů a nejmenší u respondentů střední dospělosti. Právě naopak je tomu v kategorii „Nevýrazná členitost“, což koresponduje s výsledky kategorie první. Kategorie první „Výrazná členitost“ je zastoupena více respondenty, téměř o polovinu. Lze tedy usuzovat, že starší respondenti tendují k zvýšenému emočnímu prožitku v jehož důsledku si budou také vybavovat z autobiografické paměti více emočně nabitých událostí. U středně dospělých se na procesu vybavování budou spíše podílet kognitivní procesy, jako je například opakované vybavování na danou vzpomínku a tyto vzpomínky ponесou méně emočně nabitě událostí.

7.2.2.2. Klasifikace čar podle závislosti členitosti čáry v kombinaci s počtem událostí

Významnými specifickými formálními charakteristikami čáry života jsou její členitost a počet na ní vyznačených událostí. Právě těmito charakteristikami se budeme zabývat a to v jejich vzájemné kombinaci. Na základě analýzy čar chceme vysledovat, zda členitost a tvar křivek souvisí s událostmi na nich vyznačenými. Již dříve jsme se zmínili, že tvar křivky často kopíruje významné události v tom smyslu, že jednotlivé členitosti na křivce bývají ve spojitosti s vyznačenými významnými událostmi. Z čehož je možno vyvodit předpoklad, že u křivek členitých budou významné události zastoupeny ve větším množství než u křivek rovinných. Tento předpoklad se pokusíme ověřit. Zároveň se budeme snažit zjistit, zda existuje rozdíl mezi našimi věkovými skupinami v tom smyslu, jaký respondenti volí tvar čáry života v kombinaci s počtem významných událostí.

Získané křivky byly v této klasifikaci rozděleny na základě tvaru a počtu událostí. Tvar křivky byl pro účely tohoto výzkumu rozdělen do dvou skupin: na tvar členitý a rovný. Do skupiny členité křivky patří křivky z naší vytvořené kategorie v klasifikaci č.1 a to: Mírně členitá křivka, Oblouk, Členitá křivka. Ve skupině rovné křivky jsou zastoupeny kategorie: Rovná křivka, Stoupající křivka,

Klesající křivka. Kategorie č.7 nebyla do této klasifikace zařazena, neboť je ve svém pojetí natolik originální, že na ní členění většinou není možno vysledovat.

Celkový počet vyskytujících se významných událostí na čáře života se pohybuje od 0 do 18 událostí. Pro usnadnění naší práce bude počet významných událostí rozdělen do dvou skupin. První skupina bude obsahovat významné události v rozmezí 0 – 7 událostí, tuto skupinu považujeme za skupinu s nižší četností událostí, druhá skupina bude obsahovat 7 a více událostí, tuto skupinu považujeme za skupinu s vyšší četností událostí.

Pro větší přehlednost budou všechny počty událostí vyskytujících se na jednotlivých křivkách vyznačeny do tabulky. Z údajů v tabulce provedeme srovnání mezi jednotlivými věkovými skupinami.

Výsledky:

1) Křivky členité obsahující nižší počet událostí v rozmezí 0 – 7.

Do této kategorie náleží celkem 8 respondentů z věkové skupiny střední dospělosti, dále 9 respondentů z věkové skupiny starší dospělosti a 10 respondentů z věkové skupiny staří. Tato kategorie obsahuje poměrně vysoký počet respondentů, ve všech věkových skupinách je vcelku rovnoměrně zastoupena.

2) Křivky členité obsahující vyšší počet událostí v rozmezí 7 a více událostí

Tato kategorie je poměrně málo zastoupena ve všech věkových skupinách. Náleží sem 3 respondenti z věkové skupiny střední dospělosti, dále 1 respondent z věkové skupiny starší dospělosti a 1 respondent z věkové skupiny staří.

Tab.č.13. Počet vyznačených významných událostí na členitých křivkách.

Počet událostí	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Sředitně dospělí	0	0	1	3	1	1	0	2	2	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Starší dospělí	0	2	0	2	2	2	0	1	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
Starí	3	1	0	1	1	2	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0

1) Křivky rovné obsahující nižší počet událostí v rozmezí 0 – 7

V této kategorii je celkem 6 respondentů z věkové skupiny střední dospělosti, dále 4 respondenti z věkové skupiny starší dospělosti a 3 respondenti z věkové skupiny staří.

2) Křivky rovné obsahující vyšší počet událostí v rozmezí 7 a více událostí

Tato kategorie je výrazněji zastoupena věkovou skupinou střední dospělosti s celkovým počtem 11 respondentů, ve věkové skupině starší dospělosti jsou již pouze 2 respondenti a z věkové skupiny staří se v této kategorii umístil jediný respondent.

Tab.č.14. Počet vyznačených významných událostí na rovných křivkách.

Počet událostí	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Sředitní dospělost	1	1	0	1	2	1	0	0	0	0	0	2	1	1	2	2	0	0	3
Starší dospělost	0	1	0	0	2	1	0	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	0	0
Starí respondenti	1	1	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0

Hodnocení a interpretace:

Z dosažených výsledků uvedených v tabulkách č.13 a č.14, kde jsme posuzovali vztah členitosti křivky s počtem na ní zaznamenaných významných událostí, lze vysuzovat, že členité křivky jsou spíše v kombinaci s nízkým výskytem událostí. Tato skutečnost se projevuje ve všech věkových skupinách. Věková skupina starší dospělosti a věková skupina stáří na členitou křivku zaznamenali dvakrát až třikrát méně významných událostí než je tomu u křivky rovné. Na základě dosažených výsledků lze vyvodit hypotézu, že členitost již sama o sobě má svou výpovědní hodnotu, proto jí není nutno ve větší míře obohacovat vyznačenými událostmi. Zatímco chudé kresebné provedení může být zase kompenzováno bohatými popisky a možným slovním doprovodem. Další možnou interpretací těchto výsledků může být, že respondenti upřednostňují kognitivní hodnocení svého života a vybavují si autobiografické vzpomínky méně emočně nabitě.

U křivek rovných lze vysledovat, že respondenti ze skupiny střední dospělosti preferují zaznamenávání většího počtu významných událostí. Ve věku starších dospělých je výskyt událostí poloviční, ve prospěch vyššího výskytu událostí. U respondentů ve věku stáří je výskyt událostí téměř výhradně v části křivky s nízkým počtem událostí. Rovná křivka mohla sloužit středně dospělým respondentům jako určitá osnova, která umožňovala lepší strukturaci událostí. Lze také usuzovat, že rovná křivka byla prvotním impulsem respondentů a až poté začali přemýšlet o svém životě a prožitých událostí. Lze říci, že s věkem se výskyt vyznačených významných událostí na rovné křivce snižuje.

7.2.3. Rozbor čar života na základě vyznačených významných událostí

7.2.3.1. Počet vyznačených významných událostí

V této části našeho výzkumu se budeme zabývat výskytem významných událostí na získaných křivkách od našich respondentů. Přestože se jedná o počet událostí, respondenti nebyli vyzváni k tomu, aby zaznamenali co nejvíce významných událostí, ale pouze události, které oni považují ve svém životě za významné.

Ve středu našeho zájmu tedy stojí autobiografické vzpomínky, kterým sami respondenti přisuzují subjektivní význam. Vyznačené vzpomínky nám umožňují vhled do respondentova života, neboť jsou jejich vyjádřením průběhu vlastního života.

V tomto pojetí odhlížíme od kategoriích vytvořených v předchozích klasifikacích. V našem středu zájmu stojí jednotlivé křivky a na nich vyznačený počet událostí v závislosti na věku respondentů. Budeme tedy sledovat nejnižší a nejvyšší počet událostí v našich věkových skupinách, tedy ve skupině střední dospělosti, starší dospělosti a ve staří. Dále nás zajímá jaký je nejčastější počet událostí ve skupině střední dospělosti, starší dospělosti a staří.

Na základě tohoto srovnání nás bude zajímat, zda je věk respondentů dostatečně významným faktorem, který bude ovlivňovat počet vybavených událostí. Počet událostí vzhledem k věku respondentů jsme pro větší přehlednost zaznamenali do níže uvedené tabulky.

Výsledky:

Tab.č.15. Počet událostí na jednotlivých křivkách vzhledem k věku respondentů.

Počet událostí	0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
Střední dospělost	2	1	1	4	3	2	0	2	2	1	1	3	1	1	2	2	0	0	3
Starší dospělost	0	2	2	2	4	3	0	2	0	1	1	0	0	0	1	0	0	0	0
Staří respondenti	6	2	0	1	1	2	1	2	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0

Tab.č.16. Průměrný počet výskytu významných událostí ve věkových skupinách

Věkové skupiny	Průměrný počet událostí
Střední dospělost	8,3
Starší dospělost	5
Staří	3,6

Hodnocení a interpretace:

Získané výsledky lze sledovat v tabulce č.15. S určitostí lze říci, že ve skupině střední dospělosti je zastoupení výskytu počtu významných událostí na křivce poměrně rovnoměrně rozložen. Nejvyšší počet kreseb se pohybuje zhruba v rozpětí 3-5 událostí. I ve vyšších položkách je však možno vysledovat četné zastoupení kreseb. Při nahlédnutí do tabulky zjistíme, že dva respondenti neuvedli na křivce žádnou významnou událost.

Ve skupině starší dospělosti je výskyt počtu událostí situován spíše do začátku tabulky, zaznamenali jsme v této skupině spíše menší počet významných událostí. Ve vyšších položkách je výskyt kreseb výjimečný. Nejvyšší počet kreseb se pohybuje zhruba v rozpětí 4-5 událostí. Nejmenší počet výskytu událostí je jedna událost a to u dvou respondentů této věkové skupiny.

Staří respondenti se jednoznačně umístili na počátku tabulky, kde se vyznačují nejvyšším výskytem nulového zaznamenání významných událostí. Nejvyšší počet kreseb se pohybuje zhruba v rozpětí 5-7 událostí. Ve vyšších položkách je výskyt kreseb taktéž výjimečný, stejně jako je tomu u respondentů starší dospělosti.

Nahlídneme-li do tabulky č.16, zjistíme, že průměrný výskyt významných událostí je u skupiny střední dospělosti 8,3 událostí, u starších dospělých 5 událostí a u starých respondentů je jen pouhých 3,6 událostí.

Shrnutím dosažených výsledků můžeme konstatovat, že v kresbách našich respondentů jsme při porovnání věkových skupin zjistili, že respondenti střední dospělosti vyznačují na čarách života vyšší výskyt významných událostí než je tomu u starších dospělých a starých respondentů, kdy starší dospělí zaznamenávají méně významných událostí než mladší dospělí, ale více než staří respondenti. Zaznamenali jsme, že s přibývajícím věkem klesá počet událostí na čarách života.

Již v kapitole Výzkumná východiska jsme se zmínili, že v pojetí naší diplomové práce navazujeme na diplomovou práci Ireny Vlčkové (2004), která se taktéž

v rámci výzkumu autobiografické paměti zabývala vztahem mezi počtem zaznamenaných významných událostí a věkovými skupinami. Na základě získaných výsledků formulovala hypotézu, že mladší respondenti budou vykazovat tendenci zaznamenat vyšší počet událostí než respondenti starší. Tuto hypotézu se nám podařilo v rámci našich věkových skupin potvrdit.

7.2.4. Prospektivní charakteristiky čar života

Pojetí budoucnosti je dalším pro nás významným jevem, který se vyskytuje na čarách života. Zachycení budoucnosti koresponduje s prospektivní pamětí. Na svou budoucnost lidé pohlížejí v kontextu již prožitého a ze zkušeností, které získali. Někteří respondenti pojali linii směřující do budoucnosti jako prosté protažení, bez toho aniž by vyznačili očekávané události či plány do budoucna. Jiní pojali křivku budoucnosti více strukturovaně a je možné z ní vyčíst jejich přístup k budoucnosti (*zda ji vnímají s pozitivním či negativním očekáváním*). Taktéž někteří respondenti vyznačili již konkrétní plány a očekávané události, takovéto události pojmáme jako prospektivní paměť. Lze říci, že ve velké míře směr anticipované linie čáry života kopíruje linii retrospektivní. V takovém případě linii do budoucnosti vnímáme spíše jen jako obecnější předvídání budoucnosti.

Naším předpokladem je, že nejčastěji se setkáme s vyjádřením budoucnosti starších dospělých respondentů. Tento předpoklad vychází z úvahy, že v tomto věkovém období se respondenti vyskytují ve zlomovém období. Počátkem oslavy padesátých narozenin často dochází k rekapitulaci dosavadního života. Z velké míry se jedná o jedince, kteří již mají děti na prahu dospělosti, které opouští rodný dům a začínají se osamostatňovat. Taktéž je to pro ně období, kdy jsou již mírně za vrcholem své pracovní kariéry a dochází k bilancování svých úspěchů a neúspěchu a to i na poli osobním. Člověk uvažuje, zda dosáhl svých cílů a zda život naplnil jejich očekávání. V konfrontaci s takovouto bilancí se jistě taktéž zamyslí nad tím, co ještě od života očekává, jaké má další plány a cíle. Proto předpokládáme, že v této věkové skupině bude výskyt prospektivní linie nejčastěji zastoupený. U respondentů střední dospělosti, na základě naší úvahy, bude výskyt prospektivní linie jen mírný, neboť jedinci v tomto věku dle našich předpokladů

budou žít přítomným okamžikem a ještě nebudou ve stádiu bilancování nad životem. U starých respondentů očekáváme taktéž méně častý výskyt prospektivní linie, protože jsou ve stádiu, kdy jsou v konfrontaci s blížícím koncem a s menšími vyhlídkami na vysokou kvalitu života. V tomto období se jedinec setkává se zdravotními problémy a s úbytkem sil, proto konfrontace s vlastní budoucností často bývá často ne tak radostným momentem.

Do analýzy čar života byly zahrnuty pouze ty křivky, ve kterých se znak zachycení budoucnosti vyskytoval. V některých křivkách nebyl zřetelně vyznačený bod přítomnosti a tyto křivky byly z naší kategorie vyřazeny. Celkem je naše kategorie zastoupena 28 kresbami.

7.2.4.1. Četnost výskytu

1. Výskyt budoucnosti na čarách života

Z celkového počtu 66 získaných křivek se prospektivní linie vyskytuje ve 28 kresbách. Z tohoto celkového počtu je to 12 respondentů z věkové skupiny střední dospělosti, což činí 38,7% z celkového počtu 31 respondentů střední dospělosti. Dále je to 15 respondentů z věkové skupiny starší dospělosti, což činí 66,7% z celkového počtu 18 respondentů starší dospělosti. V poslední naší skupině to byl pouze jediný respondent, což činí 5,9% z celkového počtu 17 respondentů ve věku stáří.

Pro lepší přehlednost jsou tato data zapsána do níže uvedené tabulky.

Výsledky:

Tab.č.17. Četnost výskytu budoucnosti na čarách života v našich věkových skupinách.

Věkové skupiny	Výskyt prospektivní linie	% zastoupení z celk. počtu
Střední dospělosti	12	38,70%
Starší dospělosti	15	66,70%
Staří	1	5,90%
Celkem	28	42,40%

2. Četnost očekávaných událostí a plánů do budoucnosti na čarách života

U křivek, na nichž je vyznačena linie směřující do budoucnosti, jsme sledovali počet vyznačených významných událostí v souvislosti s věkovými skupinami. Celkově se výskyt konkrétních událostí objevil u 11 respondentů. Pouze dva respondenti střední dospělosti uvedli konkrétní událost očekávanou v budoucnosti, oba shodně uvedli po jedné události. U respondentů starší dospělosti uvedlo 8 respondentů konkrétní událost, maximální počet vyznačených událostí byl 5 (*což se vyskytlo pouze jedenkrát*) a minimální počet byl 1 událost. V průměru uváděli tito respondenti 1,75 očekávaných událostí. Ve věkové skupině staří dospělí se vyskytl pouze jeden respondent, který uvedl jednu očekávanou událost v budoucnosti.

Hodnocení a interpretace:

Vyjádření očekávání a plánů do budoucnosti se vyskytuje v jen nízkém počtu. Z celkového počtu 66 respondentů se linie směřující do budoucnosti objevila jen u 28 respondentů, což je 42,4%, takže u méně než poloviny respondentů. Znázornění budoucnosti se vyskytuje v nejvyšší míře u respondentů starší dospělosti. Potvrdil se tak náš předpoklad, že nejvíce událostí v prospektivní linii budou zaznamenávat starší dospělí. Tento předpoklad vycházel z úvahy, že

v tomto věkovém období se respondenti vyskytují v období bilancování. Teoreticky mají polovinu života již prožitou a mohou zhodnocovat úspěchy a neúspěchy na poli rodinném, osobním, pracovním. V konfrontaci s takovouto bilancí se jistě taktéž často zamyslí nad tím, co ještě od života očekávají, jaké mají další plány a cíle. Nejméně zaznamenaných události vyznačili respondenti ze skupiny staří. Tato skutečnost může být ovlivněna tím, že očekávání do budoucnosti jsou zřejmě již jen malé a perspektiva je méně uspokojujivá.

Dalším sledovaným znakem byla četnost očekávaných událostí a plánů do budoucnosti na čarách života. Snažili jsme se zjistit, zda je možno vysledovat souvislost mezi počtem vyznačených významných událostí a věkovými skupinami. Z 28 křivek s linií směřující do budoucnosti mělo vyznačeno konkrétní prospektivní události 11 respondentů. Skupina respondentů střední dospělosti a starých respondentů shodně vyznačili jen velmi nízký počet očekávaných událostí či plánů. Nejvyšší výskyt lze vysledovat u respondentů starší dospělosti. Opět lze tuto skutečnost vztáhnout k tomu, že v tomto věku se člověk často setkává s bilancí svého života, kdy uvažuje o již prožitém, ale také o tom, co ještě od života očekává. Zamýšlí se tedy nejen nad svou minulostí, ale též plánuje svou budoucnost.

7.3. Shrnutí

Záměrem naší práce bylo zjistit, zda existují specifické rozdíly v pojetí kresby čáry života ve věkové rozdílných skupinách populace. A pokud takové rozdíly existují, tak jakého jsou charakteru. Z výsledků jsme zjistili, že existují některé formální znaky křivek, na jejichž základě můžeme stanovit věkový rozdíl respondentů.

Pomocí analýzy získaných křivek jsme definovali čtyři formální znaky křivek: Tvar, Události, Členitost a Pojetí budoucnosti. U některých z těchto znaků jsme taktéž definovali jejich specifické znaky či charakteristiky: celkový tvar křivky v kombinaci s posouzením počtu událostí, vyznačení plánovaných událostí v budoucnosti.

Rozdíl mezi věkovými skupinami při analýze a poté kategorizaci křivek života byl prokázán jen v některých typech. V nejvíce zastoupeném typu Členitá křivka jsme zjistily, že počet respondentů se s věkem zvyšuje. Nutno je však podotknout, že tento rozdíl nelze brát zcela jako průkazný, protože tato křivka se vyznačuje nejvyšší variabilitou, tedy nejmenší shodou uvnitř kategorie. Nejméně respondenty znázorněná Klesající křivka byla zastoupena pouze respondenty z věkové skupiny střední dospělosti. Což se dá podkládat za rozlišující znak. V ostatních typech křivek nebyl rozdíl v souvislosti s věkovými skupinami zaznamenán.

Analýzou formálního znaku Události na čáře života jsme zjistili, že ho lze považovat za rozlišující znak. V kresbách našich respondentů jsme v porovnání věkových skupin zjistili, že respondenti střední dospělosti vyznačují na čarách života vyšší výskyt významných událostí než je tomu u starších dospělých a starých respondentů, kdy starší dospělí zaznamenávají méně významných událostí než respondenti ze střední dospělosti, ale více než staří respondenti. Zjistili jsme, že s přibývajícím věkem klesá počet událostí na čarách života. S tímto výsledkem lze navázat na závěry Ireny Vlčkové (2004), která se taktéž v rámci výzkumu autobiografické paměti zabývala vztahem mezi počtem zaznamenaných významných událostí a věkovými skupinami. Na základě získaných výsledků

formulovala hypotézu, že respondenti střední dospělosti budou vykazovat tendenci zaznamenat vyšší počty událostí než respondenti starší. Tuto hypotézu se nám podařilo v rámci našich věkových skupinách potvrdit.

Jako významný rozlišující znak jsme lze považovat Členitost křivky. Tendence více členit a strukturovat svůj život na čáře života s věkem stoupá. Největší zastoupení v kategorii „Výrazná členitost“ je právě ve věkové skupině starých respondentů a naopak nejmenší u respondentů střední dospělosti.

Porovnáním vztahu členitosti křivky s počtem zaznamenaných významných událostech na ní, lze vysuzovat, že členité křivky jsou spíše v kombinaci s nízkým výskytem událostí. Tuto skutečnost lze vysledovat ve všech věkových skupinách, nelze zde najít rozlišující znak vzhledem k věkové skupině respondentů. U křivek rovných lze vysledovat, že respondenti ze skupiny střední dospělosti preferují zaznamenání většího počtu významných událostí. Ve věku starších dospělých a starých respondentů je výskyt významných událostí nízký, vzájemně téměř vyrovnaný. S jistotou lze tedy říci, že respondenti střední dospělosti zaznamenávají více významných událostí na rovných křivkách než respondenti starší.

Posledním sledovaným znakem bylo pojetí budoucnosti na čarách života a také jsme se snažili vysledovat souvislost mezi počtem vyznačených významných událostí a věkovými skupinami na prospektivní linii. Znázornění budoucnosti se vyskytuje v nejvyšší míře u respondentů starších dospělých. Potvrdil se tak náš předpoklad, že nejvíce událostí v prospektivní linii budou zaznamenávat starší dospělí. Lze to považovat za rozlišující znak. Sledováním souvislosti mezi počtem vyznačených významných událostí a věkovými skupinami na prospektivní linii, jsme došli k závěru, že skupina respondentů střední dospělosti a starých respondentů shodně vyznačili jen velmi nízký počet očekávaných událostí či plánů. Nejvyšší výskyt lze vysledovat u starších dospělých respondentů. Tyto závěry lze považovat za rozlišující znak.

Naše závěry nelze považovat za jednoznačné. Do budoucna považujeme za vhodné ověřit tyto závěry pokud možno na větším vzorku respondentů a obohatit je o více věkových skupin.

8. Diskuse

Snahou této diplomové práce bylo přinést nové poznatky o autobiografické paměti, kdy jsme se pomocí čáry života a semistrukturovaného rozhovoru snažili zachytit rozdíly v pojetí vlastní autobiografie v rozdílných věkových skupinách.

Výzkumným cílem bylo zjistit, zda existují specifické rozdíly v pojetí kresby čáry života ve věkově rozdílných skupinách populace. A pokud takové rozdíly existují, posoudit jakého jsou charakteru. Ve středu našeho zájmu stály formální charakteristiky křivky života. Semistrukturované rozhovory nám poskytly širší vhled do respondentova života, ve výzkumné části jsme je však již více neanalyzovaly. Tyto rozhovory budou zpracovány ve výzkumu prováděném Psychologickým ústavem Akademie věd České republiky a Psychologickým ústavem Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v rámci výzkumu celoživotního vývoje osobnosti užívající techniku kresby životní křivky a narativního rozhovoru.

Nejprve jsme se snažili najít u křivek kritéria, podle nichž by bylo možno určit jejich vzájemnou odlišnost vzhledem k věkovým skupinám. Pomocí kategoriální analýzy jsme identifikovali následující hlavní kritéria: *Tvar křivky*, *Členitost křivky*, *Významné události na křivce* a jako poslední *Pojetí budoucnosti*. U některých z těchto znaků jsme taktéž definovali jejich specifické znaky či charakteristiky: celkový tvar křivky v kombinaci s posouzením počtu událostí, vyznačení plánovaných událostí v budoucnosti.

Tvar křivky byl pomocí další analýzy rozdělen do sedmi kategorií vyznačujících se svou podobností. Získali jsme následující kategorie: *Rovina*, *Mírně členitá rovina*, *Stoupající křivka*, *Klesající křivka*, *Členitá křivka*, *Oblouk* a *Jiné*. Poslední jmenovaná křivka „Jiné“ zahrnuje všechny křivky, které nebylo možno do předcházejících kategorií zařadit, protože byly natolik originálně pojaty, že se s žádnými jinými křivkami navzájem nepodobaly.

Rozdíl mezi věkovými skupinami byl prokázán jen ve dvou typech, a to v křivce Členité a Klesající. V ostatních kategoriích křivek nebyl rozdíl v souvislosti

s věkovými skupinami vůbec zaznamenán. Lze usuzovat, že do celkového tvaru křivky se promítají i jiné vlivy než pouze autobiografická paměť. Naším předpokladem je, že se sem jistě promítne míra životní spokojenosti, tendence k otevřenosti vůči druhým, životní optimismus. Významný faktor, který se určitě promítá do kresby životních křivek, je aktuální bio-psycho-sociální situací, představující zdravotní stav respondenta, vzdělání, pracovní poměr apod. Též zkušenost či nezkušenost respondenta s testováním, míra očekávání a napětí, obava z neznámého hraje svou roli v testové situaci. Jako důležitá se jeví i důvěryhodnost zadávajícího a schopnost navázat kontakt s respondentem. V neposlední řadě je důležitý charakter prostředí, v němž je testování prováděno. Tyto jmenované faktory se podílí na tom, do jaké míry je respondent schopný či ochotný sdílet s výzkumníkem své minulé prožitky i významné události a přenést je do čáry života.

Vliv na paměť má také aktuální naladění. Je zřejmé, že nálada ovlivňuje to, co je zaznamenáno a zakódováno. To se odráží ve dvou (*podobných, ale jemně rozdílných*) účincích, což je kongruence nálady: pomocí níž si pamatujeme události, které se shodují s naším aktuálním naladěním, a druhým účinkem je závislost nálady, která se vztahuje ke skutečnosti, že zapamatování je snazší, když se naše nálada při vybavení si vzpomínky shoduje s náladou v době kódování (Wikipedie, 2008).

Námi vytvořené kategorie jsme porovnávali s již existující kategorizací vytvořenou Čermákem (2004) a Vlčkovou (2004). Čermák (2004) rozdělil čáry života na základě spojení s narativní analýzou rozhovorů nad čarou života. Výsledně vytvořil celkově devět kategorií: **Life crisis** – Životní krize (*obdobná naší kategorii č.2 – Mírně členitá rovina*), **Slowly ascending** – Pomalu rostoucí (*obdobná naší kategorii č.3 – Stoupající křivka*), **Planned gain with appreciated risk** – Postupně stoupající s vědomím rizika (*tato kategorie není obdobná s žádnou naší kategorií*), **Life-crisis – fall and dash** – Životní krize – pád a vzestup (*obdobná naší kategorii č.6 – Členitá křivka*), **Moratorium** – Moratorium (*obdobná naší kategorii č.1 – Rovina*) a Metanoia (*tato kategorie se s žádnou naší kategorií neshoduje*). Námi vytvořené kategorie se tedy s pojetím Čermáka shodují ve čtyřech kategoriích. Vlčková (2004) postupovala stejným

metodologickým postupem jako my v naší práci a vytvořila na základě analýzy křivek šest kategorií: **Přímka** (*ve shodě s naší kategorií Rovina*), kategorie **Stoupající přímka** a kategorie **Stupňovitá vzestupná křivka** se shodují s naší Stoupající křivkou, kterou jsme však dále nečlenili, vzhledem k tomu, že oba typy mají vzestupný směr. Další kategorie **Členitá vzestupná křivka** a **Členitá, v rovině umístěná křivka** se shodují s naší Členitou křivkou, kterou jsme však dále nečlenili vzhledem k tomu, že oba typy jsou ve svém pojetí členité, a poslední kategorie **Jiné typy** (*ve shodě s naší kategorií Jiné*). Námi vytvořená kategorie se tedy s pojetím Vlčkové (2004) shoduje taktéž ve čtyřech kategoriích. Kategorie Oblouk a Klesající křivka, která se v naší kategorizaci vyskytuje, se neobjevila ani v práci Čermáka (2004), ani v práci Vlčkové (2004). Lze usuzovat na to, že kategorie Oblouk mohla být v práci Vlčkové (2004) a Čermáka (2004) zařazena mezi křivky členité, konkrétně u Čermáka (2004) by bylo možno ji zařadit do kategorie **Life-crisis – fall and dash – Životní krize – pád a vzestup**. V práci Vlčkové (2004) by kategorie Oblouk mohla do určité míry korespondovat s kategorií **Členitá, v rovině umístěná křivka**. Skutečnost, že klesající křivka se vyskytla pouze v naší práci může být způsobena věkově rozdílným souborem respondentů, konkrétně v práci Vlčkové (2004) nebyly respondenti střední dospělosti zahrnuti a Klesající křivka byla zaznamenána právě pouze v této skupině.

Jako druhý definovaný znak na čáře života byla Členitost křivek. V této souvislosti jsme zjistili, že členitost křivky lze považovat za významný rozlišující znak. Tendence více členit a strukturovat svůj život na čáře života s věkem stoupá. Největší zastoupení v kategorii „Výrazná členitost“ je právě ve věkové skupině starých respondentů a naopak nejmenší u respondentů střední dospělosti. Porovnáním vztahu členitosti křivky s počtem na ní zaznamenaných významných událostí lze vysuzovat, že členité křivky se objevují spíše v kombinaci s nízkým výskytem událostí. Tuto skutečnost lze vysledovat ve všech věkových skupinách, nelze zde najít rozlišující znak vzhledem k věkové skupině respondentů.

Můžeme se domnívat, že členitost může souviset s uvážlivostí a přemýšlivostí respondenta; narozdíl od toho rovná čára, tedy nízká členitost může souviset s impulsivitou (*nejprve kreslit a až poté se zamyslet nad životem*). Takovéto

charakteristiky mohou být právě v souvislosti s věkem respondenta, kdy mladší věková skupina, která je mnohdy plná energie, se chopí prvotního impulsu a okamžitě tvoří a až poté se zamýšlí nad obsahem. S prvotním impulsem poté může právě souviset prvotní kresba, a to rovina a až poté nějaká strukturace života a zamyšlení se nad prožitými událostmi. Ve stáří je spíše charakteristická jistá pomalost, uvážlivost, přemýšlivost nad prací a až následně dochází k tvorbě zadaného úkolu. Uvážlivost predisponuje k větší strukturaci a okamžité propojenosti významných událostí s kreslenou křivkou.

Souvislost mezi výraznou členitostí křivky a nízkým výskytem událostí můžeme hledat například v tom, že členitost má již ve velké míře sama o sobě výpovědní hodnotu, lze z ní usuzovat na úspěchy i neúspěchy v životě, na období šťastná i nešťastná; též je možno vyčíst i délku trvání toho období, poznáme i zlomové situace. V tomto případě již není zapotřebí velké popisnosti. Právě naopak je tomu u rovinných křivek, kde z ní nelze bez většího popisu téměř nic podrobnějšího vyčíst.

Členitost nám též něco vypovídá o emočním stavu respondenta. U větší členitosti je předpokladem vyšší přítomnost emocionálních faktorů, zatímco nízká či žádná členitost vypovídá o zapojení spíše kognitivních složek.

Dalším sledovaným znakem bylo vyznačení významných událostí na křivkách, a to ve vztahu k věkovým skupinám. V této části neusilujeme o získání co největšího počtu vzpomínek na minulost, jde nám o postihnutí subjektivního významu událostí. Zaznamenali jsme, že s přibývajícím věkem klesá počet událostí na čarách života. S tímto výsledkem lze navázat na závěry Ireny Vlčkové (2004), která se taktéž v rámci výzkumu autobiografické paměti zabývala vztahem mezi počtem zaznamenaných významných událostí a věkovými skupinami. Na základě získaných výsledků formulovala hypotézu, že mladší respondenti budou vykazovat tendenci zaznamenat vyšší počty událostí než respondenti starší.

Toto zjištění koresponduje s výzkumy Rubina a jeho kolegů (Conway, 1999), kteří zjistili, že křivka zapomínání pro nejbližších minulých dvacet let u 70letých vypadá jako u 20letých. Zdá se tedy, že pro nejbližší minulé léta je křivka

zapomínání spíše lineární. Jinými slovy tedy existuje jednoduché pravidlo: čím více je vzpomínka časově vzdálena, tím spíše bude zapomenuta.

Výzkumy Janssena, Chessa a Murreaa (2003) nám taktéž potvrzují, že počet vzpomínek v daném věku je podmíněn dvěma funkcemi. První funkce je podmíněna snižováním počtu vzpomínek v závislosti na věku jedince (*což kopíruje křivku zapomínání*). Druhá funkce je podmíněna kódováním, tedy intenzita vzpomínek závisí na věku, ve kterém byly události kódovány. Některé teorie tuto funkci definují jako konstantní, jiné zase uvádějí, že ve věku patnácti let je schopnost uchování vzpomínek vyšší než ve věku třiceti let.

Posledním sledovaným znakem bylo pojetí budoucnosti na čarách života v souvislosti mezi počtem vyznačených významných událostí a věkovými skupinami na prospektivní linii. Znázornění budoucnosti se vyskytuje v nejvyšší míře u respondentů starší dospělosti. Sledováním souvislosti mezi počtem vyznačených významných událostí a věkovými skupinami na prospektivní linii jsme zjistili, že nejvyšší výskyt je opět u respondentů starší dospělosti, ve věkových skupinách střední dospělosti a stáří je výskyt jen nízký. Potvrdil se tak náš předpoklad, že nejvíce událostí v prospektivní linii budou zaznamenávat starší dospělí. Tento předpoklad vycházel z úvahy, že v tomto věkovém období se respondenti vyskytují v období bilancování. Teoreticky mají polovinu života již prožitou a mohou zhodnocovat úspěchy a neúspěchy na poli rodinném, osobním, pracovním. V konfrontaci s takovouto bilancí se jistě taktéž často zamyslí nad tím, co ještě od života očekávají, jaké mají další plány a cíle. Nízký výskyt prospektivní linie a počet událostí u respondentů věkové skupiny stáří může být ovlivněn tím, že očekávání do budoucnosti jsou zřejmě již jen malé a perspektiva je méně uspokojivá. Nízký výskyt prospektivní linie a počet událostí u respondentů věkové skupiny může poukazovat na to, že jedinci v tomto věku dle našich předpokladů budou žít přítomným okamžikem a ještě nebudou ve stádiu bilancování nad životem.

Výzkumy na téma prospektivní paměti nejsou v současné době prováděny stejným způsobem, proto nelze dosažené výsledky s nimi porovnávat.

Do budoucna se lze odvolat na připravovanou knihu výzkumníků Assinka, Schrootse (2009), kteří longitudinálně zkoumali autobiografickou paměť pomocí rozhovoru nad čarou života, a to z hlediska retrospektivního i prospektivního. Dosažené výsledky jsou shrnuty v jejich knize, pomocí které bude možno naše výsledky srovnat s výsledky publikovanými v této knize.

IV. ZÁVĚR

Výzkumným tématem této diplomové práce bylo zkoumání autobiografické paměti v různých věkových skupinách. K získání dat jsme použili techniku čáry života, kterou jsme doplnili o semistrukturovaný rozhovor.

Naším záměrem bylo provést analýzu formálních charakteristik čáry života a následně je interpretovat. Analýza rozhovorů nad čarami života nebyla dále zahrnuta v této diplomové práci, ale nasbíraná data poslouží výzkumu prováděnému Psychologickým ústavem Akademie věd České republiky a Psychologickým ústavem Filosofické fakulty Masarykovy univerzity v rámci výzkumu celoživotního vývoje osobnosti užívající techniku kresby životní křivky a narativního rozhovoru. Výzkumným záměrem naší diplomové práce bylo explorativně zjistit, zda existují specifické rozdíly v pojetí kresby čáry života ve věkově rozdílných skupinách populace. Zda se tedy v tomto způsobu pojetí vlastní minulosti projeví formální odlišnosti autobiografické paměti v závislosti na věku respondentů. Konkrétně jsme se zaměřili na rozdíly ve věkových skupinách střední dospělosti (30-38 let), starší dospělosti (50-60 let) a starých respondentů (67-72 let).

V části teoretické jsem se věnovali autobiografické paměti, kterou jsme se snažili ukotvit do již položených teoretických východisek s cílem shrnout dosavadní poznatky o autobiografické paměti. Výzkumná část byla věnována výzkumným východiskům a cílům, výzkumnému souboru a použitým metodám. Dále jsme podrobně zpracovali výzkumné postupy, popsali zpracování dat, výsledky i jejich interpretace.

Pomocí analýzy křivky života jsme identifikovali následující hlavní znaky: Tvar křivky, Členitost křivky, Významné události na křivce a jako poslední Pojetí budoucnosti. Dále jsme u těchto formálních znaků zjistili některé specifické charakteristiky: celkový tvar křivky v kombinaci s posouzením počtu událostí, vyznačení plánovaných událostí v budoucnosti.

Na základě posouzení rozdílů výše uvedených formálních charakteristik křivky života jsme zjistili, že ve věkových skupinách skutečně lze vysledovat některé formální znaky čar života, které vzhledem k věku respondentů lze považovat za rozlišující znak. Významnou variabilitu znaků čar života v závislosti na věku respondentů bylo možné objevit ve znaku: počet významných událostí na křivce života, členitost křivky a pojetí budoucnosti i ve vyznačení plánovaných událostí v budoucnosti. U tvaru křivky, celkového tvaru křivky v kombinaci s posouzením počtu událostí bylo taktéž možno vysledovat určitou odlišnost. Tato odlišnost však nebyla natolik průkazná, abychom mohli prokázat jasné rozdíly v souvislosti s věkovými skupinami respondentů.

Na základě našeho výzkumu lze říci, že formální znaky či jejich specifické charakteristiky jsou dostatečně průkazným kritériem k rozlišení věku respondentů. Zjistili jsme, že v tomto způsobu pojetí vlastní minulosti se projevily formální odlišnosti autobiografické paměti v závislosti na věkových rozdílech respondentů.

V dalších výzkumech by bylo zapotřebí rozšířit výzkumný soubor a doplnit jej o více věkových skupin populace, aby se rozdíly v pojetí kresby křivky života v souvislosti s věkovými skupinami respondentů mohly projevit ve větší míře specifčnosti.

LITERATURA:

Alea, N.L. (2004). *I'll keep you in mind: The intimacy function of autobiographical memory in adulthood*. Disertační práce, USA, Univerzita na Floridě.

Assink, M., Schroots, J.F. (2009). *The Dynamics of Autobiographical Memory Using the LIM | Lifeline Interview Method.*, in press.

Atkinson, R.L., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J., Nolen-Hoeksema, S. (2003). *Psychologie*. Praha, Portál.

Baddeley, A.D. (1976). The psychology of Memory. In Baddeley, A.D., Kopelman, M.D., Wilson, B.A. (Eds.). *The Handbook of Memory Disorders* (s.3-15). Bristol, John Wiley & Sons.

Baddeley, A.D. (1999). *Vaše paměť*. Brno, Jota.

Bartlett, F. (1932). *Remembering*. Cambridge, Cambridge University Press.

Becker, B. (2006). *Erinnerung und autobiographisches Gedächtnis*. INTERNET: staženo dne 13.12.2007, <http://cognition.iig.uni-freiburg.de/teaching/veranstaltungen/ss06/HS4/baddeley-handout.pdf>

Belli, R.F. (1998). *The structure of autobiographical memory and the event history calendar: potential improvements in the quality of retrospective reports in surveys*. Disertační práce, University of Michigan.

Belli, R.F. (1998). The Structure of Autobiographical Memory and the Event History Calendar: Potential Improvements in the Quality of Retrospective Reports in Surveys. In Daniel B. Wright, George D. Gaskell (Eds.). *Surveying Memory Processes: A Special Issue of Memory* (s.383-407). Philadelphia, Psychology Press.

Bender, M. (2006). *Effects of childhood context, implicit motives, and explicit sociocultural orientation on autobiographical memory in PR China, Cameroon, and Germany*. Disertační práce, Osnabrück, Univerzita v Osnabrücku.

Ben-Peretz, M. (1995). *Learning from Experience*. New York, SUNY Press.

Birren, E.J., Schroots, J.J. (2006). Autobiographical Memory and the Narrative Self over the Life Span. In E. Birren, K. Warner Schaie, Ronald P. Abeles, Margaret Gatz, Timothy A. Salthouse (Eds.) *Handbook of the Psychology of Aging* (s.477-500). Academic Press.

Blatný, M., Plháková, A. (2003). *Temperament, inteligence, sebepojetí. Nové pohledy na tradiční témata v psychologickém výzkumu*. Brno, Tišnov, Psychologický ústav AV ČR a Sdružení SCAN.

Bluck, S., Alea, N., Habermas, T., Rubin, D.C. (n.d.). *A tale of three functions: The self-reported uses of autobiographical memory*. USA, Univerzita na Floridě.

Bluck, S., Habermas, T. (2000). The Life Story Schema. *Motivation and Emotion*. vol. 24, s.2.

Bordens, S.K., Horowitz, I.A. (2001). Social Psychology [Electronic version]. New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates.

Burke, D.M., Mackay, D.G. (1997). Memory, language, and ageing [Electronic version]. *Philosophical Transaction of The Royal Society: Biological Science*, vol. 352 (1363), s.1845 – 1856.

Butler, T. (n.d.). *Autobiographical Memory Across the Lifespan*. INTERNET: staženo dne 14.10.2008,
<http://www.google.com/search?hl=en&lr=&q=%22Butler%22+%22Running+head+AUTOBIOGRAPHICAL%22>

Conway, M. (1999). Autobiographical knowledge and autobiographical memories. In D.C.Rubin (Ed.) *Remembering Our Past: Studies in Autobiographical Memory* (s.67-94). New York, Cambridge University Press.

Conway, M.A. (n.d.). Autobiographical Memory and Recollective Memory. INTERNET: staženo dne 4.6.2008, <http://www.cs.memphis.edu/~wrcm/conwaymemphis.pps>

Conway, M.A. (2001). Sensory-perceptual episodic memory and its context: autobiographical memory. *The Royal Society*, vol.356, s. 1375-1384.

Conway, M.A., Pleydell-Pearce, Ch.W. (2000). The Construction of Autobiographical Memories in the Self-Memory System. *Psychological Review*, vol.107 (2), s.261-288.

Conway, M.A., Rubin, D.C. (1993). The Structure of Autobiographical Memory. In Alan F. Collins, Susan E. Gathercole, Martin A. Conway, Peter E. Morris (Eds.) *Theories of Memory (s.103-139)*. UK, Psychology Press.

Čermák, I. (2002). Myslet narativně (kvalitativní výzkum „on the road“). In I. Čermák & M. Miovský (Eds.). *Kvalitativní výzkum ve vědách o člověku na prahu třetího tisíciletí* (s. 11 - 25). Brno, Boskovice, Psychologický ústav AV ČR a nakladatelství Albert.

Čermák, I. (2004). Genres of life-stories. In B. Roberts (Ed.). *Narrative, Memory, and Identity. Theoretical and Methodological Issues.*, in press.

Ecott, M.J. (1999). Memory for the Events of Early Childhood. *Current Directions in Psychological Science*, vol. 8 (2), s. 46-48.

Eysenck, M. (Ed.). (1990). *The Blackwell Dictionary of Cognitive Psychology* (1th ed., s.222-223). Oxford, Basil Blackwell.

Eysenck, M.W. (2001). *Principles of Cognitive Psychology* [Electronic version]. Great Britain, Psychology Press.

Faust, D.G. (n.d.). *Living History*. INTERNET: staženo dne 8.9.2008, <http://harvardmagazine.com/2003/05/living-history.html>

Finkenauer, C., Luminet, O., Gisle, L., El-Ahmadi, A., van der Linden, M. & Philippot, P. (n.d.). *Flashbulb Memories and the Underlying Mechanisms of Their Formation: Towards an Emotional-Integrative Model*. Belgium, University of Louvain, Department of Psychology.

Gerritsen, D., Kuin, Y., Steverink, N. (2004). Personal experience of aging in the children of a parent with dementia. *The International Journal of Aging and Human Development*, vol.58, s.147-165.

Gjuričová, Š., Kubička, J. (2003) *Rodinná terapie: Systemické a narativní přístupy*. Praha, Grada Publishing.

Glück, J., Bluck, S. (2007). Looking back across the life span: A life story account of the reminiscence bump [Electronic version]. *Memory & Cognition*, 35, s.1928-1939.

Greenwald, A.G., Banaji, M.R. (1989). The Self as a Memory System: Powerful, but Ordinary. *Journal of Personality and Social Psychology*, vol.57 (1), s.41-54.

Hammelstein, P., Berger, R., Buergy, M., Fiedler, P., Mundt, Ch. (2007). IREL – A Psychometric Instrument for Measuring Life Themes [Electronic version]. *Psychopathology*, vol.40, s.93-101.

Hayne, H. (2003). Infant memory development: Implications for childhood amnesia [Electronic version]. *Developmental Review*, vol.24 (1), s. 33-73.

Hendl, J. (1997). *Kvalitativní výzkum*. Praha, Portál.

Hillebrandt, D. (2002). *Autobiografische Erinnerungen an Ereignisse aus der Kindheit und Jugend: Ergebnisse einer Lebensspannenstudie mit älteren Menschen*. Disertační práce, Drážďany, Technická univerzita.

Howe, M.L., Courage, M.L., Edison, S.C. (2003). When autobiographical memory begins [Electronic version]. *Developmental Review*, vol. 23 (4), s. 471-494.

Changes in Autobiographical Memory in Adolescence (n.d.) INTERNET: staženo dne 5.10.2008, <http://www.dur.ac.uk/resources/memory.pdf>

Irmen, S. (2004). *Wir sind Erinnerung – Forschungen zum autobiografischen Gedächtnis*. Unpublished manuskript. INTERNET: staženo dne 12.10.2007, http://www.db.swr.de/upload/manuskriptdienst/wissen/wi20040511_2544.rtf

Janssen, S. M. J., Chessa, A. G., Murre, J. M. J. (2003). *Modeling the reminiscence bump in autobiographical memory with the Memory with the Memory Chain Model*. INTERNET: staženo dne 7.8.2008, <http://www.neuromod.org/publications/books/MRB/MRB.pdf>

Kaufman, D. (2003). *Autobiographical Memory*. INTERNET: staženo dne 3.4.2008, <http://www.alleydog.com/cognotes/autobio.html>

Klein, S.B., Cosmides, L., Costabile, K.A., Mei, L. (2002). Is there something special about the self? A neuropsychological case study. *Journal of Research in Personality*, vol.36, s. 490–506.

Klein, S.B., German, T.P., Cosmides, L., Gabriel, R. (2004). A Theory of Autobiographical Memory: Necessary Components and Disorders Resulting from their Loss. *Social Cognition*, vol.22 (5), s. 460-490.

McCabe, A., Peterson, C. (1991). *Developing Narrative Structure*. New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates.

McPherson, F. (2003). *Autobiographical memory*. INTERNET: staženo dne 23.9.2007, <http://www.memory-key.com/EverydayMemory/autobiographical.htm>

Michael, S. G.(Ed.). (2000). *The New Cognitive Neurosciences*. Cambridge, The MIT Press.

Misztal, B.A. (2003). *Theories of Social Remembering*. Berkshire, McGraw-Hill International.

Mittal, S., Agarwal, S. (2004). *Memory For Time*. INTERNET: staženo dne 23.4.2008, <http://lawraga.teemus.googlepages.com/time.pdf>

Neisser, U., Fivush, R. (1994). *The Remembering Self: Construction and Accuracy in the Self-narrative* [Electronic version]. Cambridge, Cambridge University Press.

Nelson, K. (2003). Narrative and the Emergence of a Consciousness of Self. In Gary D. Fireman, Ted E. McVay, Owen J. Flanagan (Eds.). *Narrative and Consciousness: Literature, Psychology, and the Brain* (s. 17-37). US, Oxford University Press.

Nelson, K. (2003). Self and social functions: Individual autobiographical memory and collective narrative [Electronic version]. *Memory*, vol.11 (2), s. 125-136.

Nelson, K., Fivush, R. (2004). The Emergence of Autobiographical Memory: A social Cultural Development Theory. *Psychological review*, vol.111 (2) s. 86-511.

Niedzwienska, A. (2003). Gender differences in vivid memories-autobiographical memory and self identity. *Sex Roles: A Journal of Research*. INTERNET: staženo dne 12.3.2008, http://findarticles.com/p/articles/mi_m2294/is_7-8_49/ai_109355376/pg_1?tag=artBody;coll

Pasupathi, M., Mansour, E. (2006). *Adult Age Differences in Autobiographical Reasoning in Narratives*. US, University of Utah: Department of Psychology.

Reese, E. (2002). Social Factors in Development of Autobiographical Memory: The State of Art [Electronic version]. *Social Development*, vol.11 (1), s.124-142.

Robinson, J.A. (1992). Autobiographical memory. In M.M. Gruneberg, & P. Morris (Eds.). *Aspects of memory*, vol.1, s.223-252.

Roediger, H.L., Marsh, E.J. (2003). Episodic and Autobiographical Memory. In Irving B. Weiner, Donald K. Freedheim, John A. Schinka, Wayne F. Velicer (Eds.). *Handbook of Psychology* (s.475-499). US, John Wiley and Sons.

Rubin, D.C. (1986). *Autobiographical Memory*. Cambridge, Cambridge University Press.

Rubin, D.C. (1999). *Remembering Our Past: Studies in Autobiographical Memory*. Cambridge University Press.

Rubin, D.C. (2005). A Basic-Systems Approach to Autobiographical Memory [Electronic version]. *American Psychological Society*, vol.14 (2) s.79-83.

Rubin, D.C. (n.d.). *Autobiographical Memory*. INTERNET: staženo dne 7.11.2007,
<http://instruct1.cit.cornell.edu/courses/phi663/ecs%20autobiographical%20memory1.pdf>

Řičan, P., Ženatý, J. (1988). *K teorii a praxi projektivních technik*. Bratislava, Psychodiagnostické a didaktické testy.

Schacter, D.L. (1996). *Searching for Memory - the brain, the mind, and the past*. New York, Basic Books.

Schlagman, S., Schulz, J., Kvavilashvili, L. (2006). A content analysis of involuntary autobiographical memories: Examining the positivity effect in old age [Electronic version]. *Memory*, vol. 14 (2), s. 161-175.

Schrauf, R.W. (2003). A protocol analysis of retrieval in bilingual autobiographical memory [Electronic version]. *The International Journal of Bilingualism*, vol.7 (3), s.235-256.

Schroots, J.J.F., van Dijkum, C. (2004). Autobiographical Memory Bumb: A Dynamic Lifespan Model [Electronic version]. *Dynamical Psychology*, 04. INTERNET: staženo dne 8.11.2007, <http://www.goertzel.org/dynapsyc/2004/autobio.htm>

Schroots, J.J.F., van Dijkum, C., Assink, M.H.J. (2004). Autobiographical Memory Form a Lifespan Perspective. *International Journal of Aging and Human Development*, vol.58, s. 91-115.

Singer, J.A. (n.d.). Memories that Matter. INTERNET: staženo dne 12.3.2008, <http://www.jeffersonsinger.com/mtm-sample-exercise.html>

Sternberg, R.J. (2002). *Kognitivní psychologie*. Praha, Portál.

Svoboda, M. (1999). *Psychologická diagnostika dospělých*. Praha, Portál.

Talarico, J.M, Rubin, D.C. (2003). Confidence, not consistency, characterizes flashbulb memories. *Psychological science*, vol.14 (5), s.455-461.

Thompson, Ch.P., Skowronski, J.J., Larsen, S.F., Betz, A. (1996). *Autobiographical Memory: Remembering what and Remembering when*. New Jersey, Lawrence Erlbaum Associates.

Vlčková, I. (2004). *Formální zvláštnosti autobiografické paměti u různých věkových skupin*. Diplomová práce, Brno, FF MU.

Vrasidas, Ch. (1996). *A Systematic Approach For Designing Hypermedia Environments For On-Line Courses*. INTERNET: staženo dne 10.9.2008, <http://seamonkey.ed.asu.edu/~mcisaac/emc523/work/research/vrasidas.html>

Wang, Q., Ross, M. (2007). Culture and Memory. In Shinobu Kitayama, Dov Cohen (Eds.). *Handbook of Cultural Psychology (s.654-668)*. New York, Guilford Press.

Wikipedia, The Free Encyclopedia (2008). *Emotion and memory*. INTERNET: staženo dne 2.10.2008, http://en.wikipedia.org/wiki/Emotion_and_memory

Wikipedia, The Free Encyclopedia (2008). *Memory*. INTERNET: staženo dne 14.10.2008, <http://en.wikipedia.org/wiki/Memory>

Williams, H.L., Conway, M. A., Cohen, G. (2008). Autobiographical Memory. In Gillian Cohen, Cohen/Conway, Martin A. Conway (Eds.). *Memory in the Real World (s.21-91)*. US, Routledge.

PŘÍLOHY: